

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI**

**KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ PEYGAMBER KISSALARINDA GEÇEN DUÂ
ÂYETLERİNİN TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT KAVUNCU

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SAMİ YILDIZ**

AKSARAY 2021

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI

KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ PEYGAMBER KISSALARINDA GEÇEN DUÂ
ÂYETLERİNİN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT KAVUNCU

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET SAMİ YILDIZ

AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Murat

Soyadı : KAVUNCU

Bölümü : Temel İslam Bilimleri

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Kur'ân-ı Kerim'deki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetlerinin Tahlili

İngilizce Adı : The Analysis of the Verses of the Prayers in the Stories of the Prophets in the Quran

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Murat KAVUNCU

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Murat KAVUNCU tarafından hazırlanan “Kur’ân-ı Kerim’deki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetlerinin Tahlili” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ)

(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

Üye: (Doç. Dr. Mustafa KARABACAK)

(Hadis, Selçuk Üniversitesi)

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Ali KAYA)

(Temel İslam Bilimleri, Aksaray Üniversitesi)

İMZA

.....

.....

.....

Tez Savunma Tarihi: 16/06/2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve.....
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ PEYGAMBER KISSALARINDA GEÇEN
DUÂ ÂYETLERİNİN TAHLİLİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Murat Kavuncu, Aksaray 2021

ÖZET

İnsanların maddi ihtiyaçları olduğu kadar manevi ihtiyaçları da bulunmaktadır. Bu bağlamda kul ile ilah arasında manevi bir bağ kurması için duânın ayrı bir önemi bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalarda, peygamberler ile salih kişi ve zümrelere ait birçok duâ âyeti yer almaktadır. İşte bu duâ âyetlerinin Kur'ân-ı Kerim'de azımsanmayacak derecede çok olması hasebiyle, peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinin tahlilini çalışmamıza konu edinmeyi gerekli gördük. Çalışmamızda veri toplama ve analiz yöntemi ve buna bağlı olarak anlama ve açıklamaya dayalı bir metod uyguladık. Bu hususa bağlı olarak çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi gibi hususlara değindik. Birinci bölümde ise konumuzla ilgili kavramların tahlilinden sonra, Kur'ân-ı Kerim'de ismi ve duâsı geçen peygamberler ile salih kişi ve zümrelerin yaşadıkları devir ile duâlarına yer verdik. Duâ âyetlerini nüzul sürecine göre değerlendirdiğimiz ikinci bölümde, ilgili kaynaklar çerçevesinde duâ âyetlerinin detaylı bir şekilde yorumuna yer verdik. Bu yorumlar çerçevesinde her bir âyetin tahlilinde bulunarak, âyetlerin verdiği mesaj, fayda ve kazanımları tesbit ettik. Birinci ve ikinci bölüm kapsamında elde ettiğimiz veriler çerçevesinde, peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinin genel itibarıyla nüzul ortamının havasına göre şekillendiği ve duânın tarih boyunca insanın fitrî bir ihtiyacı olduğu sonucuna ulaştık.

Bilim Kodu : 60408

ORCID No :

Anahtar Kelimeler : Kur'ân, Peygamber, Kıssa, Duâ, Âyet.

Sayfa Adedi : 143

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ

AKSARAY UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
THE ANALYSIS OF THE VERSES OF THE PRAYERS IN THE
STORIES OF THE PROPHETS IN THE QURAN

(Master Thesis)

Murat Kavuncu, Aksaray 2021

ABSTRACT

People have spiritual needs as well as material needs. In this context, prayer has a separate importance for establishing a spiritual connection between the servant and the deity. In the stories in the Qur'an, there are many prayer verses belonging to the prophets and righteous people and groups. Because of the fact that these prayer verses are not underestimated in the Qur'an, we considered it necessary to study the analysis of the prayer verses in the stories of the prophet. In our study, we applied a method of data collection and analysis and, accordingly, a method based on understanding and explanation. Depending on this issue, we touched on issues such as the purpose, importance and direction of the research in the introduction section of our study. In the first chapter, after analyzing the concepts related to our topic, we included the prayers of the prophets and righteous people and groups whose names and prayers were mentioned in the Qur'an. In the second chapter, in which we evaluate the prayer verses according to the nuzul process, we included a detailed interpretation of the prayer verses within the framework of the relevant sources. By analyzing each verse within the framework of these interpretations, we have determined the message, benefits and gains given by the verses. As part of the data obtained within the scope of the first and second chapters, we have concluded that the prayer verses in the prophet's stories are generally shaped according to the mood of the nuzul environment, and that prayer has been a fitri need of man throughout history.

Science Code : 60408

ORCID Number :

Key Words : Qur'an, Prophet, Story, Praying, Verse.

Page Number : 143

Supervisor : Dr. Lecturer. Mehmet Sami YILDIZ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	I
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	II
JÜRİ ONAY SAYFASI	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	XI
ÖNSÖZ	XIII
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	3
3. Literatür Değerlendirmesi	4
BİRİNCİ BÖLÜM	7
KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ KISSALARDA DUÂSI GEÇEN PEYGAMBERLER VE KAVİMLERİ	7
1. Peygamber, Kıssa, Duâ ve Âyet Kavramlarının Tanımı	7
1. 1. Peygamber Kavramının Lügat Anlamı	7
1. 2. Peygamber Kavramının Terim Anlamı	8
1. 3. Kıssa Kavramının Lügat Anlamı	9
1. 4. Kıssa Kavramının Terim Anlamı	9

1. 5. Duâ Kavramının Lügat Anlamı	10
1. 6. Duâ Kavramının Terim Anlamı	11
1. 7. Âyet Kavramının Lügat Anlamı	12
1. 8. Âyet Kavramının Terim Anlamı.....	12
2. Kur'ân-ı Kerim'de İsmi Zikredilen Peygamberler, Salih Kişi ve Zümreler	13
2. 1. Kur'ân-ı Kerim'de İsmi Zikredilen Peygamberler.....	13
2. 2. Kıssalarda Duâsı Zikredilen Peygamberler	14
2. 2. 1. Âdem (a.s).....	14
2. 2. 2. Nûh (a.s).....	16
2. 2. 3. Hûd (a.s)	19
2. 2. 4. İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s).....	20
2. 2. 5. Lût (a.s).....	23
2. 2. 6. Yûsuf (a.s).....	24
2. 2. 7. Eyyûb (a.s).....	26
2. 2. 8. Şuayb (a.s)	27
2. 2. 9. Mûsâ (a.s) ve Hz. Hârûn (a.s)	28
2. 2. 10. Dâvûd (a.s).....	32
2. 2. 11. Süleyman (a.s)	33
2. 2. 12. Yûnus (a.s).....	35
2. 2. 13. Zekerîyyâ (a.s).....	36
2. 2. 14. Îsâ (a.s).....	38

İKİNCİ BÖLÜM..... 40

PEYGAMBER KISSALARINDA GEÇEN DUÂ ÂYETLERİNİN NÜZUL SÜRECİNE GÖRE TAHLİLİ 40

1. Mekkî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetleri ...	40
1. 1. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (37/54 el-Kamer 10)	41
1. 2. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (38/38 Sâd 35)	42
1. 3. Eyyûb (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (38/38 Sâd 41) ...	44

1. 4. Âdem (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 23)	45
1. 5. Şuayb (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 89)	47
1. 6. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 126)	48
1. 7. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 143)	50
1. 8. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 151)	52
1. 9. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (39/7 el-A'râf 155, 156)	53
1. 10. Zekeriyâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (44/19 Meryem 4-6)	56
1. 11. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (45/20 Tâhâ 25-35)	58
1. 12. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 12-14)	59
1. 13. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 83-89)	61
1. 14. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 117, 118)	63
1. 15. Lût (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 169)	64
1. 16. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (48/27 en-Neml 15)	65
1. 17. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (48/27 en-Neml 19)	67
1. 18. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (48/27 en-Neml 44)	68
1. 19. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (49/28 el-Kasas 16, 17)	69
1. 20. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (49/28 el-Kasas 21)	71
1. 21. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (49/28 el-Kasas 24)	73

1. 22. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (49/28 el-Kasas 33, 34)	74
1. 23. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (51/10 Yûnus 85, 86)	75
1. 24. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (51/10 Yûnus 88)	77
1. 25. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (52/11 Hûd 45, 47)	78
1. 26. Yûsuf (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (53/12 Yûsuf 33)	80
1. 27. Yûsuf (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (53/12 Yûsuf 101)	82
1. 28. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (56/37 es-Sâffât 100)	84
1. 29. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (58/34 Sebe' 19)	85
1. 30. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (64/44 ed-Duhân 22)	86
1. 31. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (71/71 Nûh 24)....	87
1. 32. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (71/71 Nûh 26-28)	89
1. 33. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (72/14 İbrâhîm 35-41)	90
1. 34. Eyyûb (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (73/21 el-Enbiyâ 83)	93
1. 35. Yûnus (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (73/21 el-Enbiyâ 87)	94
1. 36. Zekerîyyâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (73/21 el-Enbiyâ 89)	96
1. 37. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (74/23 el-Mû'minûn 26, 28, 29).....	97
1. 38. Hûd (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (74/23 el-Mû'minûn 39)	99
1. 39. Lût (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (85/29 el-Ankebût 30)	100

2. Mekkî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetlerinin Genel Tahlili	101
3. Medenî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetleri	102
3. 1. Âdem (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (87/2 el-Bakara 32)	102
3. 2. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (87/2 el-Bakara 126-129).....	104
3. 3. Dâvûd (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (87/2 el-Bakara 250)	106
3. 4. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (87/2 el-Bakara 260)	107
3. 5. Zekeriyyâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (89/3 Âl-i İmrân 35-36)	108
3. 6. Zekeriyya (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (89/3 Âl-i İmrân 38).....	110
3. 7. İsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (89/3 Âl-i İmrân 53)	112
3. 8. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (91/60 el-Mümtehine 4, 5).....	113
3. 9. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (112/5 el-Mâide 25)	115
3. 10. İsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (112/5 el-Mâide 114)	117
4. Medenî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetlerinin Genel Tahlili	118
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	123
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	129

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

a.s	: Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.D.	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: Bin/İbn
bkz.	: Bakınız
C./c.	: Cilt
c.c	: Celle Celâlüh
Çev./çev.	: Çeviren
Ç.Ü.İ.F.D.	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
D.Ü.İ.F.D.	: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ed./ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İTOBİAD	: İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
KURAMER	: Kur'an Araştırmaları Merkezi
M.Ü.İ.F.V.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
nşr.	: Neşreden
S.	: Sayı

s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBA	: Sosyal Bilimler Ansiklopedisi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: Sayfadan Sayfaya
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trs.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İnsan diğer varlıklarda olmayan üstün yetenek ve kabiliyette yaratılmıştır. İnsanın akıl ve irade sahibi olarak yaratılması onu diğer canlılara nispetle daha özel bir konuma yükseltmiştir. Buna karşılık insan, hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah (c.c) tarafından, diğer canlılar gibi her şeye muhtaç bir şekilde yaratılmıştır.

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar hep bir ihtiyaç ve yardım isteme durumundadır. Öyle ki daha dünyaya gelişiyle beraber nefes almaya, vücudundaki organlara, suya, yemeğe, sevgi ve şefkate kısacası birçok şeye ihtiyaç duymakta ve yardım talebinde bulunmaktadır. Böylesine ihtiyaç silsilesi içerisinde yaratılan insan, herkesin ve her şeyin ihtiyacını gideren sonsuz güç ve kudret sahibi bir yaratıcının olduğunu da fitrî olarak bilmektedir.

İçinde yaşadığımız evrenin bir yaratıcısı olduğuna inanan ve kendi aczinin farkında olan her insan, aczini ve ihtiyacını O'na arz eder. Sıkıntılarının giderilmesi, hata ve günahlarının bağışlanması, dünya ve ahiret saadetine ulaştırması ve bazen de içinde bulunduğu durumdan dolayı memnuniyetini ifade etmek için Rabbine duâ eder. Özellikle içinde yaşadığımız ve materyalist sistemin insanlığı bir mıknatıs gibi içine çektiği şu devirde inanan her bireyin yegâne sığınağı duâ limanıdır. Hiç şüphe yok ki dil ile yapılan duâ ile fiili duâ birleştiğinde bu liman çok daha emniyetli olmaktadır. Bu bağlamda insanın dilini devamlı suretle duâ ve zikir ile meşgul etmesi gerekmektedir. Zira dil ne ile meşgul olursa beden onunla hemhâl olur. Dilin ve dolayısıyla da eylemlerin güzelliği neticesinde insan muazzam bir surete bürünmüş olur. Biz de bu manada insanoğlunun her hâl ve hareketinde yer alan böylesine önemli bir ibadeti araştırmamıza konu edinmeyi uygun gördük. Bu bağlamda beşeriyetin bir parçası olan ve insanlığın iftihar tablosu konumundaki peygamberlerin, Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalarında yer alan duâları ile diğer salih kişi ve zümrelerin duâlarına çalışmamızda yer verdik.

Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinin tahlili olarak isimlendirdiğimiz bu çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Kur'ân'ı Kerim'in doğru anlaşılmasında ve günümüz insanına vermiş olduğu mesajların keşfedilmesinde nüzul sürecinin bilinmesinin önemi açık olduğu için çalışmamızda nüzul sürecini dikkate aldık.

Peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinin anlaşılmasında ve inanan kimselerde duâ bilincinin gelişmesinde katkı sağlayacağını umduğumuz bu çalışmada konu seçiminden çalışmanın bu aşamaya gelinceye kadar ki bütün süreçlerinde katkısını esirgemeyen, tez danışmanı hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ'a, çalışma sürecinde karşılaştığım zorluklar karşısında moral ve motivasyon desteğini hiç esirgemeyen fedakâr eşime ve duâlarıyla manevi destek veren çok kıymetli anneme ve babama sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Çalışmamızın ilim dünyasına faydalı olmasını, duâ âyetlerinin anlaşılmasında ve duâ bilincinin gelişmesinde etkili olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

Murat KAVUNCU

Aksaray 2021

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Allah (c.c) insanı kupkuru bir çamurdan yaratmış,¹ ondan da neslini var etmiştir.² Aciz ve muhtaç bir şekilde dünyaya gözlerini açan insanoğlu, Allah (c.c) tarafından güçlü ve kudretli bir duruma eriştirildikten sonra yine ömrünün en verimsiz çağına yani ihtiyarlık yıllarına ulaştırılır.³ İşte insanoğlunun yaşadığı bu kısır döngü onun ne kadar aciz ve muhtaç olduğunu gözler önüne sermektedir. Zira aciz olmasa güçlü bir çağa eriştikten sonra tekrar düşkün bir hale gelmez, devamlı suretle ihtiyaçlarını giderecek bir konumda olsa bebek olarak dünyaya gelmezdi. Allah'ın (c.c) kudreti sayesinde doğumundan yetişkinlik çağına gelinceye kadar bir ebeveyn eşliğinde ihtiyaçlarını gideren insanoğlu yine Allah'ın (c.c) kendisine verdiği imkân ve kudret sayesinde her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir.

Hiç şüphe yok ki insanın maddi ihtiyaçları olduğu kadar manevi ihtiyaçları da bulunmaktadır. Özellikle içinde bulunduğumuz şu devirde insanların manevi yönden bunalıma girmesi neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Teknolojik aletlerin özellikle ulaşım ve iletişim alanındaki teknolojinin baş döndürücü bir hızla değişimi ve gelişimi insanı, onu diğer varlıklardan üstün kılan manevi değerlerden uzaklaştırmaktadır. Nihayetinde sadece kendini düşünen, menfaatçi ve benmerkezci bireyler toplumumuzda zuhur etmektedir. Hâlbuki insanın Yaradan'ına ibadet etmesi, duâ ve niyazda bulunması önemlidir. Kul elini açar Rabbine yönelir ve aczini itiraf eder. Böylece aciz ve muhtaç bir varlık olduğunun farkına varır. Bilir ki bu dünya onun için geçici bir konaklama yeridir. Dolayısıyla âhireti için yatırım yapar. Sadece kendi için değil anne babası, çocukları, yakınları ve tüm Müslümanlar için duâda bulunur. Böylece bir toplum içinde yaşadığının ve bu dünyanın

¹ Hayreddin Karaman vd., **Kur'an Yolu Meâli**, DİB Yayınları, Ankara 2018; el-En'âm 6/2; el-Hicr 15/26, 28; el-Hac 22/5; el-Mü'minûn 23/12; er-Rûm 30/20; es-Secde 32/7; Fâtır 35/1; Sâd 38/71; el-Mü'min 40/67.

² en-Nisâ 4/1; el-En'âm 6/98; el-A'râf 7/189; Fâtır 35/11; ez-Zümer 39/6; el-Mü'min 40/67.

³ el-Hac 22/5; er-Rûm 30/54.

sırf kendisi için yaratılmadığının farkına varır. İçinde bulunduğu nimetlere şükreder ve nihayetinde fesatlık duyguları frenlenirken, kardeşlik ve îsâr⁴ duygusu gelişir.

Kul ile ilah arasında manevi bir bağ kurması açısından dinler içerisinde ibadetlerin, ibadetlerde de duânın ayrı bir önemi bulunmaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de; “*De ki: Duânız, ibadetiniz olmasa Rabbim size ne diye değer versin!*”⁵ âyeti ve Hz. Peygamber’in (s.a.v) “*Duâ ibadetin özüdür.*”⁶ ifadesiyle, duânın insanlar için ne denli önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Elbette her işte olduğu gibi ibadet hususunda da insanın bir öğretici ve rehber ihtiyacı vardır. Nitekim her hususta insanlara rehberlik eden, Allah’ın (c.c) yeryüzüne gönderdiği son kutsal kitabı Kur’ân-ı Kerim, duâ konusunda da bizlere ışık tutmaktadır. Peygamberlerin ve salih insanların duâlarından örnekler vererek; nerede, ne zaman, nasıl ve niçin duâ edeceğimizi bizlere bildirmektedir.

İnsanlığın kurtuluşu ve huzuru için yeryüzüne gönderilen bütün semavî dinlerde gerek dini tebliğ için gerek ibadet ve kullukta insanlara yol göstermek için peygamberler vazifelendirilmiştir. Âdem (a.s) ile başlayan risalet zinciri, son peygamber Muhammed (s.a.v) ile tamamlanmış ve bu kutlu görevi îfâ eden tüm peygamberler, insanları bir olan Allah’a (c.c) inanmaya davet etmiştir. Yine beşeriyetin iftihar tablosu olan Hazreti Muhammed (s.a.v) ve tüm peygamberler, insanları iyilik ve güzelliğe götüren yolları göstererek, günlük yaşam ve ibadet hususunda insanlara örnek olmuşlardır.

İbadet kavramı içerisinde değerlendirilen duâ hususunda da Kur’ân-ı Kerim’de Peygamberimiz’e (s.a.v) ve diğer peygamberlere ait birçok duâ âyeti yer almaktadır. İşte bu duâ âyetlerinin Kur’ân-ı Kerim’de azımsanmayacak derecede çok olması, sadece peygamber duâlarına yer verilmeyip meleklerin ve tarih sahnesinde yer almış sâlih insanların duâlarına da yer verilmesi ve insanlığın tarihin hiçbir döneminde duâdan uzak kalmaması gibi birtakım sebepler, araştırmamızın konusu olan, Kur’ân-ı Kerim’deki peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinin tahlili hususunu önemli ve bir o kadar da gerekli kılmaktadır.

⁴ Sözlükte bir kimseyi veya bir şeyi diğerine üstün tutma anlamına gelen îsâr kelimesi, ahlakî bir kavram olarak kişinin kendisi ihtiyaç içinde bulunsun bile, sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyaçları için kullanması demektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Canbulat, “İsâr”, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 322.

⁵ el-Furkân 25/77.

⁶ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, **el-Câmiu’l-Kebîr**, nşr. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, Beyrut 1998, “Deavât”, 1 (No. 3371).

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu tez çalışmasının temel amacı, Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerin, sâlih kişi ve zümrelerin yaptığı duâları, neden, nerede, ne zaman ve nasıl gibi sorulara tabi tutarak, yapılan bu duâların ve bu duâlara Allah (c.c) tarafından verilen karşılığı anlamaya çalışmak, bunun kişi ve toplum üzerindeki sosyo-psikolojik etkisini tahlil etmektir.

Konuyla ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen hiçbir çalışmada peygamberlerin yaşadıkları sosyal çevreden etraflıca bahsedilmemiş ve duâ âyetlerinin nüzul ortamındaki ilk muhataplarına ne tür mesajlar verdiği veya onlar tarafından nasıl ve ne şekilde değerlendirildiği meselesi araştırılmamıştır. Biz de bu eksikliği gidermek adına araştırma sırasında duâ âyetlerini nüzul sırasına göre ele almak suretiyle vahiy ortamının verdiği heyecanı yakalayarak araştırmamızın daha faydalı olacağını müşahade ettik. Böylece Kur'ân-ı Kerim'de geçen bu duâların insanoğluna vermek istediği mesajlar ile duâ ibadetinin insan ve topluma gerek teorik gerek pratik açıdan sağladığı fayda ve kazanımları tespit etmeye çalıştık.

Bu bağlamda araştırmamız diğer çalışmalar gibi duâ âyetlerinin daha iyi anlaşılmasını hedeflemekle beraber insanların bu âyetlerden en üst seviyede faydalanmasını ve insanlığın örnek tablosu mesabesindeki peygamberlerin ve sâlih insanların düşünce sistemini daha iyi kavrayarak, yapmış oldukları bu duâları vahyin indiği ortama göre tespit edip tahlil etmek suretiyle duâ bilincinin sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardımcı olacaktır.

Çalışmamızda veri toplama ve analiz yöntemi ile buna bağlı olarak anlama ve açıklamaya dayalı araştırma yöntemini uyguladık. Çalışmamızı giriş, iki bölüm ve sonuç kısmı şeklinde hazırladık. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi ve literatür bilgisi gibi açıklamalar yapıldıktan sonra birinci bölümde peygamber, kıssa, âyet ile duâ ve duâ yerine kullanılan kelimelerin açıklamasına yer verdik. Yine bu bölümde Kur'ân-ı Kerim'de ismi ve duâsı geçen peygamberler ile sâlih kişilerin hayatlarına, yaşadıkları devirleri de göz önünde tutarak kronolojik bir şekilde değindik. İkinci bölüm yani çalışmamızın ana bölümünde ise peygamberler, sâlih kişiler ve diğer zümrelerin Kur'ân-ı Kerim'de geçen duâlarına yer verdik. Nüzul süreci bağlamında yaptığımız tasnifleme ile Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber kıssalarında geçen tüm duâ âyetlerini inceledik. Sonuç kısmında ise incelediğimiz bu duâ âyetlerini Kur'ân-ı Kerim'deki yeri ve yoğunluğu, hangi âyetlerin Mekkî, hangilerinin ise Medenî olduğu, peygamberlerin, sâlih

kişilerin ve diğer zümrelerin duâ ederken daha çok hangi şeyler üzerinde yoğunlaştığı vb. hususları araştırıp elde ettiğimiz bilgileri tahlil ederek duâ âyetlerini anlamaya çalıştık.

3. Literatür Değerlendirmesi

Kur'ân-ı Kerim'de duâ ile ilgili âyetler geniş yer tutmaktadır. Bu bağlamda duâ ile ilgili kelimelerin geçtiği âyet sayısının yaklaşık iki yüz kadar olduğu ifade edilmiştir.⁷ Yine yaklaşık iki yüz kadar âyetin doğrudan duâ konusuyla ilgili olduğu belirtilmiştir.⁸ Bizim sayımlarımıza göre ise Kur'ân-ı Kerim'de, doğrudan duâ cümlesi diyebileceğimiz yüz altmış altı âyet bulunmaktadır. Bu duâ âyetlerinden doksan tanesi peygamber kıssalarında geçerken yetmiş altı tanesi kıssa haricinde geçmektedir. Bu âyetlerden bir kısmı münferit bir şekilde duâ âyeti iken bir kısmı da birkaç âyetin birleşmesi sonucu anlamlı bir duâ metni oluşturmaktadır.

İslam tarihi boyunca kaleme alınan tefsirlerde, duâ ile ilgili âyetlerin yorumlarına geniş yer ayrılmıştır. Rivayet tefsirinin ilk örneklerinden birini veren ve aynı zamanda büyük bir tarihçi olan Muhammed bin Cerîr et-Taberî'nin (v. 310/923) *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*⁹ isimli eseri, Ebû Mansûr el-Mâturîdî'ye (v. 333/944) ait olduğu bilinen ve dirayet tefsirinin ilk örneklerinden olan *Te'vilâtü'l-Kur'ân*¹⁰ isimli eseri, Arap dilinin inceliklerini kullanma hususunda kendini kanıtlayan ve erken dönem dirayet tefsirinin örneklerinden birini veren Zemahşerî'nin (v. 538/1144), *el-Keşşâf an-Hakâiki Ğavâmidü't-Tenzîl*¹¹ isimli eseri, kelam, felsefe, fıkıh ve tefsir alanlarında birçok eseri bulunan Fahreddin er-Râzî'nin (v. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ġayb*¹² isimli tefsiri, eserinde rivayet ve dirayet metodunu başarıyla birleştiren Endülüslü tefsirci Kurtubî'nin (v. 671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*¹³ isimli eseri, tarihçi, muhaddis ve müfessir olan İbn Kesîr'in (v. 774/1373), *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*¹⁴ isimli eseri, yine Arap dili uzmanlarından olan

⁷ Sıtkı Gülle, "Kur'ân-ı Kerim'de Dua Kavramı", *Ekev Akademi Dergisi*, S. 18 (2004), s. (115).

⁸ Mustafa Çağrı, "Dua", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, c. 9, s. 536.

⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, yy. 2000.

¹⁰ Muhammed b. Muhammed Ebû Mansûri'l-Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, nşr. Mecdî Basellûm, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2005.

¹¹ Ebû'l-Kâsim Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an-Hakâiki Ğavâmidü't-Tenzîl*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyye, Beyrut h. 1407.

¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasen Fahrudîn'r-Râzî, *Mefâtihu'l-Ġayb*, Dâru'l-Hiyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut h. 1420.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed el-Berdûnî, Dâru'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire 1964.

¹⁴ Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut h. 1419.

Suyûtî'nin (v. 911/1505), *ed-Dürri'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*¹⁵ isimli rivayet tefsiri ve son olarak çağımızın önemli tefsircilerinden Suriyeli Muhammed Ali Sâbûnî'nin birçok tefsiri tarayıp özlü bir tefsir olarak ortaya çıkardığı *Safvetü't-Tefâsir*¹⁶ isimli eseri faydaladığımız başlıca eserlerdir.

Duânın önemi, uygulanışı, yeri ve zamanı, peygamberlerin duâları ve Hz. Peygamber'in yaptığı ve yapılmasını tavsiye ettiği duâlar hadis eserlerinde de başlı başına bir konu olarak yerini almıştır. Bu hususta Buhârî'nin (v. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh'inde*; Kitâbü'd-Da'avât,¹⁷ Müslim b. Haccâc'ın (v. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh'inde*; Kitâbü'z-Zikr ve'd-Duâ,¹⁸ Tirmizî'nin (v. 279/892) *el-Câmiu'l-Kebîr'inde*; Kitâbü'd-Da'avât,¹⁹ İbn Mâce'nin (v. 273/887) *es-Sünen'inde*; Kitâbü'd-Duâ²⁰ başlıklı bölümlerinde duâ ile ilgili hadislere ulaşılabilir.

İslam kültüründe, Kur'ân-ı Kerim'deki duâ âyetlerinin yanında hadis kaynaklarında nakledilen Hz. Peygamber'e ait duâlarla geçmiş peygamberlere ve sâlih kişilere isnat edilen duâ metinlerine me'sûr duâlar adı verilmiştir. Duâ hususunda oluşan literatürün geniş bir bölümünü me'sûr duâlar oluşturmaktadır. Bu manada günümüze kadar ulaşan eserlerden en güvenilir olanlarından biri, Nesâî'nin (v. 303/915) *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*²¹ isimli kitabıdır. Duâ konusunda günümüze ulaşan önemli eserlerden bir diğeri de ünlü hadis âlimi Beyhâkî'nin (v. 458/1066) *ed-Da'avâtü'l-Kebîr*²² isimli eseridir. Özgün bir nitelikte olan sadece me'sûr duâları toplamakla kalmayıp duânın önemi, âdâbı, duâ için uygun vakitler, makbul olan duâlar ve duânın çeşitli faydaları gibi bilgilerin yanında kendi görüş ve değerlendirmelerini de ortaya koyduğu Ebû Bekir et-Turtûşî'nin (v. 520/1126) *ed-Du'â'ül-Me'sûr ve Âdâbüh*²³ isimli eseri ve sonraki dönemlere ait me'sûr eserlerden olan

¹⁵ Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celeddîni's-Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Dâru'l Fikr, Beyrut trs.

¹⁶ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2017.

¹⁷ Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nâsır, Dâru-Tavki'n-Necat, Dimeşk h. 1422.

¹⁸ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, *el-Câmiu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru-İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trs.

¹⁹ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-Kebîr*, nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.

²⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen'i-İbn-Mâce*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru-İhyâ'i-Kütübü'l-Arabîyye, yy. 1952.

²¹ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, nşr. Fârûk Hamâde, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut h. 1406.

²² Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhâkî, *ed-Da'avâtü'l-Kebîr*, nşr. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Ğirasi-li'n-Neşri-ve't-Tevzî'i, Kuveyt 2009.

²³ Ebû Bekr İbn Ebû Rendeka Muhammed b. Velid b. Muhammed et-Turtûşî, *ed-Du'â'ül-Me'sûr ve Âdâbüh*, nşr. Muhammed b. Rıdvân ed-Dâye, Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut 1988.

İbnü'l-Cezerî'nin (v. 833/1430) *el-Hısnü'l-Hasîn min-Kelâmi-Seyyidi'l-Mürselîn*²⁴ isimli eseri me'sûr eserlerden bazılarıdır.²⁵

Kur'ân-ı Kerim'de geçen duâ âyetleriyle ilgili son yıllarda da bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Muhammed Çelik'in, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Dua*²⁶ isimli yüksek lisans tezi, Mesut Erdal'ın, *Kur'an'daki Bazı Dualar Üzerine Mülâhazalar*²⁷ isimli makalesi, Hasan Kayıklık'ın, *Kur'an'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme*²⁸ isimli makalesi, Mehmet Kılıçarslan'ın, *Edebî Açından Kur'ân'daki Dua Âyetleri*²⁹ isimli yüksek lisans tezi, Saliha Bilgiç'in, *Konuları İtibarı ile Kur'ân'da Dua*³⁰ isimli yüksek lisans tezi, Hidayet Ayan'ın, *Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dînî Kültürümüzdeki Yeri*³¹ isimli yüksek lisans tezi, Ali Yılmaz'ın, *Kur'an'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi*³² isimli makalesi ile Resul Ertuğrul'un, *Kur'ân'da Fiilî Dua*³³ isimli makalesi, bu tür çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Her ne kadar daha önce araştırmamızla paralellik gösteren böyle çalışmalar yapılmışsa da diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmamızda, duâ âyetlerini birinci bölümde peygamberlerin hayatlarıyla beraber değerlendirirken, ikinci bölümde nüzul sürecine göre ele aldık. Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerim'i en iyi anlamının yollarından biri de vahyin indiği ortamı tanımaktır. Dolayısıyla biz de duâ âyetlerini nüzul sırasına göre inceleyerek vahyin indiği ortamı çalışmamızın süreçlerinde dikkate aldık. Bu manada çalışmamızın duâ âyetlerinin anlaşılmasında ve duâ bilincinin gelişmesinde katkı sağlayacağını umuyoruz.

²⁴ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, **el-Hısnü'l-Hasînmin-Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn**, nşr. Abdür-rauf b. Muhammed b. Ahmed el-Kemali, Garas li'n-Neşr, Kuveyt 2008.

²⁵ Mustafa Çağrı, "Dua", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1994, c. 9, s. 538.

²⁶ Muhammed Çelik, **Kur'ân-ı Kerim'e Göre Dua**, Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

²⁷ Mesut Erdal, **Kur'an'daki Bazı Dualar Üzerine Mülâhazalar**, D.Ü.İ.F.D, Diyarbakır 1999, c. 1, ss. 231-246.

²⁸ Hasan Kayıklık, **Kur'an'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme**, Ç.Ü.İ.F.D, Adana 2001, c. 1, S.1, ss. 135-160.

²⁹ Mehmet Kılıçarslan, **Edebî Açından Kur'ân'daki Dua Âyetleri**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.

³⁰ Saliha Bilgiç, **Konuları İtibarı ile Kur'ân'da Dua**, Selçuk Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

³¹ Hidayet Ayan, **Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dînî Kültürümüzdeki Yeri**, Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul 2009.

³² Ali Yılmaz, **Kur'an'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi**, A.Ü.İ.F.D, Erzurum 2011, S. 35, ss. 51-80.

³³ Resul Ertuğrul, **Kur'ân'da Fiilî Dua**, İTOBİAD, Karabük 2015, c. 4, S. 4, ss. 896-921.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ KISSALARDA DUÂSI GEÇEN PEYGAMBERLER VE KAVİMLERİ

1. Peygamber, Kıssa, Duâ ve Âyet Kavramlarının Tanımı

Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber kıssalarında duâsı zikredilen peygamberler ve kavimlerinin yaşadığı dönem ve Kur'ân'da zikredilen duâlarına geçmeden önce, tarih boyunca birçok farklı ve detaylı tanımı yapılan, peygamber, kıssa, duâ ve âyet kavramlarının lügat ve terim anlamlarını, araştırmamızın daha iyi anlaşılması adına bu bölümde ele alacağız. Kavramların lügat ve terim anlamlarının tanımını yaparken aynı zamanda bu kavramların Kur'ân-ı Kerim'de hangi manalarda kullanıldığına da bu bölümde değineceğiz.

1. 1. Peygamber Kavramının Lügat Anlamı

Peygamber sözcüğü *peyâm* ve *ber* kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve Farsçadan dilimize eski dönemde peygamber lafzını kazanarak geçmiş birleşik bir isimdir. Peyâm kelimesi, haber manasında kullanılmaktadır.³⁴ Ber kelimesi ise birçok farklı mana ihtiva etmekle beraber³⁵ peyâm kelimesiyle kullanıldığında, haber getirici, Allah'ın (c.c) emrini bildirici manası kazanmaktadır.³⁶ Eski Türkçe karşılığı yalvaç olan peygamber kelimesi dilimize çok erken dönemde girmesi hasebiyle bu şekilde bilinmektedir.³⁷ Bu bağlamda günümüzde peygamber kelimesi, Allah'ın (c.c) emrini bildiren ve Allah'tan (c.c) haber getiren manasına gelmektedir.

³⁴ Ziya Şükün, **Farsça-Türkçe Lügat**, Maarif matbaası, İstanbul 1944, s. 515.

³⁵ Şükün, **Farsça-Türkçe Lügat** ss. 281-283.

³⁶ Şükün, **Farsça-Türkçe Lügat** s. 515.

³⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2007, c. 34, s. 257.

Kur'ân-ı Kerim'de peygamber kelimesinin karşılığına bakacak olursak nebî, resul ve mürsel kelimelerinin kullanıldığını görürüz. Resul ve nebî kelimelerinin Kur'ân'daki kullanımında anlam bakımından herhangi bir farklılık söz konusu olmayıp iki kelimenin aynı âyette bir arada kullanıldığı görülmektedir.³⁸ Âyet-i kerime üslup bakımından incelendiğinde bu iki kelimenin arasında anlam farkı olduğu,³⁹ ancak Kur'ân ve hadislerdeki kullanımına bakıldığında genel olarak aralarında bir fark olmadığı belirtilmiştir.⁴⁰ Yine Kur'ân-ı Kerim'de bu kelimelere ilave olarak, abd, beşîr, münîr, nezîr, şâhid gibi kelimelerle de peygamberlere hitap edildiğini görmekteyiz.⁴¹

Nebî kelimesi sözlükte; haber veren, mertebesi yüksek olan ve açık seçik yol anlamlarının karşılığı olarak verilmiştir.⁴² Nebe kelimesi de haber manasında olup eğer kendisinde ilim, kesin delil ve büyük bir fayda barındırmıyorsa bu manada kullanılmaz denilmiştir.⁴³ *N-B-E* kökünden gelen kelimeler; haber vermek, haber verilmek, haber sormak, haber, haberler, peygamber ve peygamberler manasında Kur'ân-ı Kerim'de yirmi altı yerde geçmektedir.⁴⁴ Resul ve mürsel kelimeleri sözlükte; müennes, müzekker, tekil ve çoğul kullanımıyla beraber, haberci ve gönderilmiş kişi manasında kullanılmıştır.⁴⁵ *R-S-L* kökünden gelen kelimeler ise; göndermek, gönderilmek, elçi, iki elçi, elçiler, gönderen kişi veya kişiler, gönderilen kişi veya gönderilenler, öğreti, mesaj ve risâlet manasında Kur'ân-ı Kerim'de beş yüz on üç yerde geçmektedir.⁴⁶

1. 2. Peygamber Kavramının Terim Anlamı

Peygamber kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'deki karşılığı olan ve *nübû* kökünden mastar ismi olan nübüvvet yani peygamber kelimesinin terim anlamı; “Allah (c.c) ile akıl sahibi kulları

³⁸ el-Hac 22/52.

³⁹ İsmail Yiğit, **Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, Kayihan Yayınları, İstanbul 2008, s. 44.

⁴⁰ Yavuz, “Peygamber”, c. 34, s. 258.

⁴¹ el-Bakara 2/119; el-İsrâ 17/3; el-Ahzâb 33/45, 46.

⁴² Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “nebî”, **Lisânü'l Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut h. 1414, c. 1, ss. 162-164.

⁴³ Hasîrizâde, Mehmed Elîf b. Ahmed Muhtar, “nebe” **en-Nûru'l-Furkân fî-Şerhi Lugati'l-Kur'ân**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015, c. 2, s. 348.

⁴⁴ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “nbe”, **el-Mu'cemü'l Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru'l-Marife, Beyrut 2003, s. 911-912.

⁴⁵ İbn Manzûr, “resul”, c. 11, s. 283.

⁴⁶ Abdülbâkî, “rsl”, ss. 560-568.

arasında dünya ve âhiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevidir.” şeklinde tarif edilmiştir.⁴⁷

Kur’ân-Kerim’deki birçok âyetten de anlaşılacağı üzere insanlık döneminin her evresinde, insanların dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçları gidermek adına peygamberler görevlendirilmiştir.⁴⁸ Hiç şüphe yok ki insanoğluna gönderilen peygamberlerin anlaşılabilmesi, verdikleri mesajların hedef kitleyi etkileyebilmesi ve insanlar tarafından kabul edilebilmesi için yine insanların kendi içinden seçilip gönderilmesi elzem bir durumdur. Kur’ân-ı Kerim’de birçok yerde bu hususa vurgu yapılmaktadır.⁴⁹

1. 3. Kıssa Kavramının Lügat Anlamı

Kur’ân-ı Kerim’de kıssa kelimesi geçmemekle beraber *kassa* kökünden meydana gelen mastar, mazi, muzari, emir ve nehiy gibi farklı türevlerde birçok buna benzer kelime geçmektedir.⁵⁰

Arapçada anlatmak, açıklamak, bir haberi ardı sıra aktarmak gibi manalara da gelen *kassa* fiilinin asıl manası, kesip kırmak veya bir şeyi takip etmek demektir.⁵¹ Bu bağlamda kıssa kelimesi de anlatma veya bir sözü beyan etme manasındadır. Kur’ân-ı Kerim’de ve İslam fıkında, kasıtlı bir şekilde adam öldürme veya buna denk bir fiili işleyen kişiye, işlediği fiille eşit olacak şekilde bir ceza ile cezalandırılmasını ifade eden kısas kelimesi de kıssa kelimesiyle aynı köktendir.⁵²

1. 4. Kıssa Kavramının Terim Anlamı

İzzet ve hikmet sahibi Allah (c.c) tarafından bizlere gönderilen Kur’ân-ı Kerim,⁵³ kendisinde şüphe olmayan bir kitap olduğunu,⁵⁴ gerçeğin bilgisi olarak indirildiğini,⁵⁵ yani

⁴⁷ Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed el-Ma'rûf er-Râgıb el-İsfahânî, “nübû”, **el-Müfredât fî Ğarîbu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kalem, Dimeşk h. 1412, s. 789, 790.

⁴⁸ Yûnus 10/47; Hûd 11/25, 50, 61, 84, 96.

⁴⁹ el-A'râf 7/35; et-Tevbe 9/128; Yûnus 10/47; İbrâhîm 14/4; en-Nahl 16/113; Tâhâ 20/113, 114; eş-Şuarâ 26/193-195; es-Secde 32/3, 44; ez-Zuhruf 43/2, 3; el-Ahkâf 46/12; el-Cuma 62/2.

⁵⁰ en-Nisâ 4/164; el-En'âm 6/57, 130; el-A'râf 7/7, 35, 101, 176; Hûd 11/100, 120; Yûsuf 12/3, 5; en-Nahl 16/118; el-Kehf 18/13; Tâhâ 20/99; en-Neml 27/76; el-Kasas 28/5, 11, 25; el-Mü'min 40/78.

⁵¹ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, “kassa”, **Kitâbu'l Ayn**, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. 3, ss. 395-396.

⁵² İbn Manzûr, “kisas”, c. 7, s. 76.

⁵³ ez-Zümer 39/1.

⁵⁴ el-Bakara 2/2.

⁵⁵ ez-Zümer 39/2.

içinde şüpheye mahal verecek hiçbir şeyin olmadığını ve kendisinde hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını⁵⁶ bizlere ifade etmektedir.

Kur'ân'ın geçmiş ümmetlerin hayatlarını ve yaşadıkları coğrafyadaki izlerini açığa çıkarıp bizlere aktarması da bu bağlamdandır. Bu manada Kur'ân'da kıssa kavramının temel işlevlerinden biri; dînî değerleri ön planda tutarak tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş bazı kişi ve toplulukların hayatlarını eser ve izlerini tüm hakikatiyle açığa çıkarıp anlatmasıdır.⁵⁷

Kıssa kelimesinin lügat manası her ne kadar anlatmak, hikâye etmek gibi manalara gelse de modern dönemdeki ilmî çalışmalarda Kur'ân kıssaları için hikâye kavramının kullanılamayacağı özellikle belirtilmiş ve bu görüş yaygın olarak kabul edilmiştir.⁵⁸

1. 5. Duâ Kavramının Lügat Anlamı

Duâ kavramı sözlükte; çağırmak, seslenmek, istemek ve yardım talep etmek⁵⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Talep, sual, niyaz ve nidâ sözlerinin aynı dilde karşılığı olarak kullanılan duâ kelimesi,⁶⁰ D-A-V kökünden gelmekle beraber Kur'ân-ı Kerim'de bu kökten gelen kelimeler toplam iki yüz on iki yerde geçmektedir.⁶¹

Duâ kelimesinin *nidâ* kelimesiyle aynı manaya geldiği, ancak *nidâ* kelimesinin kendisine isim eklenmeden ٱ ve ٱ gibi edatlarla ifade edilebileceği, buna karşılık *duâ* kelimesinin bir isim almadan yalın bir halde kullanılamayacağı belirtilmiştir.⁶² Bu bağlamda *duâ* kelimesi Kur'ân'da; gavl yani söz,⁶³ ibâdet,⁶⁴ nidâ yani yüksek sesle çağırmak, seslenmek, davet etmek,⁶⁵ istiğâse yani yardıma çağırmak,⁶⁶ sormak,⁶⁷ istemek,⁶⁸ gibi manaların⁶⁹ yanında, isnat etmek⁷⁰ ve evlatlık⁷¹ gibi manalarda⁷² da kullanılmıştır.

⁵⁶ el-En'âm 6/38.

⁵⁷ Muhsin Demirci, **Tefsir Terimleri Sözlüğü**, M.Ü.İ.F.V.Y, İstanbul 2014, s. 158.

⁵⁸ Mustafa Öztürk, **Kur'an Kıssalarının Mahiyeti**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi KURAMER Yayınları, İstanbul 2016, s. 20.

⁵⁹ Canbulat, "duâ", s. 128.

⁶⁰ Selahattin Parlador, **İslama Giriş -Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar-**, DİB Yayınları, İstanbul 2007, s. 328.

⁶¹ Abdülbâkî, "dav", s.78, 79, 344, 345, 494, 497, 498, 918, 987, 988.

⁶² Râgıb el-İsfahânî, "duâ", s. 315.

⁶³ el-A'râf 7/5; el-Enbiyâ 21/15.

⁶⁴ el-En'âm 6/71; el-Furkân 25/68; el-Kasas 28/88; eş-Şuarâ 26/213; Yûnus 10/106.

⁶⁵ Fâtır 35/14; el-Kamer 54/6, 10; er-Rûm 30/52.

⁶⁶ el-Bakara 2/23; Hûd 11/13; el-Mü'min 40/26; Yûnus 10/38.

⁶⁷ el-Bakara 2/68, 69; el-Kehf 18/52.

⁶⁸ el-A'râf 7/134; el-Mü'min 40/49, 60; ez-Zuhruf 43/49.

1. 6. Duâ Kavramının Terim Anlamı

Kur'ân-ı Kerim'de birçok farklı manada kullanılan duâ kelimesi tüm inanç sistemleri bağlamında ele alındığında; Allah'ı (c.c) veya insanoğlunun kendisinden üstün gördüğü birtakım varlık veya nesneleri anma ve Allah'tan (c.c) veya bu birtakım nesne veya varlıklardan içtenlikle bir şeyler isteme manasını taşımaktadır.⁷³

Duâ kelimesini İslamî bir kavram olarak inceleyecek olursak; “Kulun Allah'tan (c.c) yardım istemesi ve Allah'ı (c.c) anmasıdır.” şeklinde tarif edilmiştir.⁷⁴ Şunu da belirtmek gerekir ki, duâ hususunda Allah'ı (c.c) anmanın yani O'nu yüceltmenin, O'na şükretmenin ve O'nu zikretmenin, Allah'tan (c.c) yardım isteme manasından daha önce ve ehemmiyetli olduğu herkesçe kabul görmüştür.⁷⁵ Bu manada işlevsel olarak duâ; bir şikâyet, ıstırap ve yardım dileme çığı, ruhun Allah'a (c.c) yükselişi veya O'na karşı sevgi ve tapma fiili şeklinde tarif edilmiştir.⁷⁶ İçeriksel yönden ise duânın üç kısma ayrıldığı belirtilmekte olup; duâda istenilen şeyleri Allah'ın (c.c) isim ve sıfatlarını da anarak şekillendirmek, kişinin aczini ve sıkıntılarını dile getirmek suretiyle yapılan duâ ile arzu ve ihtiyaçların topyekûn söylendiği duâ, şeklinde bir tasnife gidilmiştir.⁷⁷

Yeryüzünde hiçbir insan yoktur ki üstesinden gelemeyeceği bazı üzücü hadise ve sıkıntı verici olaylarla karşılaşmış olmasın. Böyle durumlarda din olgusundan en uzakta yaşayan insanlar bile duâ etme ihtiyacı hissetmişlerdir.⁷⁸ Nitekim dinsiz sosyalist Ruslar, ikinci dünya savaşı sırasında Alman askerlerince kuşatıldığı zaman duâ limanından başka sığınacak bir yer bulamamışlardır.⁷⁹

Özellikle Müslümanın hayatında olmazsa olmaz ibadetlerden biri olan duâ, Allah (c.c) ile iletişim kurma ve O'na yönelme aracıdır.⁸⁰ Duâyı bu pencereden baktığımız zaman, duânın sadece insanın gündelik maddi ihtiyaçları için değil, aynı zamanda bir aşk tecellisi

⁶⁹ Ebu'l Hasen Mukâtil bin Süleyman bin Beşîr, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim (Kur'ân Terimleri Sözlüğü)**, çev. Mehmet Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul 2004, ss. 377-381.

⁷⁰ Meryem 19/91.

⁷¹ el-Ahzâb 33/4, 37.

⁷² Mehmet Okuyan, **Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü**, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 327.

⁷³ Ali Ünal ve Zübeyir Yetik, “Dua”, **SBA**, Risale Yayınları, İstanbul 1990, c. 1, s. 406.

⁷⁴ Parlador, **İslama Giriş**, s. 328.

⁷⁵ Parlador, **İslama Giriş**, s. 328.

⁷⁶ Alexis Carrel, **Dua**, çev. M. Alper Yücetürk, Yağmur Yayınları, İstanbul 2018, s. 37.

⁷⁷ Ünal ve Yetik, “duâ”, c. 1, s. 407.

⁷⁸ İsmail Karagöz, **Kulluğun Özü, İbadetin Ruhu Dualar**, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 25.

⁷⁹ Ebü'l-A'la Mevdûdî, **Dua Bilinci**, Ehil Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 44.

⁸⁰ Hayati Hökelekli, **İslama Giriş -Gençliğin İslam Bilgisi-**, DİB Yayınları, İstanbul 2007, s. 87.

olduğu da ortaya çıkmaktadır.⁸¹ O halde Müslüman bir şahsiyetin duâsı için şöyle denilebilir; insanın kendisini yine kendisi gibi sonlu ve aciz varlıkların egemenliğinden kurtarıp tüm maddi âlemin zincirlerini kırarak yegâne güç ve kudret sahibi Allah'ı (c.c) yüceltmek suretiyle tüm arzu ve isteklerini O'na arz ederek içten, samimi ve manevî bir bağ kurmasıdır.

1. 7. Âyet Kavramının Lügat Anlamı

Âyet kavramı aslen alâmet manasında olup⁸² sözlükte; işaret, iz, mucize, harika, örnek⁸³ gibi manalara da gelmektedir. Âyet kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de aynı manayı ihtiva edecek şekilde; mucize,⁸⁴ alâmet,⁸⁵ ibret,⁸⁶ acâib iş,⁸⁷ delil⁸⁸ ve Kur'ân âyeti manasında da kullanılmıştır.⁸⁹

1. 8. Âyet Kavramının Terim Anlamı

Fiilî ve kavli olarak iki kısma ayrılan âyet kelimesi terim olarak; Kur'ân'da bir veya birçok cümleden meydana gelen söz dizisi anlamına gelmektedir.⁹⁰ Âyet denilince genellikle ilk akla gelen; başı ve sonu belli, uzun veya kısa, bir harf, bir kelime veya birkaç kelimeden oluşan Allah'ın (c.c.) sözleri⁹¹ manasıdır. Evrendeki sayısız çeşitliliği ve farklılıkları, sürekli bir düzen içerisinde yöneten yaratıcının varlığını ve birliğini göstermesi fiilî âyet olarak nitelendirilirken, Kur'ân-ı Kerim'in içinde yer alan ve sûreleri meydana getiren müstakil sözler bağlamında kavli âyet isimlendirmesi yapılmıştır.⁹²

Kur'ân-ı Kerim'deki âyet sayısının 6000 olduğu hususunda ittifak edildiği, ihtilafın bu rakamın üzerindeki sayılar olduğu rivayet edilmiştir.⁹³ Bu hususa bağlı olarak âyetlerin sayısı ile alakalı farklı rakamlar ortaya çıkmıştır. İbn-i Abbas'tan (v. 68/687-88) gelen bir

⁸¹ Ali Şeriatî, **Dua**, çev. Derya Örs, Fecr Yayınları, Ankara 2017, s. 53.

⁸² Hasîrizâde, "âyet", c. 1, s. 56.

⁸³ Serdar Mutçalı, "âyet", **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 34.

⁸⁴ el-Bakara 2/211; el-Mü'min 40/78.

⁸⁵ el-Bakara 2/248.

⁸⁶ en-Nahl 16/11.

⁸⁷ el-Mü'minûn 23/50.

⁸⁸ er-Rûm 30/20-25; el-İsrâ 17/12.

⁸⁹ İsmail Karagöz, "âyet", **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 44.

⁹⁰ Demirci, "âyet", s. 25.

⁹¹ Karagöz, "âyet", s. 44.

⁹² Demirci, "âyet", s. 25.

⁹³ Celâlüddîn Abdürrahmân b. Muhammed es-Suyûtî, **el-İtkân fî-Ulûmi'l-Kur'ân**, Hey'etü'l-Mısriyye, Mısır 1974, c. 1, s. 231.

rivayete göre Kur'ân-ı Kerim'deki âyet sayısının 6616 olduğu ve toplam harf sayısının ise 323.671 olduğu belirtilmiştir.⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığının mührü bulunan mushaflardaki âyet-i kerimelerin sayısı ise 6236 olarak göze çarpmaktadır.

2. Kur'ân-ı Kerim'de İsmi Zikredilen Peygamberler, Salih Kişi ve Zümreler

Çalışmamızın duâ âyetleriyle ilgili olması hasebiyle, ikinci bölümde daha detaylı bir şekilde ele alacağımız duâ âyetlerine konu olan peygamber, salih kişi ve zümrelerin hayatları ve sosyal çevreleri hakkında bilgi vermeyi bu bölümde gerekli görüyoruz.

2. 1. Kur'ân-ı Kerim'de İsmi Zikredilen Peygamberler

Kur'ân-ı Kerim'de isimleri zikredilen ve kaynaklarda resûl veya nebî olduğu belirtilen yirmi sekiz peygamber olduğu,⁹⁵ üçünün ise peygamber mi yoksa velî mi olduğu hususunda ihtilaf edildiği belirtilmiştir.⁹⁶ Buna göre üzerinde ihtilaf edilmeyen ve Kur'ân'da ismi geçen peygamberler; Hz. Âdem,⁹⁷ Hz. İdrîs,⁹⁸ Hz. Nûh,⁹⁹ Hz. Hûd,¹⁰⁰ Hz. Sâlih,¹⁰¹ Hz. İbrahim,¹⁰² Hz. İsmail,¹⁰³ Hz. İshak,¹⁰⁴ Hz. Lût,¹⁰⁵ Hz. Ya'kûb,¹⁰⁶ Hz. Yûsuf,¹⁰⁷ Hz. Eyyûb,¹⁰⁸ Hz. Zülkifl,¹⁰⁹ Hz. Şuayb,¹¹⁰ Hz. Mûsâ,¹¹¹ Hz. Hârûn,¹¹² Hz. İlyas,¹¹³ Hz. Elyesa',¹¹⁴ Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. Yûnus,¹¹⁵ Hz. Zekeriyâ,¹¹⁶ Hz.

⁹⁴ Suyûtî, **el-İtkân**, c. 1, s. 232.

⁹⁵ Mustafa Âsım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, Ankara 2007, c. 1, s. 11.

⁹⁶ İsmail Yiğit, **Kur'ân-ı Kerim ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, Kayihan Yayınları, İstanbul 2008, s. 50, 51.

⁹⁷ el-Bakara 2/37.

⁹⁸ Meryem 19/56.

⁹⁹ en-Nisâ 4/163.

¹⁰⁰ el-A'râf 7/65.

¹⁰¹ el-A'râf 7/75.

¹⁰² el-Bakara 2/124.

¹⁰³ Meryem 19/54.

¹⁰⁴ en-Nisâ 4/163.

¹⁰⁵ el-A'râf 7/80.

¹⁰⁶ en-Nisâ 4/163.

¹⁰⁷ el-Mü'min 40/34.

¹⁰⁸ en-Nisâ 4/163.

¹⁰⁹ Sâd 38/48.

¹¹⁰ el-A'râf 7/85.

¹¹¹ en-Nisâ 4/164.

¹¹² en-Nisâ 4/163.

¹¹³ es-Sâffât 37/123.

¹¹⁴ el-En'âm 6/86.

¹¹⁵ en-Nisâ 4/163.

¹¹⁶ Meryem 19/7.

Yahya,¹¹⁷ Hz. İsa,¹¹⁸ ve Hz. Muhammed'dir.¹¹⁹ Kur'an-ı Kerim'de isimleri zikredilen Hz. Üzeyir,¹²⁰ Hz. Lokman¹²¹ ve Hz. Zülkarneyn'in¹²² ise peygamber olup olmadıkları hususunda ihtilaf edilmiştir.

2. 2. Kıssalarda Duâsı Zikredilen Peygamberler

Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerden kıssa içerisinde duâsı geçen peygamber sayısı on altıdır. Bu peygamberlerin isimleri ise; Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Lût, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ, Hz. Hârun, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. Yûnus, Hz. Zekeriyâ ve Hz. İsa'dır. Konu bütünlüğü ve çalışmamızın salahiyeti açısından bu bölümde, sadece kıssalarda duâsı zikredilen peygamberlerin hayatlarına ve Kur'an-ı Kerim'deki duâlarına yer ayırmayı uygun görüyoruz.

Çalışmamız Kur'an'daki peygamber kıssaları bağlamında olduğu ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) Kur'an'da geçen duâlarının da *kıssa* kelimesinin terim anlamı dışında yer aldığı¹²³ için Hz. Muhammed'in (s.a.v) duâlarını çalışmamıza dahil etmedik. Yine Hz. Ya'kûb'un (a.s), Yusuf suresinde geçen âyette¹²⁴ evlatları için af talebinde bulunacağı bildirilmektedir. Fakat Hz. Ya'kûb bir duâ cümlesi kurmamış, evlatları için daha sonra af talebinde bulunacağını söylemiştir. Biz de bu bağlamda Yusuf suresindeki bu âyeti¹²⁵ çalışmamız kapsamında değerlendirmedik.

2. 2. 1. Âdem (a.s)

Kur'an-ı Kerim'de peygamber kıssalarıyla ilgili birçok âyet-i kerime bulunmaktadır. Bu manada günümüzden asırlar öncesinde yaşamış olan Âdem'in (a.s) ilk insan yani insanlığın atası olması, yaratılışı, halifelik görevinin verilmesi ve eşi Hz. Havva'nın yaratılması gibi birçok konuyu Kur'an-ı Kerim'den öğrenmekteyiz.

¹¹⁷ Meryem 19/12.

¹¹⁸ en-Nisâ 4/163.

¹¹⁹ el-Fetih 48/29.

¹²⁰ et-Tevbe 9/30.

¹²¹ Lokmân 31/12.

¹²² el-Kehf 18/83.

¹²³ Demirci, "kıssa", s. 158.

¹²⁴ Yûsuf 12/98.

¹²⁵ Yûsuf 12/98.

Allah (c.c) Kur'ân-ı Kerim'de, Âdem'i (a.s) yaratacağını meleklerle bildirdiği ve ona verilen özelliklere değindiği Bakara suresindeki âyet-i kerimelerden¹²⁶ hemen önce; “Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan, sonra göğe yönelerek onları, yedi gök olarak tamamlayıp düzene koyan O’dur ve O, her şeyi hakkıyla bilmektedir.”¹²⁷ buyurmakta ve Nisâ suresinin ilk âyet-i kerimesinde de insanın nasıl yaratıldığı ve çoğaldığı hususunda özlü bilgiler verilmektedir. Bu aşamada Âdem’in (a.s) cuma günü yaratıldığı ve cuma günü cennete konulduğunu ise hadis-i şeriflerden öğrenmekteyiz.¹²⁸

Toprakdan,¹²⁹ çamurdan,¹³⁰ süzölmüş çamurdan¹³¹ ve yapışkan çamurdan¹³² yaratıldığı bildirilen Âdem’in (a.s) beşeriyetin atası yani ilk insan olduğu hususunda birçok âyet bulunmaktadır. Öyle ki Allah (c.c) bu âyetlerin bazılarında bütün bir insanlığı Âdem’e (a.s) nispet ederek, “Ey Âdemoğulları!”¹³³ ifadesini kullanmıştır. Allah (c.c), Âdem’den (a.s) de eşi Hz. Havva’yı halk etmiştir.¹³⁴

Hız. Havva’nın da yaratılmasıyla insanlık için artık imtihan serüveni başlamış bulunmaktaydı. Meleklerle Âdem’e (a.s) secde edin emri verildiğinde sadece İblis bu emirden geri durmuştu.¹³⁵ Bunun üzerine Allah (c.c) Âdem’e (a.s) uyarıda bulunarak, İblis’in Âdem (a.s) ve eşinin düşmanı olduğunu bildirmişti.¹³⁶ Nitekim Allah (c.c), Âdem (a.s) ile eşine cennette istedikleri gibi yiyip içebileceklerini yalnız bir ağaca yaklaşmamaları gerektiğini de bildirmişti.¹³⁷ Âdem (a.s) ve eşi için konulan bu yasak bir imtihandan ibaretti lakin bu yasak İblis’i harekete geçirmişti. Öncesinde Allah’tan (c.c) aldığı müsaadeyle¹³⁸ yasak ağacı da kendisine malzeme edinerek onları kandırmak için türlü türlü vaatlerde bulunuyordu.¹³⁹ Şeytanın telkinleriyle yasak ağaçtan yiyen¹⁴⁰ Âdem (a.s) ve eşi yaptıkları hatâ yüzünden büyük bir pişmanlık içine girdiler. İşledikleri fiilin pişmanlığı içerisinde Âdem (a.s), Allah’tan (c.c) birtakım ilhamlar aldı¹⁴¹ ve

¹²⁶ el-Bakara 2/30-33.

¹²⁷ el-Bakara 2/29.

¹²⁸ Müslim, “Cum’a”, 17, 18.

¹²⁹ Âl-i İmrân 3/59.

¹³⁰ el-A’râf 7/12; el-İsrâ 17/61; es-Secde 32/7; Sâd 38/76.

¹³¹ el-Mü’minûn 23/12.

¹³² es-Sâffât 37/11.

¹³³ el-A’râf 7/26, 27, 31, 35; Yâsîn 36/60.

¹³⁴ en-Nisâ 4/1; el-A’râf 7/189; ez-Zümer 39/6.

¹³⁵ Tâhâ 20/116.

¹³⁶ Tâhâ 20/117.

¹³⁷ el-Bakara 2/35.

¹³⁸ el-A’râf 7/14.

¹³⁹ el-A’râf 7/20, 21; Tâhâ 20/120.

¹⁴⁰ el-A’râf 7/22; Tâhâ 20/120, 121.

¹⁴¹ el-Bakara 2/37.

bağışlanmaları için eşi ile birlikte Allah’a (c.c) yalvarmaya başladılar.¹⁴² Nihayetinde Allah (c.c) tevbelerini kabul etti, yalnız onları da cennetten çıkardı.¹⁴³

Kur’ân-ı Kerim’de Âdem’in (a.s), Allah’tan (c.c) vahiy aldığına¹⁴⁴ ve âlemlere üstün kılındığına¹⁴⁵ vurgu yapılmıştır. Bu ve benzeri âyet-i kerimeler bize, Âdem’in (a.s) yeryüzündeki ilk peygamber olduğu hususunda ipucu vermektedir. Bu hususta Peygamberimiz (s.a.v) de Allah’ın (c.c) Âdem’in (a.s) kendisiyle konuştuğu ilk peygamber olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁶ Âdem (a.s) elçilik görevini kendi zürriyetinden olan evlatlarına yapmış ve sayıları kırk bini buluncaya kadar¹⁴⁷ aralarında kalıp bin yıl¹⁴⁸ yaşadığı rivayet edilmiştir.

Âdem (a.s) kıssası içinde duâ metni geçen iki adet âyet bulunmaktadır. Bu duâlardan biri Âdem (a.s) ile eşi Hz. Havva’nın yaptığı ve A’râf suresinde yer alan; *“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!”*¹⁴⁹ şeklindeki istiğfar duâsıdır.

Âdem (a.s) kıssasında geçen bir diğer duâ âyeti ise, meleklerin Âdem’in (a.s) yaratılış safhasında yaptığı ve Bakara suresinde yer alan; *“Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin.”*¹⁵⁰ şeklindeki takdis etme duâsıdır.

2. 2. 2. Nûh (a.s)

Âdem’in (a.s) vefatından sonra, Kur’ân-ı Kerim’de ismi zikredilmeyen Şît (a.s) ile ismi zikredilen İdris (a.s),¹⁵¹ sırasıyla nübüvvet mührünü taşımakla görevlendirilmişlerdir. Nûh (a.s) ise, yeryüzünde ilk defa risâlet görevi verilen peygamber¹⁵² olarak silsileyi devam

¹⁴² el-A’râf 7/23.

¹⁴³ Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın cennetten çıkarılma meselesi hakkında bkz. Yiğit, **Kur’ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, s. 91, 92.

¹⁴⁴ el-Bakara 2/37.

¹⁴⁵ Âl-i İmrân 3/33.

¹⁴⁶ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî, **el-Müsned**, Beytü’l-Efkârî’ d-Düveliyye, Ürdün 2005, 5/265.

¹⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî‘ el-Kâtib el- Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, **et-Tabakâtü’l-Kübrâ**, nşr. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut 1968, c. 1, s. 38, 39.

¹⁴⁸ İbn Sa’d, **Tabakâtü’l-Kübrâ**, c. 1, s. 28.

¹⁴⁹ el-A’râf 7/23.

¹⁵⁰ el-Bakara 2/32.

¹⁵¹ Ebü’l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes’ûdî el-Hüzelî, **Ahbâru’z-Zamân**, Darü’l-Endelüs, Beyrut 1996, s. 76, 77.

¹⁵² Müslim, “İmân”, 327.

ettirmiştir. Üstün azim ve kararlılık sahibi peygamberlerden¹⁵³ biri olan Nûh'un (a.s) soyu; Lemek b. Mettu Şelah b. İdris b. Yerd b. Mehlâil b. Kaynan b. Enuş b. Şis b. Âdem'e (a.s) dayanmaktadır.¹⁵⁴

Kendi ismiyle anılan ve insanlık nesli açısından önemli bir yere sahip Nûh tûfanı¹⁵⁵ nedeniyle insanoğlunun ikinci atası¹⁵⁶ konumunda bulunan Nûh (a.s), gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerek hadis-i şeriflerde diğer peygamberlere nazaran daha çok anılmıştır. Nitekim başından sonuna kadar onun tevhid mücadelesinin anlatıldığı Kur'ân-ı Kerim'in yetmiş birinci suresi onun ismiyle anılmaktadır.

Allah'a (c.c) şirk koşarak putlara tapan kavmine,¹⁵⁷ Allah'tan (c.c) başkasına ibadet ve kulluk etmemeleri hususunda uyarılarda bulunan¹⁵⁸ Nûh'un (a.s) tüm çabasına rağmen kavmi ona tabi olmamış ve onu tehdit eder hale gelmişti.¹⁵⁹ Nûh'un (a.s) kavmiyle mücadelesi böyle devam ederken, Allah (c.c) iman eden kimselerin dışında artık kavminden kimsenin inanmayacağını ve tufandan korunması için bir gemi yapmasını ona bildirdi.¹⁶⁰ Gökyüzünden dökülürcesine yağın bir yağmur ve yeryüzünden fişkıran pınarlarla tufan başlamış¹⁶¹ ve Allah'ın (c.c) merhamet gösterdiği kimselerden başka tufandan kurtulan olmamıştı.¹⁶² Nihayet yeryüzü inkârcılardan temizlendiği vakit sular çekildi¹⁶³ ve Allah (c.c) Nûh'a (a.s) gemiden inebileceklerini bildirdi.¹⁶⁴

Kavminin sert tutumu ve inkârcı tavrına rağmen iyilik ve güzellikle onlara karşı tebliğ vazifesini yerine getiren ve her fırsatta çokça şükreden bir kul olan Nûh (a.s),¹⁶⁵ dokuz yüz elli yıl kavminin arasında kaldı ve Allah'ın (c.c); “Âlemler içinde Nûh'a selam olsun.”¹⁶⁶ övgüsüne mazhar oldu.

Nûh'un (a.s) Kur'ân kıssalarında geçen duâlarına geldiğimizde ise, beş farklı surede Nûh (a.s) kıssası içinde duâ metni geçen toplam on iki âyet bulunduğunu görüyoruz. Bu

¹⁵³ el-Ahkâf 46/35; el-Ahzâb 33/7.

¹⁵⁴ İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **el-Kâmil fi't-Târîh**, nşr. Ömer Abdüsselam, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1997, c. 1, ss. 52-76.

¹⁵⁵ el-Ankebût 29/14.

¹⁵⁶ Yiğit, **Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, s. 112.

¹⁵⁷ Nûh 71/23; Buhârî, “Tefsîr”, 329 (No. 4920).

¹⁵⁸ Hûd 11/26.

¹⁵⁹ eş-Şuarâ 26/116.

¹⁶⁰ Hûd 11/36, 37.

¹⁶¹ el-Kamer 54/11, 12.

¹⁶² Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî, **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, nşr. Mustafa Abdülkâdir, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990, c. 2, s. 596; Hûd 11/43.

¹⁶³ Hûd 11/44.

¹⁶⁴ Hûd 11/48.

¹⁶⁵ el-İsrâ 17/3.

¹⁶⁶ es-Sâffât 37/79.

duâlardan Nûh'un (a.s) oğlunun kurtulması için yaptığı; *“Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette haktır. Sen hâkimlerin en âdilisin.”*¹⁶⁷ duâsı, Hûd suresinde yer almaktadır.

Nûh (a.s) bir önceki duâ âyetinde oğlunun kurtulması için duâ etmiş, lakin yaptığıının yanlış olduğu kendisine bildirilince; *“Ey Rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!”*¹⁶⁸ şeklinde istiğfarda bulunmuştur. Nûh suresinde yer alan, kendisi, anne-babası ile inanan kimseler için yaptığı; *“Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et.”*¹⁶⁹ şeklindeki duâ metni de yine bu kategoride değerlendirilebilecek istiğfar duâsıdır.

Nûh (a.s) kıssasında geçen toplam dört âyette yer alan duâlarda Nûh (a.s) yardım talebinde bulunmaktadır. Mü'minûn suresinde, Nûh (a.s) kavminin baskılarına karşı çaresiz kaldığı bir anda; *“Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!”*¹⁷⁰ diyerek yaptığı duâ ile Şuarâ suresindeki âyetlerde halini arz ettiği ve yardım çağrısında bulunduğu; *“Rabbim!” dedi, “Kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar!”*¹⁷¹ şeklindeki duâsı ve Kamer suresinde yine halini arz edip yardım istediği; *“Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!”*¹⁷² şeklinde yaptığı duâlar, Nûh'un (a.s) Allah'tan (c.c) istediği yardım talepleridir.

Nûh (a.s) ve kavminin gemiye bindikleri vakit Allah'ın (c.c) Nûh'tan (a.s) yapmasını istediği ve Mü'minûn suresinde yer alan; *“Bizi bu zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun!”*¹⁷³ duâsı ile yine Mü'minûn suresinde zikredilen ve gemideyken Allah'ın (c.c) Nûh'tan (a.s) yapmasını istediği; *“Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin.”*¹⁷⁴ duâları ise hamd ve hayır talepleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁶⁷ Hûd 11/45.

¹⁶⁸ Hûd 11/47.

¹⁶⁹ Nûh 71/28.

¹⁷⁰ el-Mü'minûn 23/26.

¹⁷¹ eş-Şuarâ 26/117, 118.

¹⁷² el-Kamer 54/10.

¹⁷³ el-Mü'minûn 23/28.

¹⁷⁴ el-Mü'minûn 23/29.

Nûh'un (a.s) kavminden artık kimsenin tabi olmayacağı Nûh'a (a.s) vahiy yoluyla bildirildikten sonra,¹⁷⁵ Nûh suresinde yer alan; *"Gerçekten de birçoklarını saptırdılar; (Rabbim!) sen de artık bu zalimlerin şaşkınlıklarını arttır! Rabbim, yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler. Zalimleri ise daima helâk et."*¹⁷⁶ şeklindeki Nûh'un (a.s) duâsı da kavmine karşı yaptığı bedduâ olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. 2. 3. Hûd (a.s)

Kur'ân-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerden biri olan Hûd'un (a.s), Nûh'tan (a.s) sonra nübüvvet mührünü taşıdığı belirtilmiştir.¹⁷⁷ Nitekim her iki peygamber kıssasının da anlatıldığı A'râf, Hûd, Mü'minûn¹⁷⁸ ve Şuarâ suresi gibi surelerde Nûh'un (a.s) kıssasından hemen sonra Hûd'un (a.s) kıssası gelmektedir.

Ticaretle ilgilendiği rivayet edilen Hûd'un (a.s) nesebi, Hazreti Nûh'un oğlu Sâm'a dayanmakta ve soyağacının; Hûd b. Abdillâh b. Riyâh b. Hâris b. Âd b. Avs b. İrem b. Sâ'm b. Nûh (a.s) olduğu rivayet edilmektedir.¹⁷⁹ Hûd (a.s), kendisinin de mensubu olduğu birinci Âd kavmine¹⁸⁰ peygamber olarak gönderilmiştir.¹⁸¹

Âd kavminin yaşadığı coğrafya Hadramevt ve Yemen'e kadar uzanan bölge olup verimli ve sulak arazileriyle ön plana çıkmaktaydı.¹⁸² Ayrıca kendilerinden önceki milletlerden de fiziki olarak daha güçlüydüler.¹⁸³ Kendilerine verilen bunca nimetlere karşılık onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar ve Hûd'u (a.s) ve getirdiği emirleri ısrarcı bir şekilde inkâr ettiler.¹⁸⁴ Bunun üzerine Allah (c.c) onları kıtlıkla imtihan etti ve üzerlerine üç yıl yağmur

¹⁷⁵ Hûd 11/36.

¹⁷⁶ Nûh 71/24, 26-28.

¹⁷⁷ Yiğit, **Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, s. 150.

¹⁷⁸ Müfessirlerin bir kısmının görüşü, Mü'minûn suresinde ismi zikredilmeden kendisinden söz edilen toplumun Semûd kavmi ve peygamberlerinin de Sâlih (a.s) olduğu yönündedir. Müfessirlerin çoğunluğu ise, bu toplumun Âd kavmi, peygamberin de Hûd (a.s) olduğunu beyan etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Râzî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, c. 23, s. 275; Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 185.

¹⁷⁹ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **el-Meârif**, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Kahire 1992, s. 28.

¹⁸⁰ Yiğit, **Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, s. 150.

¹⁸¹ el-A'râf 7/65; Hûd 11/50.

¹⁸² İbn Kuteybe, **el-Meârif**, s. 28.

¹⁸³ el-A'râf 7/69.

¹⁸⁴ Fussilet 41/14, 15.

yağmadı.¹⁸⁵ Bu safhada Hûd (a.s) kavmini uyararak, Allah’a (c.c) tevbe etmeleri ve O’ndan bağışlanma dilemeleri gerektiğini bildirmiş,¹⁸⁶ lakin kavmi azgınlıklarını sürdürmüştür. Nihayetinde hemen gerçekleşmesini istedikleri azap¹⁸⁷ üzerlerine gelmişti. Elem verici bir rüzgârla helak olan Âd kavminden geriye evlerinin kalıntılarından başka bir şey kalmamıştı.¹⁸⁸

Kur’ân-ı Kerim’in on birinci suresi Hûd’un (a.s) ismiyle müsemmadır ve yine bu surede onun ve kavminin kıssasının anlatıldığı bir bölüm vardır.¹⁸⁹ Mü’minûn suresinde ise Hûd (a.s) ile kavminin ismi zikredilmeden bahsedilmekte ve Hûd’un (a.s); “*Ey Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!*”¹⁹⁰ şeklindeki yardım isteme duâsı yer almaktadır.

2. 2. 4. İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s)

Kur’ân-ı Kerim’de hakkında en fazla bilgi verilen peygamberlerden olan İbrahim’in (a.s) nesebi; İbrahim b. Târâh (Âzer)¹⁹¹ b. Nahor b. Eşruğ b. Erğu b. Fâliğ b. Âbir b. Şâlih b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh’a (a.s) dayanmaktadır.¹⁹² İbrahim’in (a.s) babasının Harran halkından olduğu, Harran’da kıtlık baş gösterince evini kral Nemrud’un bulunduğu Kûsâ’ya taşıdığı ve burada kralın putlarının bakıcılığı görevini üstlendiği¹⁹³ rivayet edilmiştir. Bakara suresinin iki yüz elli sekizinci âyetinde geçen, İbrahim (a.s) ile tartışan ve ilahlık iddiasında bulunan kişinin hükümdar Nemrud olduğu rivayet edilmektedir.¹⁹⁴

Allah (c.c) İbrahim’i (a.s) bazı hadiselerle imtihan ettikten sonra onu insanlara önder kılacağını bildirmiş¹⁹⁵ ve peygamberlik vazifesiyle görevlendirmiştir. Bazı gök cisimleri ve bunları temsil eden putlara tapan¹⁹⁶ bir kavme peygamber olarak gönderilen İbrahim (a.s) âlemlerin Rabbine teslim olduktan¹⁹⁷ sonra kutlu görevine hemen başladı ve babasına ve

¹⁸⁵ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Târîhu’t-Taberî**, Dâru’t-Turasî, Beyrut h. 1387, c. 1, s. 217.

¹⁸⁶ Hûd 11/52.

¹⁸⁷ el-Ahkâf 46/22.

¹⁸⁸ el-Ahkâf 46/24, 25.

¹⁸⁹ Hûd 11/50-60.

¹⁹⁰ el-Mü’minûn 23/39.

¹⁹¹ el-En’âm 6/74.

¹⁹² İbn Kuteybe, **el-Meârif**, s. 30.

¹⁹³ İbn Sa’d, **Tabakâtü’l-Kübrâ**, c. 1, s. 46, 48.

¹⁹⁴ Hayreddin Karaman vd., **Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, DİB Yayınları, Ankara 2007, c. 1, s. 408, 409.

¹⁹⁵ el-Bakara 2/124.

¹⁹⁶ Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. 11, s. 481.

¹⁹⁷ el-Bakara 2/131.

kavmine tebliğde bulunarak içinde bulundukları durumun yanlış bir davranış olduğunu bildirdi. Lakin kendisinden önceki peygamberler gibi istediği karşılığı bulamadı.¹⁹⁸ Kavminin dini bayramlarını kutladığı bir günde,¹⁹⁹ İbrahim (a.s) putları kırarak paramparça etti ve büyük putu kırmadan bıraktı. Dönüp durumu gören putperestler, bunu İbrahim'in (a.s) yaptığını düşünerek hemen onu hesaba çektiler. İbrahim (a.s) ise bunu büyük putun yaptığını söyleyerek onları tuzağa düşürmüştü. Çaresiz kalan putperestler İbrahim'i (a.s) ateşe atmakta çareyi buldular. Ateş ise Allah'ın (c.c) emriyle İbrahim'e (a.s) zarar vermemişti.²⁰⁰

İbrahim (a.s) mücadele dolu hayatının ardından evlat hasretiyle Allah'a (c.c) duâ etmişti.²⁰¹ Eşi Sâre validemiz de yaşlı olduğu için İbrahim'in (a.s) çocuk özlemini görerek hizmetçisi Hacer²⁰² validemizle evlenmesini sağladı.²⁰³ Bu evliliğin ardından İsmail (a.s) yeryüzünü şerefliendirdi ve İbrahim (a.s) eşini ve oğlunu ıssız bir çöl olan Mekke'ye, şu an Kâbe'nin olduğu bölgeye yerleştirdi.²⁰⁴ İbrahim'in (a.s) duâsı kabul olmuş, daha sağlığında iken neslinden İsmail (a.s) ve İshak (a.s) yeryüzünü şerefliendirmişlerdi.²⁰⁵

Allah (c.c), İbrahim (a.s) ve İsmail'e (a.s) Kâbe'nin yerini haber verir²⁰⁶ ve onlar da duâ ederek Kâbe'nin temellerini yükselterek inşa ederler.²⁰⁷ İbrahim (a.s) Ken'ân ilinde²⁰⁸ yüz yetmiş beş²⁰⁹ veya iki yüz yaşında²¹⁰ vefat etmiştir. İsmail (a.s) babasının vefatından sonra, Mekke ve çevresindeki halka elli yıl kadar peygamberlik görevinde bulunmuş, hac ile ilgili hizmetleri de devam ettirmiştir.²¹¹ Mekke'de yüz otuzlu yaşlarda vefat eden²¹² Hz. İsmail de kendisine verilen görevi en güzel şekilde değerlendirerek Allah'ın (c.c) hoşnutluğunu kazanmıştı.²¹³

Kur'ân-ı Kerim'de İbrahim (a.s) kıssasında geçen duâ âyetlerine gelecek olursak bu hususta ilk olarak, Bakara suresinde zikredilen duâ âyeti karşımıza çıkmaktadır. Bu âyette

¹⁹⁸ el-Enbiyâ 21/52-55.

¹⁹⁹ Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, c. 11, s. 297.

²⁰⁰ el-Enbiyâ 21/58-69.

²⁰¹ es-Sâffât 37/100.

²⁰² Buhârî, "Enbiyâ", 11 (No.3358).

²⁰³ Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 2000, c. 21, s. 270.

²⁰⁴ Buhârî, "Enbiyâ", 12 (No.3364).

²⁰⁵ el-Bakara 2/124.

²⁰⁶ el-Hac 22/26.

²⁰⁷ el-Bakara 2/127.

²⁰⁸ İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed, **Târîhu İbn-i Haldûn**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, c. 2, s. 39.

²⁰⁹ İbn Kuteybe, **el-Meârif**, s. 33.

²¹⁰ İbn Sâ'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. 1, s. 48.

²¹¹ Sâbûnî, Muhammed Ali Sâbûnî, **en-Nübüvve ve'l-Enbiya**, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut 2010, s. 241.

²¹² Yiğit, **Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, s. 294.

²¹³ Meryem 19/55.

İbrahim (a.s); “*Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah’a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır.*”²¹⁴ şeklinde niyazda bulunmuştur.

İbrahim’in (a.s) emniyet ve rızık talebi duâsının hemen ardında yer alan ve oğlu İsmail (a.s) ile yaptığı Bakara suresindeki âyetlerde şu duâ metinleri yer almaktadır; “*Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin. Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü sen, tevbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın. Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her türlü kötülükten arındırsın. Şüphesiz sen, mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.*”²¹⁵

İbrahim’in (a.s) ismiyle müsemma olan İbrahim suresinde bir dizi duâ metni karşımıza çıkmaktadır. İbrahim (a.s) bu âyetlerde şöyle duâ etmektedir; “*Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut! Rabbim! Putlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldu. Bundan böyle kim bana uyarırsa o bendendir; kim de bana karşı gelirse artık sen çok bağışlayan, pek esirgeyensin. Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinsin! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz. Yaşlılığıma rağmen bana İsmail’i ve İshak’ı armağan eden Allah’a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duâları kabul edendir. Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; Rabbimiz, duâmı kabul et! Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla!*”²¹⁶

İbrahim suresinde ardı sıra gelen duâ metinleri gibi, Şuarâ suresinde de yine İbrahim’in (a.s) yaptığı duâlar ardı sıra gelmekte ve bu âyetlerde şöyle duâ ettiği görülmektedir; “*Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.*” “*Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle! Beni, naîm cennetine girenlerden eyle! Babamı da bağışla; kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu. İnsanların diriltileceği gün ve Allah’a temiz*

²¹⁴ el-Bakara 2/126.

²¹⁵ el-Bakara 2/127-129.

²¹⁶ İbrâhîm 14/35-41.

bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme!”²¹⁷

Sâffât suresinin de bir bölümünde İbrahim’in (a.s) kıssası yer almakta ve İbrahim (a.s) burada şöyle duâ etmektedir; “*Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlat ver!*”²¹⁸

İbrahim’in (a.s) ve kavminden ona tâbi olanlarla yaptığı, Mümtetine suresindeki âyetlerde zikredilen; “*Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır. Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir sınama konusu yapma. Bizi bağışla ey Rabbimiz! Çünkü kudret ve hikmet sahibi olan sensin.*”²¹⁹ şeklindeki duâları ile İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s) kıssasında geçen duâ âyetleri son bulmaktadır.

2. 2. 5. Lût (a.s)

Lût (a.s); İbrahim’in (a.s) yeğeni, yani İbrahim’in (a.s) kardeşi Haran’ın oğludur.²²⁰ Lût (a.s), amcası İbrahim’e (a.s) iman etti²²¹ ve bir müddet onunla kaldı. Daha sonra da ahlaki çöküntünün zirve yaptığı Sodom halkına peygamber²²² olarak gönderildi.²²³

Allah (c.c) tarafından kendisine doğru hüküm verme kabiliyeti ve ilim verilen Lût (a.s),²²⁴ kavmine yaptıklarına karşılık uyarılarda bulunmuş, onlardan önce gelenler içinde hiçbir topluluğun yapmadığı hayâsızlığa karşı onları defalarca uyarmıştı.²²⁵ Öyle ki onlar erkekler arasında ve toplantılarında meşrû olmayan şeyler yapıyorlardı.²²⁶ Lût (a.s) kavmine yaptıkları kötü fiilleri bırakıp tevbe etmeleri gerektiğini bildirmiş, aksi takdirde azaba uğrayacaklarının haberini onlara bildirmişti.²²⁷ Lâkin onlar Lût’u (a.s) memleketinden çıkarmakla tehdit ettiler²²⁸ ve önceki kavimlerin peygamberlerine söyledikleri gibi; “*Hadi, doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah’ın azabını getir de görelim!*”²²⁹ demekten başka bir şey olmadı.

²¹⁷ eş-Şuarâ 26/83-89.

²¹⁸ es-Sâffât 37/100.

²¹⁹ el-Mümtetine 60/4, 5.

²²⁰ İbn Sâ’d, **Tabakâtü’l-Kübrâ**, c. 1, s. 54.

²²¹ el-Ankebût 29/26.

²²² es-Sâffât 37/133.

²²³ Taberî, **Târîhu’t-Taberî**, c. 1, s. 293.

²²⁴ el-Enbiyâ 21/74.

²²⁵ el-A’râf 7/80, 81; en-Neml 27/54, 55; el-Kamer 54/36.

²²⁶ el-Ankebût 29/28.

²²⁷ Taberî, **Târîhu’t-Taberî**, c. 1, s. 293.

²²⁸ eş-Şuarâ 26/167.

²²⁹ el-Ankebût 29/29.

Görevli melekler Sodom halkını helak etmeye geldiklerinde²³⁰ şehir halkı Lût'a (a.s) gelerek misafirleriyle ilgili çirkin bir talepte bulundular. Nihayetinde bir sabah vakti²³¹ üzerlerine yağın taşlaşmış çamur yağmuru ile yurtları tepetaklak hale geldi ve onlardan geriye harabeleri kaldı.²³² Allah (c.c) bu helaktan geride kalan yaşlı bir kadın dışında²³³ Lût (a.s) ve aile fertlerini kurtardı.²³⁴ Yalnız Lût'un (a.s) eşi onun davasına hıyanet etti²³⁵ ve o da helak edilenlerden oldu.

Kur'ân-ı Kerim'de Lût'un (a.s) iki adet duâsı bulunmaktadır. Lût (a.s), kavmine yaptığı tüm uyarılar ve verdiği çabalara karşılık kavminin ısrarla yaptığı kötülüklerden vazgeçmemesi üzerine, Şuarâ suresinde yer alan âyette; *"Rabbim! Beni ve ailemi, bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar."*²³⁶ diyerek duâ etmiş ve Ankebût suresin de yine kavminin kötülüklerine karşılık; *"Şu ahlâkı bozan topluluğa karşı bana yardım et Rabbim!"*²³⁷ diyerek yardım talebinde bulunmuştur.

2. 2. 6. Yûsuf (a.s)

Yûsuf (a.s), Hz. İbrahim'in neslinden olup babası Hz. Ya'kûb'dur. Hz. Yakûb'un babası ise Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İshak'tır.²³⁸ Kur'ân-ı Kerim'de, Yûsuf'un (a.s) ismiyle müsemma olan Yûsuf suresinde bir bütün halinde ve başka surelerde tekrar edilmeden kıssası anlatılan tek peygamber olan Yûsuf'un (a.s) hayatıyla ilgili çarpıcı bilgilere de yine bu sure vasıtasıyla ulaşıyoruz.

Yûsuf'un (a.s) gördüğü rüya sonucu babası onun peygamber olacağını yorumlamış ve kardeşlerine rüyasını anlatmamasını tembihlemiştir.²³⁹ Yûsuf'un (a.s) üvey annelerinden olma kardeşleriyle²⁴⁰ olan macerasına Kur'ân-ı Kerim'de geniş bir şekilde yer verilmiştir.²⁴¹ Kardeşlerinin içini daha küçük yaşlarda kıskançlık ateşi sarmıştı.²⁴² Sonunda

²³⁰ Hûd 11/77.

²³¹ el-Kamer 54/38.

²³² el-Hicr 15/73-76.

²³³ eş-Şuarâ 26/171.

²³⁴ el-A'râf 7/83.

²³⁵ et-Tahrîm 66/10.

²³⁶ eş-Şuarâ 26/169.

²³⁷ el-Ankebût 29/30.

²³⁸ İbn Sâ'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, c. 1, s. 54.

²³⁹ Yûsuf 12/4-6.

²⁴⁰ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, c. 1, s. 317, 318.

²⁴¹ Yûsuf 12/4-100.

²⁴² Yûsuf 12/8.

onu götürüp Beytü'l-Makdis bölgesinde²⁴³ bir kuyunun içine bıraktılar.²⁴⁴ Daha sonra bir kervan geldi ve Yûsuf'u (a.s) kuyudan çıkardılar ve onu Mısır'da birkaç dirheme Mısır azizine²⁴⁵ sattılar.²⁴⁶ Yûsuf'u (a.s) yeni yurdunda da birtakım imtihanlar bekliyordu. Nitekim evin hanımı onu arzulayınca Yûsuf (a.s) kaçmış ve onun gömleğini arkadan yırtmıştı. Bu safhada Yûsuf (a.s), zindanın kadınların istediklerinden daha hayırlı olduğunu söyleyerek Allah'a (c.c) sığındı. Nihayetinde Yûsuf'un (a.s) haklı olduğuna dair kesin delilleri görmelerine rağmen, onu zindana atmayı uygun gördüler.²⁴⁷

Yûsuf (a.s), Allah'ın (c.c) verdiği ilim ile insanların gördüğü rüyaları tabir edebiliyordu.²⁴⁸ Mısır kralının da gördüğü rüyayı tabir eden Yûsuf (a.s), zindandan çıkarıldı ve ülke içinde yetkili bir makama getirildi.²⁴⁹ Yûsuf (a.s) zindan hayatından sonra yine kardeşleriyle Mısır'da karşılaştı ve onlarla yaşadığı birtakım diyaloglar neticesinde tüm ailesine tekrar kavuştu.²⁵⁰ Babası Yakûb'un (a.s) vefatından sonra yirmi üç yıl daha yaşadığı, yüz yirmi yaşında vefat ettiği²⁵¹ ve Nil nehrinin kenarına defnedildiği rivayet edilmiştir.²⁵²

Kur'ân-ı Kerim'de Yûsuf'un (a.s) kıssasında geçen iki adet duâ âyeti yer almaktadır. Bu âyetlerden ilki; *“Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!”*²⁵³ şeklindeki sığınma duâsıdır.

Yûsuf'un (a.s) bir diğer duâsı da yine Yûsuf suresinde yer almaktadır. Yûsuf kıssasının sonunda bulunan bu duâ âyetinde; *“Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”*²⁵⁴ diyerek Allah'ı (c.c) takdis edip O'ndan hayır talep etmektedir.

²⁴³ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 125.

²⁴⁴ Yûsuf 12/15.

²⁴⁵ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 126.

²⁴⁶ Yûsuf 12/19-21.

²⁴⁷ Yûsuf 12/23-35.

²⁴⁸ Yûsuf 12/6, 37.

²⁴⁹ Yûsuf 12/43-56.

²⁵⁰ Yûsuf 12/58-100.

²⁵¹ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 137.

²⁵² Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 1, s. 364.

²⁵³ Yûsuf 12/33.

²⁵⁴ Yûsuf 12/101.

2. 2. 7. Eyyûb (a.s)

Eyyûb'un (a.s) nesli de İbrahim'e (a.s) dayanmaktadır. Bu bağlamda soyağacı Eyyûb b. Mûs b. Râzec b. İys b. İshak b. İbrahim'dir.²⁵⁵ Lût'un (a.s) kızı, Eyyûb'un (a.s) annesiydi.²⁵⁶ Kur'ân-ı Kerim'de; "O ne güzel bir kuldu."²⁵⁷ övgüsüne mazhar olan Eyyûb'un (a.s) yurdu Şam'ın Ürdün beldesine bağlı Beseniye nahiyesiydi.²⁵⁸

Kendisinden önce peygamberlik şerefine nail olan Nûh (a.s), İbrahim (a.s), İsmail (a.s) ve İshak (a.s) gibi Eyyûb (a.s) da Allah'tan (c.c) vahiy almış²⁵⁹ ve peygamberlik şerefine nail olmuştur.²⁶⁰ Eyyûb'un (a.s) Ya'kûb (a.s) zamanında peygamberlik göreviyle şerefendirildiği rivayet edilmiştir.²⁶¹

Eyyûb'un (a.s) hastalığa yakalanması ve yaşadığı bölgeler ile alakalı olarak, tarih kitaplarında onun ve ailesinin yaşadığı Şam bölgesinde çıkan kıtlık sonucu Firavun'un daveti üzerine Mısır'a gittikleri anlatılmaktadır. Eyyûb (a.s) Firavun'un yanında bulunduğu sırada Şuayb (a.s) içeri girer ve Firavun'a birtakım uyarılarda bulunur. Bu sırada Eyyûb'un (a.s) Firavun'a karşı herhangi bir ikazı olmaması üzerine, Allah (c.c) tarafından Eyyûb'a (a.s) ibtilâya²⁶² uğrayacağı bilgisi verilir.²⁶³ Sonuç olarak Eyyûb (a.s) malını, evlatlarını ve sıhhatini kaybeder.²⁶⁴ Eyyûb'un (a.s) bu durumunun on sekiz sene sürdüğü rivayet edilmektedir.²⁶⁵ Senelerce sabrettiği ibtilâdan ise yapmış olduğu duâ ile kurtuldu ve Allah (c.c) ona eski sağlığını, malını, neslini ve bir o kadarını daha bağışladı.²⁶⁶ Doksan üç yaşına geldiğinde ikamet ettiği Şam bölgesinde vefat etmiştir.²⁶⁷

Kur'ân-ı Kerim'de dört yerde Hz. Eyyûb'dan bahsedilmiştir.²⁶⁸ Bu âyetlerden iki yerde ise onun duâlarına yer verilmiştir. Bu duâlardan birincisi Enbiyâ suresinde yer alan; "*Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün.*"²⁶⁹ şeklinde yaptığı şifa duâsıdır.

²⁵⁵ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 115.

²⁵⁶ Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 1, s. 322.

²⁵⁷ Sâd 38/44.

²⁵⁸ Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c. 1, s. 306.

²⁵⁹ en-Nisâ 4/163.

²⁶⁰ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 21, s. 211.

²⁶¹ İbn Kuteybe, **el-Meârif**, s. 42.

²⁶² İbtîlâ: İmtihan etmek, denemek, dert ve sıkıntıya uğramak gibi manalara gelmektedir. Ayrıca bkz. Kadir Güneş, "İbtelâ", 95; Serdar Mutçalı, "İbtelâ", 70.

²⁶³ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 116, 117.

²⁶⁴ Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 1, s. 323.

²⁶⁵ Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer b. Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Dârü Hicr, yy. 2003, c. 1, s. 510.

²⁶⁶ el-Enbiyâ 21/83, 84.

²⁶⁷ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 122.

²⁶⁸ en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; el-Enbiyâ 21/83, 84; Sâd 38/41-44.

²⁶⁹ el-Enbiyâ 21/83.

İkincisi ise yine şifa isteği olan ve Sâd suresinde yer alan; “Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir.”²⁷⁰ şeklinde yaptığı nidâsıdır.

2. 2. 8. Şuayb (a.s)

Şuayb (a.s); Mikâil b. Yeşcür b. Medyen b. İbrahim’in (a.s) soyundandır.²⁷¹ Şuayb (a.s) Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir.²⁷² Her iki kavme de peygamber olarak gönderilen Şuayb (a.s), Medyen halkının içinden peygamber olarak çıkmıştır.²⁷³

Şuayb (a.s) kavmiyle iyi ilişkiler kurması ve onları güzellikle uyarması sebebiyle peygamberlerin hatibi unvanıyla anılmıştır.²⁷⁴ Kur’ân-ı Kerim’in ifadesine göre Şuayb (a.s) kavmine; Allah’a (c.c) kulluk etmelerini, O’ndan başka hiçbir ilah olmadığını, ölçü ve tartıda dürüst olmaları gerektiğini, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmamalarını ve ahiret gününe inanmalarını bildirmiştir.²⁷⁵ Medyen halkı ise ölçü ve tartıda hile yaparak halkı aldatır ve onların malları üzerinden haksız kazanç elde ederlerdi. İsyan etmeleri ve aşırı gitmelerine rağmen Allah (c.c) onlara birçok nimet vermiş ve refahlığın zirvesine ulaştırmıştı.²⁷⁶

Şuayb’ın (a.s) kavmini güzellikle uyarmasına rağmen onlar da önceki kavimler gibi peygamberlerini yalanladılar.²⁷⁷ Kavminin ileri gelenleri ve büyüklük taslayanlar Şuayb’ı (a.s) tehdit ederek, kendi dinlerine dönmelerini aksi takdirde Şuayb (a.s) ve O’na inanan kimseleri memleketlerinden çıkaracaklarını söylemişlerdir.²⁷⁸ Eyke halkı da Şuayb’a (a.s) büyülenmiş biri olduğunu söyleyerek onu yalanladılar.²⁷⁹ Ölçü ve tartıda hile yaparak haksız kazanç elde eden Medyen ve Eyke halkı²⁸⁰ tüm uyarılara rağmen hakikate kulaklarını kapadılar ve Allah’ın (c.c) üzerlerine gönderdiği felaketle helak oldular.²⁸¹

Medyen ve Eykelilerin helak edilmesinden sonra, Şuayb (a.s) ve ona iman edenlerin nerede ve nasıl yaşadıkları hususunda herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Şuayb (a.s) ve ona iman

²⁷⁰ Sâd 38/41.

²⁷¹ Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c. 1, s. 327.

²⁷² el-A’râf 7/85; eş-Şuarâ 26/176-178.

²⁷³ İbn Asâkir, Ebü’l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî, **Târîh’u Dımaşk**, Dâru’l-Fıkr, yy. 1995, c. 23, s. 75.

²⁷⁴ İbnü’l Esîr, **el-Kâmil fi’t-Târîh**, c. 1, s. 139.

²⁷⁵ el-A’râf 7/85; el-Ankebût 29/36.

²⁷⁶ İbnü’l Esîr, **el-Kâmil fi’t-Târîh**, c. 1, s. 139.

²⁷⁷ eş-Şuarâ 26/189.

²⁷⁸ el-A’râf 7/88.

²⁷⁹ eş-Şuarâ 26/185-189.

²⁸⁰ el-A’râf 7/85; eş-Şuarâ 26/181-183.

²⁸¹ eş-Şuarâ 26/189; el-Ankebût 29/37.

edenlerin Mekke’de vefat ettikleri ve Kâbe’nin batı kısmında yer alan Dârünnedve ve Benî Sehm kapısı arasında bulunan bir bölgeye defnedildikleri rivayet edilmiştir.²⁸²

Şuayb’ın (a.s) kıssa içerisinde geçen duâsından hemen önce gelen âyetle, Medyen halkının peygamberlerinin uyarılarını şiddetle reddettiği görülmektedir. Bu âyetle Şuayb’a (a.s) kendi dinlerine inanmasını veya onunla ona inananları memleketlerinden çıkaracakları tehdidinde bulunmaktadır.²⁸³ Bunun üzerine Şuayb (a.s); “*Ey Rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın.*”²⁸⁴ duâsını yapmıştır.

2. 2. 9. Mûsâ (a.s) ve Hz. Hârûn (a.s)

Mûsâ (a.s) ve Hârûn (a.s) iki kardeş peygamberdir²⁸⁵ ve İmran b. Kâhis b. Lâvî b. Yakûb b. İshâk (a.s) kanalıyla İbrahim’e (a.s) dayanmaktadır.²⁸⁶ Kur’ân-ı Kerim’de ismi en çok zikredilen peygamber olarak göze çarpan Mûsâ (a.s), daha çok kardeşi Hârûn (a.s) ile Firavun Velîd’e karşı yürüttüğü tevhid mücadelesi ile bilinmektedir.

Yûsuf (a.s) zamanında yaşayan ve o dönemin Mısır Firavun’u olan Reyyan b. Velid, Yûsuf’un (a.s) davetiyle birlikte iman etmişti. Reyyan b. Velid’in ölümünden sonra tahta geçen Kabus b. Mus’ab ise iman etmediği gibi halkına zorbalık yapmıştı.²⁸⁷ Rivayete göre Mûsâ’ya (a.s) ilk vahyin geldiği sıralarda Firavun Kabus b. Mus’ab’ın öldüğü bildirildi. Bu zorba Firavun’un yerine ise kardeşi Velid b. Mus’ab geçti. Velid b. Mus’ab’ın Mısır Firavun’larının içinde en zorba olanı, halkına ve İsrailoğullarına eziyet verme konusunda en şiddetli olanı ve önceki Firavun’lara nazaran daha uzun bir yaşama sahip olduğu bildirilmektedir. Nitekim o İsrailoğullarının erkek çocuklarını tahtını ele geçirmesi korkusuyla öldürüyor, bir taraftan da anne ve babalarını köle olarak kullanıyordu. İsrailoğullarının nüfusunun azalması ve köle olarak kullanabileceği yetişkin kalmaması üzerine erkek çocuklarını bir sene öldürüp bir sene de sağ bırakma kararı almıştı. Sağ bırakma kararı aldığı sene Hârûn’un (a.s), öldürme kararı aldığı sene de Mûsâ’nın (a.s) dünyaya geldiği bildirilmektedir.²⁸⁸

²⁸² İbn Asâkir, *Târîh’u Dımaşk*, c. 23, s. 80.

²⁸³ el-A’râf 7/88.

²⁸⁴ el-A’râf 7/89.

²⁸⁵ Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, c. 1, s. 385.

²⁸⁶ İbn Sâ’d, *Tabakâtü’l-Kübrâ*, c. 1, s. 55.

²⁸⁷ Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, c. 1, s. 386.

²⁸⁸ İbnü’l Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, c. 1, ss. 150-152.

Firavun Velid'in sarayında yetişip büyüyen Mûsâ (a.s), kardeşi Hârun (a.s) ile belirli bir süre sonra ilahî emir gereği²⁸⁹ yine aynı Mısır Firavun'unun karşısına çıkıp²⁹⁰ hidayete ermesi için uyardılar.²⁹¹ Allah (c.c), Firavun'a bütün delilleri göstermesine karşılık yalanladı inanmamakta ısrar etti.²⁹² Nihayet Firavun ve ona tabi olanlar suda boğulup gittiler.²⁹³

Kur'ân-ı Kerim'de Hârun'a (a.s) göre Mûsâ'nın (a.s) hayatına daha çok yer verilmiştir. Dolayısıyla Mûsâ'nın (a.s) macera dolu hayatı sadece Firavun'la yaşadığı hadiselerden ibaret değildir. Kıptîlerden²⁹⁴ bir kişiyi²⁹⁵ öldürmesi,²⁹⁶ Medyen'e hicrette bulunması ve burada bir süre ikamet etmesi, akabinde Allah (c.c) ile konuşması ve kendisine birtakım mucizeler verilmesi,²⁹⁷ daha sonra yukarıda da değindiğimiz üzere Firavun ile olan hadiselerin cereyan etmesi, Tûr-i Sina'ya çıktığında Rabbini görme arzusu ve baygınlık geçirmesi,²⁹⁸ kavminin buzağıya tapmaları ve kardeşi Hârun'un (a.s) onları buzağıya tapmaktan vazgeçirmeye çalışması,²⁹⁹ daha sonra da Mûsâ'nın (a.s) kavmine Allah'ın (c.c) emri ile mukaddes toprağa (Beytül-Makdis)³⁰⁰ girmelerini söylemesi ve kavminin de itaat etmeyip³⁰¹ Tih çölünde³⁰² imtihana çekilmeleri, Mûsâ'nın (a.s) amcası veya amcasının oğlu olduğu söylenen Kârûn ile mücadelesi³⁰³ ve Hızır (a.s)³⁰⁴ ile beraber yaşadığı birtakım olağanüstü olaylar,³⁰⁵ Mûsâ'nın (a.s) birbirinden çok farklı olaylarla dolu risaletinden örneklerdir.

Risalet zincirinin iki kardeş halkasından biri olan Hârun (a.s), kardeşi Mûsâ (a.s) ile Tih bölgesinde bir dağa çıktıkları vakit vefat etmiş ve Mûsâ (a.s) kardeşi Hârun'u (a.s) buraya

²⁸⁹ Tâhâ 20/42, 43; eş-Şuarâ 26/15.

²⁹⁰ eş-Şuarâ 26/18.

²⁹¹ Tâhâ 20/47.

²⁹² Tâhâ 20/56.

²⁹³ Mûsâ (a.s), Hârun (a.s) ve Firavun kıssası için bkz. eş-Şuarâ 26/10-66.

²⁹⁴ Kıptîler hakkında geniş bilgi için bkz. "Kıptîler", **DİA**, TDV Yayınları, Ankara 2002, c. 25, ss. 424-426.

²⁹⁵ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 154.

²⁹⁶ el-Kasas 28/15.

²⁹⁷ el-Kasas 28/23-32.

²⁹⁸ el-A'râf 7/143.

²⁹⁹ Tâhâ 20/90.

³⁰⁰ Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 1, s. 429.

³⁰¹ el-Mâide 5/20-24.

³⁰² İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c. 2, s. 131.

³⁰³ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 177, 178.

³⁰⁴ Kur'ân-ı Kerim'de Kehf suresinde yer alan ve Hz. Mûsâ'nın kendisiyle birtakım olaylar yaşadığı kişinin kim olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre Hızır (a.s) olduğu söylenmiştir. Hızır (a.s) ile ilgili geniş bilgi için bkz. İlyas Çelebi, "Hızır", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul 1998, c. 17, ss. 406-409.

³⁰⁵ el-Kehf 18/65-82.

defnetmiştir.³⁰⁶ Mûsâ (a.s) ise, yüz yirmili yaşlarda iken kardeşi Hârûn (a.s) gibi Tîh çölünde vefat etmiştir.³⁰⁷

Mûsâ (a.s) da hemen hemen her peygamber gibi kavminin söz dinlememesine karşılık Allah'a (c.c) niyazda bulunmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de bunun örneği ise Mâide suresinde yer alan; *"Ey Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebilirim. Artık bizimle, o yoldan çıkmışların arasını ayır."*³⁰⁸ duâsı, Yûnus suresinde bulunan; *"Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine dünya hayatında nice ziynet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler."*³⁰⁹ şeklindeki duâsı, Kasas suresinde yer alan; *"Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar."*³¹⁰ şeklindeki duâsı ile Şuarâ suresinde yer alan; *"Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum, göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn'a yükle. Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum."*³¹¹ şeklindeki duâ metni ve yine bu âyetlerle benzerlik gösteren Kasas suresinde bulunan; *"Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum. Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum."*³¹² şeklindeki duâ metni, Mûsâ'nın (a.s) kavmi hakkında yaptığı duâlardır.

Mûsâ (a.s) Tûr dağına çıkıp Allah (c.c) ile konuşmaya başlayınca, A'râf suresinde geçtiği üzere; *"Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım."*³¹³ şeklinde istekte bulunmuştur. Allah (c.c) dağa tecelli edip dağ parçalanınca Mûsâ (a.s) bayıldı ve kendine gelince; *"Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim."*³¹⁴ şeklinde tevbede bulunmuştur.

Mûsâ'nın (a.s) A'râf suresinde yer alan; *"Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Bizi kendi rahmetine sok. Sen merhametlilerin en merhametlisisin."*³¹⁵ şeklindeki duâsı ve yine aynı

³⁰⁶ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, c. 1, s. 432.

³⁰⁷ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, c. 1, s. 173.

³⁰⁸ el-Mâide 5/25.

³⁰⁹ Yûnus 10/88.

³¹⁰ el-Kasas 28/21.

³¹¹ eş-Şuarâ 26/12-14.

³¹² el-Kasas 28/33, 34.

³¹³ el-A'râf 7/143.

³¹⁴ el-A'râf 7/143.

³¹⁵ el-A'râf 7/151.

surede yer alan; *“Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de bundan önce helak ederdin. Şimdi içimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri günah sebebiyle bizi helak mı edeceksin? Bu sırf senin bir imtihanındır. Onunla dilediğin kimseyi saptırırsın, dilediğini de doğruya iletirsin. Sen bizim velimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen bağışlayanların en hayırlısıdır. Bizim için bu dünyada da bir iyilik yaz, ahirette de. Çünkü biz sana varan doğru yola yöneldik.”*³¹⁶ şeklindeki duâsı ile Kasas suresinde yer alan; *“Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim; beni bağışla! Rabbim! Bana lütfettiğin nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım.”*³¹⁷ şeklindeki duâları, Mûsâ’nın (a.s) istiğfar duâlarına örnektir.

Mûsâ (a.s) istemeyerek birinin ölümüne sebep olması neticesinde orada yaşayan şehrin ileri gelenleri de Mûsâ’yı (a.s) öldürmek için onun durumunu görüşüyorlardı. Mûsâ (a.s) korku içinde şehirden çıktı ve Kasas suresinde geçtiği üzere; *“Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar.”*³¹⁸ şeklinde niyazda bulunmuştur. Medyen suyuna vardığında ise yine aynı surede bulunan; *“Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım.”*³¹⁹ şeklindeki duâsını yapmıştır. Mûsâ (a.s) Firavun ahalisine de uyarıda bulunmuş lakin sonuç alamayınca da Duhân suresinde yer alan şu duâ metniyle; *“Bunlar günaha batmış bir topluluk.”*³²⁰ diyerek Allah’a (c.c) arz-ı hâl etmiştir.

Allah (c.c), Firavun’un azgınlığının artmasından dolayı Mûsâ’ya (a.s) emir vererek Firavun’a gidip tebliğde bulunmasını emretti. Bunun üzerine Mûsâ (a.s), Tâhâ suresinde geçtiği üzere yardım talebinde bulunarak şöyle niyaz etmiştir; *“Rabbim! Kalbime genişlik ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar. Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hârûn’u. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim ve seni çok analım. Kuşkusuz sen bizi görmektesin.”*³²¹

Firavunun zulmünden dolayı Mûsâ’ya (a.s) çok az kişi tabi olmuştu. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) kavmine öğüt vererek tevekkül etmelerini söyledi.³²² Bunun üzerine Mûsâ’nın (a.s) kavmindeki o küçük topluluk Yûnus suresinde geçtiği üzere; *“Biz yalnız Allah’a tevekkül*

³¹⁶ el-A’râf 7/155, 156.

³¹⁷ el-Kasas 28/16, 17.

³¹⁸ el-Kasas 28/21.

³¹⁹ el-Kasas 28/24.

³²⁰ ed-Duhân 44/22.

³²¹ Tâhâ 20/25-35.

³²² Yûnus 10/83, 84.

ettik. Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğunun baskı ve şiddetine maruz bırakma! Bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar.”³²³ şeklinde duâda bulunmuşlardır.

Mûsâ’nın (a.s) gösterdiği mucizelere karşılık, Firavun şehirdeki usta sihirbazları toplayarak Mûsâ’ya (a.s) meydan okumuş, ancak Mûsâ’nın (a.s) mucizesi karşısında yenik düşmüştü. Sihirbazlar ise gerçeğin farkına vararak secdeye kapandılar ve Allah’a (c.c) iman ettiklerini söylediler. Firavun ise onların ellerini ve ayaklarını çapraz bir şekilde kesip asacağını söyledi.³²⁴ Bunun üzerine, iman eden sihirbazlar; “*Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve Müslüman olarak bizim canımızı al.*”³²⁵ şeklinde duâda bulunmuşlardır.

2. 2. 10. Dâvûd (a.s)

Dâvûd (a.s); Yehûza b. Yâkub b. İshak b. İbrahim’in (a.s) soyundandır.³²⁶ Allah (c.c) Dâvûd’a (a.s) hükümdarlık ve hikmet vermiştir.³²⁷ Hükümdar bir peygamber olarak tarih sahnesinde yerini alan Dâvûd (a.s),³²⁸ semâvî kitaplardan olan Zebur isimli mukaddes kitabın da kendisine indirildiği peygamberdir.³²⁹

Kur’ân-ı Kerim’de Dâvûd’un (a.s) güçlü ve Allah’a (c.c) çokça yönelen bir kul olduğu, dağların ve kuşların emrine verildiği, hikmet ve hüküm verme gibi yeteneklerin verildiği bildirilmektedir. Kur’ân’da demir madeninin kendisi için yumuşatıldığı³³⁰ ve Allah (c.c) katında onun bir yakınlık ve güzel bir yeri olduğu vurgulanmıştır.³³¹

Dâvûd (a.s) devrinde yaşayan ve Kur’ân-ı Kerim’de de geçtiği üzere³³² Tâlût ve Câlût isimli kişilerden söz edilmektedir. Yaşadığı dönemde insanların en güçlüsü ve en katı yürekli olan Câlût,³³³ Filistin ve Mısır arasında bir bölgede yaşamakta olan bir topluluğun hükümdarı konumundaydı. Câlût, İsrailoğullarının üzerine giderek onları mağlup etti ve vergiye bağladı.³³⁴ İsrailoğulları da peygamberlerine giderek kendilerine bir hükümdar vermesini ve Allah (c.c) yolunda savaşacaklarını söylediler. Bunun üzerine Allah (c.c)

³²³ Yûnus 10/85, 86.

³²⁴ el-A’râf 7/106-125.

³²⁵ el-A’râf 7/126.

³²⁶ İbn Asâkir, *Târîh’u Dimaşk*, c. 17, s. 80.

³²⁷ el-Bakara 2/251.

³²⁸ İbnü’l Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, c. 1, s. 195.

³²⁹ el-İsrâ 17/55.

³³⁰ Sebe’ 34/10.

³³¹ Sâd 38/17-25.

³³² el-Bakara 2/247-251.

³³³ Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, c. 1, s. 469.

³³⁴ İbnü’l Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*, c. 1, s. 189.

onlara Tâlût'u hükümdar olarak gönderdi.³³⁵ Tâlût askerleriyle birlikte Câlût ve askerlerini bozguna uğrattı ve Dâvûd (a.s) da Câlût'u öldürdü.³³⁶

Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerde geçtiği üzere Dâvûd'a (a.s) birçok nimetin verildiği hususuna değinmiştik. Dâvûd (a.s) da Allah'ın (c.c) kendisine verdiği bu nimetlere karşı duyarsız kalmamış ve oğlu Süleyman (a.s) ile Neml suresinde yer alan; "*Hamd, bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur.*"³³⁷ duâsında bulunmuşlardır.

Dâvûd (a.s) kıssasında geçen bir diğer duâ âyeti ise Tâlût ve askerlerinin yaptığı duâdır. Tâlût ordusuyla beraber harekete geçince, Allah (c.c) onları bir nehirle imtihan etti. Tâlût nehirden içenlerin kendisiyle olamayacağını, içmeyenlerin kendisiyle olacaklarını bildirmiştir. Nehri geçtikten sonra sayılarının az olması sebebiyle askerlerin bir kısmı Câlût'a karşı savaşacak güçlerinin olmadığını, diğer bir kısım asker de bu askerlerin söylediklerine karşılık, nice sayıca az olanların sayıca fazla olanlara üstün geldiğini söylemişlerdir.³³⁸ Tâlût ve askerleri, Bakara suresinde geçtiği üzere Câlût ve askerlerinin karşısına çıkınca hep birlikte; "*Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!*"³³⁹ diye niyazda bulunmuşlardır.

2. 2. 11. Süleyman (a.s)

Dâvûd'un (a.s) evladı olan Süleyman'ın (a.s)³⁴⁰ soyu da Yehûza b. Yâkub b. İshak b. İbrahim'e (a.s) dayanmaktadır.³⁴¹ Süleyman'a (a.s), Dâvûd'un (a.s) vefatından sonra hükümdarlıkla beraber peygamberlik görevi de verilmiştir.³⁴² Kur'ân'da belirtildiği üzere Süleyman (a.s) babasına varis olmuş, kuşdili öğretilmiş ve her şeyden gerektiği kadar kendisine verilmiştir.³⁴³ Öyle ki rüzgâr bile Süleyman'ın (a.s) hizmetine verilmiş,³⁴⁴ yine cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen ordular da onun emrine verilmişti.³⁴⁵

Kur'ân-ı Kerim'de Süleyman (a.s) kıssasında Sebe halkından bahsedilmekte, bu halkın güneşe taptığı belirtilmekte ve hükümdarlarının ise kadın bir hükümdar olduğu

³³⁵ el-Bakara 2/246, 247.

³³⁶ el-Bakara 2/251.

³³⁷ en-Neml 27/15.

³³⁸ el-Bakara 2/249.

³³⁹ el-Bakara 2/250.

³⁴⁰ Sâd 38/30.

³⁴¹ İbn Asâkir, *Târîh'u Dımaşk*, c. 17, s. 80.

³⁴² Taberî, *Târîhu't-Taberî*, c. 1, s. 486.

³⁴³ en-Neml 27/16.

³⁴⁴ el-Enbiyâ 21/81.

³⁴⁵ en-Neml 27/17.

bildirilmektedir.³⁴⁶ Kaynaklarda Sebe halkının başındaki bu kadın hükümdarın ismi Belkis olarak geçmektedir.³⁴⁷ Süleyman (a.s) Sebe melikesine mektup gönderip teslim olmaları hususunda ikazda bulunmuştur.³⁴⁸ Bundan sonra gerçekleşen olaylar ise çok çarpıcı şekilde gelişmekte ve Sebe melikesinin tahtı kendisine ilim verilen bir kişi tarafından göz açıp kapayıncaya kadar Süleyman'ın (a.s) yanına getirilmiştir. Nihayetinde ise Sebe melikesi tüm bu olağanüstü olaylar karşısında iman etmiştir.³⁴⁹

Süleyman'ın (a.s) hükümranlılığı kırk yıl sürmüş ve elli üç yaşında da vefat etmiştir. Vefat ettiğinde asâsına yaslanmış bir vaziyette bulunuyordu. Asâsını bir ağaç kurdunun kemirmesi sonucu cansız bedeni yere yığıldı ve böylece emrinde çalışan cinler Süleyman'ın (a.s) vefat ettiğini anladılar.³⁵⁰ Bu hadise Sebe' suresinde şu şekilde anlatılmaktadır; *“Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimizde, öldüğünü ancak asâsını kemiren ağaç kurdu sayesinde anlamışlardı. Süleyman'ın cesedi yere yıkılınca ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı o aşağılayıcı eziyete katlanıp durmazlardı.”*³⁵¹

Süleyman (a.s) da tıpkı babası Dâvûd (a.s) gibi, kendisine verilen nimetlere karşı hamdederek Neml suresinde yer alan ve Dâvûd'un (a.s) da yaptığı şu hamd duâsında bulunmuştur; *“Hamd, bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur.”*³⁵²

Süleyman'ın (a.s) Neml suresinde geçen bir duâsı daha bulunmaktadır ki bu duâ da şu hadise üzerine gerçekleşmiştir. Süleyman'ın (a.s) ordusunun sevk ve idare edildiği bir sırada karınca vadisi olarak zikredilen yere geldiklerinde, karıncalardan biri etrafına seslenerek Süleyman (a.s) ve ordusunun kendilerini ezmemesi için yuvalarına girmelerini söylemiştir.³⁵³ Bunu duyan Süleyman (a.s); *“Ey Rabbim! Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!”*³⁵⁴ şeklinde duâda bulunmuştur.

³⁴⁶ en-Neml 27/22-24.

³⁴⁷ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 201.

³⁴⁸ en-Neml 27/28-31.

³⁴⁹ en-Neml 27/38-44.

³⁵⁰ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 210, 211.

³⁵¹ Sebe' 34/14.

³⁵² en-Neml 27/15.

³⁵³ en-Neml 27/17, 18.

³⁵⁴ en-Neml 27/19.

Sâd suresi 34. âyet-i kerimede ise Allah (c.c) Süleyman'ı (a.s) birtakım sınavlardan geçirdiğini ve Süleyman'ın (a.s) tahtının üzerine bir ceset bıraktığını bildirmektedir.³⁵⁵ Bu olayın sonucunda ise Süleyman (a.s); *“Rabbim! Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlanlık ver bana. Lütfu sınırsız olan yalnız sensin.”*³⁵⁶ duâsında bulunmuştur.

Neml suresinde Süleyman (a.s) devrinde yaşayan inkârcı bir kavmin hükümdarı konumundaki Sebe melikesinin duâsı da zikredilmektedir. Sebe melikesi Süleyman'ın (a.s) makamında gördüğü olağanüstü durumlar karşısında boyun eğerek iman etmiş ve Neml suresinde yer alan şu duâ metnini yapmıştır; *“Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.”*³⁵⁷

Sebe' suresine geldiğimizde ise birbiriyle bağlantılı bir şekilde Süleyman (a.s) kıssasının akabinde Sebe halkından bahsedildiğini görüyoruz.³⁵⁸ Sebe halkı birçok nimetle donatılmış ancak nankörlük ederek bu nimetlerden uzaklaştırılmışlardır. Allah (c.c) bir imtihan vesilesi olarak, bereketli topraklarla Sebe halkının arasında birbirini gören birçok yerleşim bölgesi oluşturmuş ve bu bölgeleri de seyahate uygun hale getirmiştir. Sebe halkı ise daha da ileriye giderek Sebe' suresinde yer alan; *“Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır!”*³⁵⁹ talebinde bulunmuşlardır.

2. 2. 12. Yûnus (a.s)

Ya'kûb (a.s) oğullarının soyundan olduğu rivayet edilen Yûnus (a.s),³⁶⁰ annesine nispetle Yûnus b. Metta olarak bilinmektedir.³⁶¹

Musul'un Ninova halkına peygamber olarak gönderilen³⁶² Yûnus (a.s), Kur'ân-ı Kerim'de Zennûn yani balık sahibi olarak anılmaktadır.³⁶³ Yûnus (a.s), puta tapmakta olan bir kavimle mücadele etmiştir. Onları defalarca uyarmış, puta tapmaktan menetmiş, lakin kavmine söz geçirememiştir. Yûnus (a.s) bu kavmin içinde otuz üç yıl peygamber olarak

³⁵⁵ Âyet-i kerime'de geçen cesedin mahiyetiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Râzî, **Mefâtîhu'l-Ğayb** c. 26, ss. 392-395.

³⁵⁶ Sâd 38/35.

³⁵⁷ en-Neml 27/44.

³⁵⁸ Sebe' 34/15-18.

³⁵⁹ Sebe' 34/19.

³⁶⁰ İbn Sâ'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c. 1, s. 55.

³⁶¹ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târih**, c. 1, s. 329.

³⁶² Taberî, **Tarihu't-Taberî**, c. 2, s. 11.

³⁶³ el-Enbiyâ 21/87.

görev yapmış, lakin kendisine kavminden iki kişiden başka inanan çıkmamıştı.³⁶⁴ Kavmine yakın bir zamanda azabın geleceğini bilen Yûnus (a.s), Allah'ın (c.c) izni olmadan kavmini terk etmiştir.³⁶⁵

Yûnus (a.s) kavmini terk edip bir gemiye binmiş, kuraya girip kaybetmiş ve bir balık tarafından yutulmuştur. Balığın karnındayken Allah'ın (c.c) şanını yüceltmesi sonucu bitkin bir haldeyken kıyıya bırakılmıştır.³⁶⁶ Bu arada Allah (c.c) Ninova halkının üzerine azabını göndermiş, onlar da gittikleri yolun yanlışlığını fark ederek iman etmişler ve içinde bulundukları azaptan kurtulmuşlardır.³⁶⁷ Yûnus (a.s) kavmine tekrar peygamber olarak gönderilmiş ve Ninova halkına Allah (c.c) tarafından çeşitli nimetler bahşedilmiştir.³⁶⁸

Allah (c.c) Kalem suresi 47. âyette Hazreti Peygamber'e hitaben, Yûnus'u (a.s) örnek göstererek; "*Sen Rabbinin hükmüne sabret; balığın yoldaşı (Yûnus peygamber) gibi olma. Hani o, öfkeli olarak seslenmişti.*" şeklindeki buyruğu ile Yûnus'un (a.s) aceleci tavrına vurgu yaparak Hazreti Peygamber'e sabırlı olması gerektiğini bildirmiştir.

Âyet-i kerimede geçtiği üzere Yûnus (a.s) aceleci davranmış ve bir balık tarafından yutulmuştur. Yûnus (a.s) çaresiz kaldığı bu anda Allah'a (c.c) niyazda bulunarak, Enbiyâ suresinde geçtiği üzere; "*Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!*"³⁶⁹ şeklinde tevbede bulunmuş ve nihayetinde Allah (c.c) Yûnus'un (a.s) tevbesini kabul edip sıkıntıdan kurtarmıştır.³⁷⁰

2. 2. 13. Zekerîyyâ (a.s)

İsrailoğullarından olan ve yine İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen Zekerîyyâ'nın (a.s) soyu, Süleyman b. Dâvûd (a.s) kanalıyla Yehûza b. Ya'kûb'a (a.s) dayanmaktadır.³⁷¹ Kur'ân-ı Kerim'de Zekerîyyâ (a.s) ile konuşmasına yer verilen³⁷² İmran kızı Hz. Meryem'in yani İsâ'nın (a.s) annesinin Zekerîyyâ'nın (a.s) yeğeni olduğu veya Zekerîyyâ'nın (a.s), Hz. Meryem'in kız kardeşinin kocası olduğu rivayet edilmektedir.³⁷³

³⁶⁴ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 329.

³⁶⁵ Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 2, s. 11.

³⁶⁶ es-Sâffât 37/140-145.

³⁶⁷ Yûnus 10/98.

³⁶⁸ es-Sâffât 37/147, 148.

³⁶⁹ el-Enbiyâ 21/87.

³⁷⁰ el-Enbiyâ 21/88.

³⁷¹ Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c. 2, s. 291.

³⁷² Âl-i İmrân 3/37.

³⁷³ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 266.

Zekeriyyâ (a.s) kıssasında geçmesi ve Kur'ân-ı Kerim'de de duâsı bulunması hasebiyle burada İmran b. Mâsân'ın karısı yani Hz. Meryem'in annesi Hanne'den³⁷⁴ de bahsetmeyi gerekli görüyoruz. Kur'ân-ı Kerim'de de kısa bir şekilde bahsedilen Hz. Meryem'in doğumu ile ilgili hadisede³⁷⁵ kaynaklarda ayrıca şunlardan bahsedilmektedir. Hanne'nin uzun yıllar çocuğu olmadığı için Allah'a (c.c) duâ ederek bir çocuk vermesi halinde onu Beytül-Makdis'e bağışlayacağını dile getirmiştir. Nihayetinde Hz. Meryem dünyaya gelince onu Beytül-Makdis'e bağışlamıştır. Hz. Meryem'in bakımını ise Beytül-Makdis'de görevli olan ve aynı zamanda Hz. Meryem'in teyzesinin kocası olan Zekeriyyâ (a.s) üstlenmiştir.³⁷⁶

İsrailoğullarının Babil esareti bittikten sonra Beytül-Makdis'i imar ederek işlerini düzene koydular, lakin Allah'ın (c.c) onlara gönderdiği peygamberlerden bir kısmını yalanladılar bir kısmını da şehit ettiler.³⁷⁷ Yalanlayıp şehit ettikleri bu peygamberlerden İsrailoğullarına en son gönderilen peygamberlerin ise Zekeriyyâ (a.s), Yahya (a.s) ve İsâ (a.s) olduğu bildirilmektedir.³⁷⁸ İsrailoğulları önce Yahya'yı (a.s) daha sonra da babası Zekeriyyâ'yı (a.s) şehit etmişlerdir.³⁷⁹

Zekeriyyâ'nın (a.s) Hz. Meryem ile konuşmasına değinmiştik. Bu konuşmanın sonunda Zekeriyyâ (a.s) Hz. Meryem'in yanına her girişinde yiyecek görüyor ve bunun nereden geldiğini sorduğunda, "*Allah katından.*" cevabını alıyordu.³⁸⁰ Bunun üzerine ihtiyarlık çağına gelinceye kadar çocuğu olmayan Zekeriyyâ (a.s), Âl-i İmrân suresinde yer alan şu duâ metnini yapmıştır; "*Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duâyı hakkıyla işitensin.*"³⁸¹ Yine evlat isteği olarak, Meryem suresindeki âyetlerde yer alan şu duâyı yapmıştır. "*Rabbim! Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim duâlarda hiç eli boş dönmedim. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Yakûb hânedanına da vâris olsun; Rabbim, onu rızana erdir.*"³⁸² Enbiyâ suresinde yer alan ve Zekeriyyâ'nın (a.s) Kur'ân'daki son duâsı olan evlat isteğinde ise;

³⁷⁴ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 266.

³⁷⁵ Âl-i İmrân 3/35-37.

³⁷⁶ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 266.

³⁷⁷ Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 1, s. 590.

³⁷⁸ Taberî, **Târîhu't-Taberî**, c. 1, s. 590.

³⁷⁹ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, s. 272.

³⁸⁰ Âl-i İmrân 3/37.

³⁸¹ Âl-i İmrân 3/38.

³⁸² Meryem 19/4-6.

*“Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin, yine de sen beni yalnız (çocuksuz) bırakma!”*³⁸³ şeklinde Kur’ân-ı Kerim’de geçen duâları bulunmaktadır.

Zekeriyyâ (a.s) kıssasında İmran’ın karısı Hanne’nin duâsı da zikredilmektedir. Zekeriyyâ (a.s) kıssasında yer alan ve İmran b. Mâsân’ın karısı Hanne’nin doğum yapmadan önce ve Hz. Meryem’in doğumundan hemen sonra yaptığı duâlar Âl-i İmran suresinde yer almaktadır. Bu âyetlerde geçen duâ metinlerinde İmran’ın eşi şu şekilde niyazda bulunmuştur; *“Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur, kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen. Rabbim! Onu kız doğurdum, erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum.”*³⁸⁴

2. 2. 14. Îsâ (a.s)

Allah (c.c) ilk insan ve ilk peygamber Âdem’i (a.s) anne ve babasız topraktan yaratmıştır.³⁸⁵ Allah (c.c), kudretinin bir eseri olarak Îsâ’yı (a.s) da babasız bir şekilde yaratmıştır.³⁸⁶ Dolayısıyla Îsâ (a.s) annesine nispet edilerek anılmaktadır. Îsâ’nın (a.s) soy kütüğü ise, Meryem binti İmrân b. Mâsân kanalıyla Yehûza b. Ya’kûb’a (a.s) dayanmaktadır.³⁸⁷

Îsâ’nın (a.s) doğumu gerçekleştikten sonra, Hz. Meryem kavminin yanına geldi ve Meryem suresinde de geçtiği üzere kavmi tarafından kınandı. Hz. Meryem ise Îsâ’yı (a.s) işaret ederek kendisine yöneltilen soruları onun cevaplayacağını belirtti. Îsâ (a.s), Allah’ın (c.c) bir mucizesi olarak onlarla konuştu ve Allah’ın (c.c) kulu ve peygamberi olduğunu ve onların da sadece Allah’a (c.c) kulluk etmeleri gerektiğini söyledi.³⁸⁸

Yaşanan bu hadiselerden sonra Hz. Meryem’in, İsrailoğulları tarafından Îsâ’yı (a.s) öldürmeleri endişesiyle amcasının oğluyla birlikte Mısır’a gittikleri ve burada on iki yıl kadar kaldıkları bildirilmektedir. Yine Îsâ’nın (a.s) Şam’da Nasıra adı verilen bir kasabada otuz yaşına kadar yaşadığı, havarilerinin bu beldeye mensup ve sayılarının on iki kadar

³⁸³ el-Enbiyâ 21/89.

³⁸⁴ Âl-i İmrân 3/35, 36.

³⁸⁵ es-Secde 32/7.

³⁸⁶ Meryem 19/16-22.

³⁸⁷ İbn Sâ’d, *Tabakâtü’l-Kübrâ*, c. 1, s. 55.

³⁸⁸ Meryem 19/16-36.

olduğu, Nasıra halkını bir olan Allah’a (c.c) davet ettiği,³⁸⁹ hastaları, anadan doğma körleri iyileştirdiği ve Allah’ın (c.c) izniyle ölüleri dirilttiği³⁹⁰ bildirilmektedir.

Îsâ’nın (a.s) göstermiş olduğu bunca mucizeye rağmen bir kısım Yahudi bilgini Îsâ’ya (a.s) iftiralarda bulundular. Bundan da bir sonuç elde edemeyeceklerini anlayınca Îsâ’yı (a.s) öldürmeye karar verdiler ve üzerine atıldılar. Allah’ın (c.c) bu sırada Îsâ’yı (a.s) onların elinden kurtarıp semaya kaldırdığı bildirilmektedir.³⁹¹ Kur’ân-ı Kerim’de ise bu husus şu şekilde açıklanmaktadır; *“Bir de inkârlarından ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından ve “Biz Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i öldürdük.” demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.”*³⁹² Îsâ’nın (a.s) semaya kaldırıldığı vakit otuz üç yaşlarında³⁹³ olduğu bildirilmektedir.

Îsâ’nın (a.s) yapmış olduğu duâ, havarilerin Îsâ’dan (a.s) istedikleri ve Kur’ân-ı Kerim’de Mâide suresine ismini veren bir hadiseden kaynaklanmaktadır. Havariler Îsâ’dan (a.s) Allah’ın (c.c) gökten kendileri için bir sofrayı indirmesini talep etmiş, Îsâ (a.s) ise onları Allah’a (c.c) karşı saygılı olmaya davet etmişse de havariler Îsâ’nın (a.s) peygamberliğinden emin olmak için isteklerinde ısrarcı olmuşlardır.³⁹⁴ Bunun üzerine Îsâ (a.s); *“Allah’ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofrayı indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyafeti ve Sen’den bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, Sen rızık verenlerin en hayırlısıdır.”*³⁹⁵ şeklinde duâda bulunmuştur.

Îsâ (a.s) kıssasında havarilerin duâsı da zikredilmektedir. Îsâ döneminde yaşayan Yahudiler tüm uyarılara rağmen iman etmediler. Îsâ (a.s) da onların bu inatçı tavrına karşılık kavmine seslenerek kimlerin kendisine bu hususta yardımcı olabileceğini sordu. Havariler, Îsâ’ya (a.s) yardımda bulunacaklarını³⁹⁶ dile getirdikten sonra, *“Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve peygambere tâbi olduk; artık bizi şahitlerle beraber yaz.”*³⁹⁷ şeklinde duâ etmişlerdir.

³⁸⁹ İbnü’l Esîr, **el-Kâmil fi’t-Târîh**, c. 1, ss. 276-281.

³⁹⁰ Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110.

³⁹¹ İbnü’l Esîr, **el-Kâmil fi’t-Târîh**, c. 1, s. 283.

³⁹² en-Nisâ 4/156-158.

³⁹³ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve’n-Nihâye**, c. 2, s. 515.

³⁹⁴ el-Mâide 5/112, 113.

³⁹⁵ el-Mâide 5/114.

³⁹⁶ Âl-i İmrân 3/52.

³⁹⁷ Âl-i İmrân 3/53.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBER KISSALARINDA GEÇEN DUÂ ÂYETLERİNİN NÜZUL SÜRECİNE GÖRE TAHLİLİ

İslam âlimleri Kur'ân'ı anlamak için bütün ilimlerden faydalanmışlar ve bu bağlamda yeni ilim ve metotlar geliştirmişlerdir. Bunlardan biri de Kur'ân surelerinin Mekkî veya Medenî olanının tespiti hususudur. Bu manada âlimler surelerin Mekkî ve Medenî ayrımı noktasında; nüzul zamanına itibar eden görüş, nüzul yerine itibar eden görüş ve muhataba itibar eden görüş şeklinde üç farklı görüş ileri sürmüşlerdir.³⁹⁸ Biz çalışmamızın bu bölümünde nüzul zamanına itibar eden görüşü esas aldık. Bu bağlamda Muhammed İzzet Derveze'nin nüzul sırasına göre düzenlediği tefsirinden³⁹⁹ istifade ettik. Bu kaynağı tercih sebebimiz, müfessirin kendi çalışmasında faydalandığı mushafın ilim ve ihtisas sahibi bir komisyonun gözetimi altında basıldığını belirtmesinden dolayıdır.⁴⁰⁰

Kur'ân-ı Kerim'deki peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerini, surelerin nüzul sıralamasına⁴⁰¹ göre değerlendireceğimiz bu bölümde, her bir peygamberin, salih kişi ve zümrelerin duâlarını birinci bölümde olduğu gibi blok halinde değil, nüzul sürecine göre âyetleri sırası geldikçe ayrı ayrı incelemeye çalışacağız.

1. Mekkî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetleri

Mekke'de inzal olan surelerdeki peygamber kıssalarında yer alan duâ âyetlerini değerlendireceğimiz bu bölümde, toplam yetmiş beş âyetin tahliline yer verirken bu

³⁹⁸ Mehmet Sami YILDIZ, **Medenî Surelerde İslam Ekonomisi**, Şule Yayınları, İstanbul 2017, s. 45, 46.

³⁹⁹ Muhammed İzzet Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire h. 1383.

⁴⁰⁰ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 1, s. 13.

⁴⁰¹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 1, s. 15, 16.

âyetleri otuz dokuz alt başlıkta toplayacağız. Her başlıkta ilgili âyetin nüzul sırasına, Kur’ân’daki sırasına, sure ismine ve âyet numarasına da yer vereceğiz.⁴⁰²

1. 1. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (37/54 el-Kamer 10)

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ

“Bunun üzerine Nûh, “Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!” diye Rabbine yalvardı.”

Kur’ân-ı Kerim’de elli dördüncü sırada yer alan Kamer suresi, nüzul sıralamasında otuz yedinci sırada yer almaktadır. Nûh’un (a.s) Kamer suresi onuncu âyet-i kerimede yer alan duâsından önceki âyetlere baktığımızda, bu duâ âyetinin ilk indirilen duâ âyetlerinden olduğu izlenimini vermektedir.⁴⁰³ Nitekim İslam literatüründe şakku’l-kamer, yani ayın yarılması hadisesinin Mekkeli müşriklerin Muhammed’den (s.a.v) mucize istemeleri sonucu meydana geldiği bildirilmektedir.⁴⁰⁴

Kamer suresinin ilk âyetlerine baktığımızda kıyamet saatinin yaklaştığından ve ayın yarılmasından bahsedilmekte daha sonra da müşriklerin inkârcılıkta ısrarlı davrandıkları hususuna değinilmektedir. Mekkî surelerin karakteristik özelliklerinden olan kıyamet sahneleri ve geçmiş ümmetlerin durumlarından bu surede de bahsedilmiştir. Sırasıyla Nûh, Âd, Semûd, Lût kavimleri ile Firavun halkından bahsedilmekte ve kendilerine gelen uyarıları yalanladıkları, bunun sonucu olarak korkunç bir şekilde azaba uğradıkları bildirilmektedir. Sure takva sahiplerinin cennette olacakları müjdesini vererek son bulmaktadır.

Bizim konumuz içerisinde yer alan onuncu âyet-i kerimenin konusu ise nusret yani yardım talebiyle ilgili olduğu görülmektedir. Yardım talebinin nedeni ise bir önceki âyet-i kerimede geçen Nûh’un (a.s) kavmi tarafından yalanlanması ve görevinden alıkonulmasıdır. Burada kavminin Nûh’u (a.s) peygamberlik görevinden alması gibi bir mana söz konusu değildir. Alıkonulmasından maksat, Nûh’u (a.s) delilikle itham etmeleri veya ölümle tehdit etmeleri şeklinde açıklanmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰² Başlıklarda uygulayacağımız metot; (a/b sure ismi c) şeklinde olacaktır. Bu bağlamda a; surenin nüzul sırası, b; surenin Kur’ân’daki sırası, c; âyet numarasını göstermektedir.

⁴⁰³ el-Kamer 54/1-9.

⁴⁰⁴ Karaman vd., **Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 5, s. 179.

⁴⁰⁵ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 1, s. 675.

Nûh (a.s) tebliğ vazifesini çok zorlu şartlar içerisinde gerçekleştirmiştir. Nitekim onları doğru yola çağırırken kavminden biri gelip Nûh'un (a.s) boğazını sıkarak, bunun üzerine yere düşüp baygınlık geçirirdi. Buna rağmen Nûh (a.s) kendine geldiğinde; "Ey Rabbim! Kavmimi bağışla, çünkü bilmiyorlar." diyerek niyazda bulunurdu. Fakat kavminin inkârcılığı hususunda artık Nûh'un (a.s) yapabileceği bir şey kalmayınca Kamer suresi onuncu âyetinde yer alan duâyı yaptığı belirtilmiştir.⁴⁰⁶

Muhammed (s.a.v) de tıpkı Nûh (a.s) gibi kavminin hakaretlerine maruz kalmış ve nübüvvetinin ilk yıllarında kendisi hakkında öldürme planları yapılmıştı.⁴⁰⁷ Bu hususa paralel olarak Nûh'un (a.s) yıllar süren mücadelesinden sonra yaptığı Kamer suresi onuncu âyetinde yer alan bu duâ, Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetinin ilk yıllarında yaşadığı sıkıntılara karşı Rabbinden yardım isteme hususunda adeta bir yol gösterme ve teselli mahiyeti taşımaktadır.

1. 2. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (38/38 Sâd 35)

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

"Rabbim! dedi. Beni bağışla. Benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver bana. Lütfu sınırsız olan yalnız sensin."

Nüzul sıralamasında Nûh'un (a.s) duâsından sonra karşımıza Süleyman'ın (a.s) duâsı çıkmaktadır. Süleyman'ın (a.s) duâsının yer aldığı Sâd suresi otuz beşinci âyetten bir önceki âyet-i kerimede, onun Allah (c.c) tarafından imtihan edildiği ve tahtının üzerine bir ceset bırakıldığı hususuna değinilmiştir.

Otuz dördüncü âyetinde geçen tahtının üzerine bırakılan cesetle ilgili olarak bazı tefsirlerde, bir peygambere ve peygamber hanımlarına asla yakıştırılamayacak cinsten bazı isrâiliyat tarzı isnadlarda bulunulmuştur.⁴⁰⁸ Buna karşılık isnad hususunda sağlamcı görüşü benimseyen âlimler ise bu tür hikâyeleri ittifakla reddetmişlerdir. Onlar bu tür hikâyelerin Yahudilerin uydurdukları birtakım yalanlardan ibaret olduğu kanaatindedirler.⁴⁰⁹ Bizim asıl yönelmemiz gereken husus ise âyetinde anlatılan olayın mahiyetinden çok bu âyetin bize

⁴⁰⁶ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 4, s. 434.

⁴⁰⁷ İbrahim Sarıçam, **Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 91.

⁴⁰⁸ Suyûtî, **ed-Dürri'l-Mensûr**, c. 7, s. 178-186; Kurtûbî, **el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, c. 15, s. 199-202.

⁴⁰⁹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 4, s. 94.

ne gibi bir mesaj verdiğidir.⁴¹⁰ Zira bu âyetle bir peygamber olarak Süleyman'ın (a.s) sınava tâbi tutulması ve arkasından gelen âyetle Süleyman'ın (a.s) nasıl bir geri bildirimde bulunduğu hususudur.

Âyet-i kerîmede Süleyman'ın (a.s) bağışlanma isteğinin hemen akabinde, kendisinden sonra kimsenin ulaşamayacağı şekilde bir hükümlanlık istemesiyle ilgili olarak farklı yorumlar yapılmıştır. Süleyman'ın (a.s) yaptığı bu duânın, kıskançlık ve bencillikle hiçbir alakası yoktur. O, istediği bu hükümlanlıkla, peygamber olarak gönderildiği topluma egemen olmayı ve nübüvvetinin delili olmasını arzu etmiştir.⁴¹¹ Yine bu konuyla ilgili, Süleyman'ın (a.s) daha önce kendisinden alındığı gibi bir daha alınmayacak bir hükümlanlık isteğini kastettiği dile getirilmiştir.⁴¹²

Süleyman (a.s) bu âyetle geçen duâsını Allah'a (c.c); “*Sonsuz lütfkâr sahibi sensin.*” diyerek sonlandırmıştır. Bu âyetten kırk birinci âyet-i kerîmeye kadar olan bölüm ise, Süleyman'ın (a.s) duâsının kabul edildiğinin delilidir.

Süleyman'ın (a.s) duâsında göze çarpan ilk husus, duâsına af dileğiyle başlayıp daha sonra dünyevi isteklerini dile getirmesidir. Süleyman (a.s) dünyevî bir istekte bulunmadan önce, yaptığı bir hatadan dolayı Rabbine yönelip bağışlanma talebinde bulunması, peygamberlerin ve salih insanların âdetine uygun bir davranıştır. Hiç şüphe yok ki, bizlerin duâyâ nasıl başlaması gerektiği hususunda bu âyetle bir ipucu ve ince bir mesaj bulunmaktadır.

Süleyman'ın (a.s) Sâd suresinde zikredilen duâsının son bölümünde yer alan cümle Hz. Peygamber'in (s.a.v) duâlarında da kendine yer bulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v); “Yüceler yücesi ve sonsuz lütfkâr olan Rabbim, seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.” şeklinde duâlarına başladığı rivayet edilmiştir.⁴¹³ Hz. Peygamber'in (s.a.v), Süleyman'ın (a.s) yaptığı bu duâyâ benzer şekilde duâ etmesi, peygamberlerin duâlarının örnek alınması hususunda gerek sahabeye gerek sonraki nesillere Peygamber (s.a.v) tarafından verilmiş fiili bir nasihat olarak göze çarpmaktadır.

⁴¹⁰ Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 4, s. 582.

⁴¹¹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 4, s. 95.

⁴¹² Suyûtî, **ed-Dürri'l-Mensûr**, c. 7, s. 186.

⁴¹³ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 4/54.

1. 3. Eyyûb (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (38/38 Sâd 41)

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ

“Kulumuz Eyyûb’u da an. O, Rabbine, “Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir!” diye seslenmişti.”

Eyyûb’un (a.s) kıssası bu surede anlatılan kıssaların üçüncüsüdür. Yine bu kıssalarda geçen peygamber duâlarının ikincisi de Eyyûb’un (a.s) duâsıdır. Kur’ân-ı Kerim’deki kıssalar ve peygamberlerin duâları düşünüp ibret alınması ve hayatını bu minval üzere şekillendirmesi için bizlere sunulmuş büyük bir nimettir. Bu kıssada zikredilen âyetler aynı zamanda nübüvvetinin ilk yıllarında kavminin zenginlik ve fiziki üstünlükle Hz. Peygamber’e (s.a.v) uyguladığı baskıya karşılık bir teselli mahiyeti taşımaktadır.

Bu surede geçen kıssa silsilesinin en başında Hz. Peygamber’e (s.a.v) müşriklerin sözlerine sabretmesi emredildiği gibi yine; “Kulumuz Eyyûb’u da an.” emriyle, Eyyûb’u (a.s) ve onun tavrını, özelde Hz. Peygamber’e (s.a.v) genelde tüm Müslümanlara hatırlatma vazifesi yüklenmiştir.⁴¹⁴

Eyyûb’un (a.s) yaşadığı hastalığın getirdiği zorluk ve sıkıntının, şeytan tarafından vesveseyle kendisine çok ağır gösterildiği ve bu sebeple edep sınırlarını gözeterek, hastalığı Allah’ın (c.c) verdiğini bildiği halde şeytana nispet ederek Rabbine sığındığı bildirilmiştir.⁴¹⁵ Ayrıca bu kıssada geçen duâ âyetinde, nusb ve azâb kelimelerinin aynı anda kullanılması, Eyyûb’un (a.s) iki türlü sıkıntıyla, yani malını ve sağlığını yitirmesiyle imtihan edildiği görüşünü ortaya çıkarmıştır.⁴¹⁶

Eyyûb’un (a.s) bu nidâsından sonra, Allah (c.c) ona içip yıkanabileceği bir su bahşetmiştir.⁴¹⁷ Tefsircilerin çoğunluğuna göre Eyyûb (a.s) için yerden iki pınar çıkmıştır. Bu pınarların birinden içmiş diğeriyle de yıkanmış ve böylece eski sıhhatine kavuşmuştur.⁴¹⁸

Bu surede yer alan Dâvûd (a.s), Süleyman (a.s) ve Eyyûb (a.s) kıssasında yeryüzünde yaşayagelmış insanların hiçbirinin durumlarının birbiriyle aynı olmadığı, kiminin mal, mülk ve hükümlerle, kiminin ise çeşitli hastalıklarla imtihan edildiği hususu dikkat

⁴¹⁴ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. 2, s. 323, 324.

⁴¹⁵ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 4, s. 97.

⁴¹⁶ Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, c. 26, s. 396.

⁴¹⁷ Sâd 38/42.

⁴¹⁸ Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c. 3, s. 1052.

çekicidir. Bu bağlamda tarih sahnesinde göz gezdirdiğimizde yeryüzünde hiç kimsenin zenginlik ve hükümlanlık yönünden Dâvûd (a.s) ve Süleyman'dan (a.s), sıkıntı ve hastalık yönünden de Eyyûb'dan (a.s) daha ileri bir durumda olmadığı görülmektedir.⁴¹⁹

Eyyûb (a.s) burada geçen duâsında; “*Şeytan bana acı ve sıkıntı vermektedir.*” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu âyette geçen şeytanın acı ve sıkıntı vermesi, istediği zaman şeytan insana acı veya sıkıntı verebilir, dolayısıyla da Eyyûb'a (a.s) da elem ve sıkıntı vermiştir şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği üzere şeytanın insan üzerinde vesveseden başka hiçbir etkisi yoktur.⁴²⁰

Duâ âyetinden sonra gelen âyette Eyyûb'un (a.s) içip yıkanabileceği bir sudan bahsedilmektedir. Eyyûb'un (a.s) ayağını yere vurmasıyla fışkıran bu suyun şifalı olduğu belirtilmiştir.⁴²¹ Âyet-i kerimeden, Eyyûb'un (a.s) bu sudan hem içerek hem de yıkanarak şifa bulduğu anlaşılmaktadır.

1. 4. Âdem (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 23)

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!”

Bu surede geçen Âdem (a.s) ile İblis kıssasının, Sâd suresinde geçen kıssadan daha ayrıntılı bir şekilde olduğu göze çarpmaktadır. A'râf suresinde bu kıssanın ayrıntılarına yer verilmesi, kıssayı ilk defa işiten kişilerin meraklarını gidermek veya kâfirlerin tıpkı şeytanın yaptığı gibi inat ve inkârlarında ısrar etmeleri sebebiyle olabileceği söylenmiştir. Bu hususlar, nüzul sürecinde A'râf suresinin Sâd suresinden sonra yer aldığını göstermektedir.⁴²² Dolayısıyla burada geçen duâ âyeti nüzul sıralamasına göre Eyyûb'un (a.s) duâsından sonra yer almaktadır.

Duâda yer alan; “Biz kendimize zulmettik.” lafzı, Âdem (a.s) ve Hz. Havva'nın işledikleri hatanın büyüklüğünden değil, bilakis peygamberlerin ve salih kulların küçük hatalarını büyük görme, büyük iyiliklerini ise küçük görme prensibi gereğince dir.⁴²³

⁴¹⁹ Râzî, *Mefatihu'l-Ğayb*, c. 26, s. 396.

⁴²⁰ İbrâhîm 14/22; en-Nahl 16/99, 100.

⁴²¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 4, s. 584.

⁴²² Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, c. 2, s. 367.

⁴²³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 2, s. 96.

Âdem (a.s) ve Hz. Havva'nın yaptığı bu duânın kabul olduğunun delili, aynı surede yer alan yirmi beşinci âyet olarak gösterilmektedir. Bu âyette geçen; *“Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan diriltilip çıkarılacaksınız.”* hitabıyla, Âdem'in (a.s) cennete döneceğini anladığı ve bununla teselli olduğu bildirilmiştir.⁴²⁴

Bu suredeki yirmi dördüncü âyette yer alan, *“Kiminiz kiminize düşman olarak inin.”* lafzıyla insanların birbirine düşman olarak değil, Âdem (a.s) ve zürriyetiyle İblis ve onun zürriyeti kastedilmiştir. Zira düşman, düşmanına zarar vermek için her türlü yolu kendine mübah kılar. Dolayısıyla azgınlık ve düşmanlıkta kim İblise benzeyecek olursa Allah (c.c) ile arasındaki mesafesini artırır. Kim de işlediği bir hata nedeniyle pişmanlık duymak ve af dilemek suretiyle Âdem'e (a.s) benzerse, Allah (c.c) onu doğru yola iletir.⁴²⁵

Bir önceki duâ âyetinde şeytanın verdiği vesvese sebebiyle Eyyûb (a.s) Allah'a (c.c) nidâ etmişti. İnsanlığın atası ve ilk peygamber Âdem (a.s) ile eşi Hz. Havva'nın yaptığı duâ da yine şeytanın telkini sebebiyle olmuştur. Nitekim Allah (c.c) Âdem'i (a.s) yaratmış ve meleklerle secde emri vermişti. İblis kendisinin daha hayırlı olduğunu söyleyerek secde etmemiş ve insanları doğru yoldan saptıracağını söylemiştir. Netice olarak şeytan, Âdem (a.s) ve Hz. Havva'ya verdiği vesvese sonucu onları Allah'ın (c.c) emrine itaatten alıkoymuştur. Bunun üzerine onlar da; *“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!”* şeklinde duâda bulunmuşlardır.⁴²⁶

Burada zikredilen duâ âyetinden önce gelen âyetlerdende de anlaşılabacağı üzere, insan tabiatı gereği bulunduğu durumdan daha iyi bir durum ve ölümsüzlüğü isteme duygusuna sahiptir. Nitekim şeytan günümüzde de aynı vaatlerle insanın bu zayıf yanını kullanarak doğru yoldan saptırmaya çalışmaktadır.⁴²⁷

Âdem (a.s) kıssasında da görüldüğü üzere, insan imânî ve ahlâkî yönden şeytandan üstün bir konumda bulunmaktadır. Nitekim şeytan kendisini doğru yoldan saptıracak herhangi bir dış etken olmaksızın sırf gurur ve kibirinden dolayı isyanda bulunurken, insan ise şeytan tarafından kandırılmıştır. Yine şeytan gurur ve kibirinden dolayı uyarıldığı vakit ne hatasını kabul etmiş ne de itaat yolunu seçmiştir. Buna karşılık Âdem (a.s) ve eşi Hz. Havva işledikleri hatanın farkına varınca hemen tevbe yolunu seçmişlerdir.

⁴²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, **Ruhu'l-Beyan Tefsîri**, Damla Yayınevi, İstanbul 2002, c. 3, s. 146.

⁴²⁵ Abdurrahman b. Nâsır b. Abdillâh es-Sa'dî, **Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsîri Kelami'l-Mennân**, nşr. Abdurrahman b. Muallâ el-Lüveyhik, Müessesetü'r-Risâle, yy. 2000, s. 285.

⁴²⁶ el-A'râf 7/11-23.

⁴²⁷ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhimu'l-Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, c. 2, s. 21.

1. 5. Şuayb (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A‘râf 89)

قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ
رُبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

“Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah hakkında yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikçe sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir! Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah’a dayanırız. Ey Rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adaletli hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”

Bu suredeki kıssa silsilesinde beşinci sırada yer alan Şuayb (a.s) ve Medyen halkı anlatılmaktadır. Bu kıssada ölçü ve tartıda hilekâr davranan, insanları doğru yoldan saptırmak için yol kenarlarına oturan eşkıya ve isyankâr bir kavimle, Şuayb’ın (a.s) mücadelesi anlatılmaktadır. Peygamberlerini yalanlayan, yoldan çıkmış ve azgın bir topluluk olan Medyen halkının, insanların gelip geçtiği yolların üzerine oturup sahtekârlık yaparak insanların mallarını çok düşük bir ücretle ellerinden aldığı, ayrıca şehre gelen yabancılara, o yalancısıdır diyerek Şuayb’ın (a.s) yanına gitmelerini engellemeye çalıştıkları rivayet edilmektedir.⁴²⁸

Şuayb (a.s) bu kıssada geçen duâsından önce kavmine birtakım uyarılarda bulunmuştur. Kavminden büyüklük taslayan bir grup ise, Şuayb (a.s) ve ona inananları; *“Ya bizim dinimize inanacaksınız ya da sizi şehrimizden çıkaracağız.”*⁴²⁹ diyerek tehdit etmişlerdir. Bu cümleye Şuayb’ın (a.s); *“Biz istemesek de mi?”* şeklinde verdiği cevap ise, kimsenin inancından ötürü yurdundan çıkarılamayacağını ifade bakımından dikkat çekicidir.⁴³⁰

Duâ âyetinin baş tarafında yer alan, *“Dininize dönersek doğrusu, Allah’a karşı yalan uydurmuş oluruz.”* ifadesiyle ilgili iki çeşit değerlendirmede bulunulmuştur. Birinci görüşe göre, bu yeni bir cümle başlangıcı olup şaşırma manasındadır. İkincisi ise, bu cümlede yemin manası olup cümlenin baş kısmındaki lâm harfinin hazfedildiği görüşüdür.⁴³¹ Tüm uyarılarına rağmen kavminin kendisine verdiği tepkiye karşılık Şuayb (a.s), Allah’tan (c.c)

⁴²⁸ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 3, s. 501.

⁴²⁹ el-A‘râf 7/85-88.

⁴³⁰ Karaman vd., **Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 2, s. 556.

⁴³¹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 130.

inkârcı kavimle aralarında adaletli hükmünü vermesini talep etmiştir. Yani, hakka karşı inatlaşan kimselere karşılık olarak mazlum ve haklı kişilere yardım et manasında duâda bulunmuştur. Bu cümleden Allah'ın (c.c) kulları hakkında hükmünün iki türlü olduğu söylenmiştir. İlki hakkı batıldan ayırt etmeyi sağlayan bilgiye dair hükmü, diğeri ise zalimleri cezalandırıp iyi kimselere de lütfunu ihsan etmesi şeklindeki hükmüdür.⁴³²

Şuayb'ın (a.s) duâsının zikredildiği seksen dokuzuncu âyet ve öncesi⁴³³ bir bütün olarak değerlendirildiğinde, önceki kavimlere gönderilen bir Peygamberle Hz. Muhammed'in (s.a.v) aynı dava esasları üzerinde birleştiği ve tek bir hedefe odaklandıkları görülmektedir. Bu hedef ise kavmini tevhid ilkesi altında birleştirerek sadece Allah'a (c.c) kulluk etmelerini sağlamak ve ahlâkî değerleri ön plana çıkararak, doğru yoldan sapan ve kötülükte bulunan insanları engellemeye çalışmaktır.

Duâ âyetinin Hz. Peygamber (s.a.v) ve ilk inananlara yönelik güven verdiği ve bu bağlamda dinlerinde sebat etmeleri gerektiği vurgusu görülmektedir. Aynı zamanda zengin, inatçı ve inkârcı geçmiş ümmetlerin kâfirleri ile Arap müşriklerin arasında ortak bir yolun olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim geçmiş ümmetlerde olduğu gibi Hz. Peygamber'e (s.a.v) inanan zayıf ve fakir Müslümanlar inkârcılar tarafından sıkıştırılıp eziyet edilmekteydi. Kısacası burada zikredilen duâ âyeti ile akabinde gelen âyetler⁴³⁴ Hz. Peygamber (s.a.v) ve Müslümanlara teselli ve güven verirken, önceki ümmetlerin hazin sonlarından da bahsederek müşriklere ultiatom verdiği görülmektedir.

1. 6. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7el-A'râf 126)

وَمَا نَنْقُمُ مِنْهَا إِلَّا أَنْ أَمَّنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَقَّنَا مُسْلِمِينَ

“Sen, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye, sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslüman olarak canımızı al.”

Bu surede yer alan Âdem (a.s) ile Hz. Havva ve Şuayb'ın (a.s) duâlarından sonra geniş bir şekilde kıssasına yer verilen Mûsâ (a.s) ve İsrailoğullarından bahsedilmiştir. Surenin yüz üçüncü âyetinde başlayan kıssa, yüz elli altıncı âyete kadar devam etmektedir. Daha sonra

⁴³² Sa'dî, *Teyâsîru'l-Kerîmi'r-Rahman*, s. 296.

⁴³³ el-A'râf 7/85-89.

⁴³⁴ el-A'râf 7/90-92.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) nübüvvetinin kesinliğine vurgu yapan iki âyetten sonra İsrailoğulları hakkındaki açıklamalar devam etmektedir. Bu kıssa içerisinde ise toplam beş adet duâ âyeti bulunmaktadır. Bu duâ âyetlerinden ilki iman eden sihirbazların duâsı iken diğer dördü Mûsâ'nın (a.s) yaptığı duâlardır.⁴³⁵

Bu bölümde yaptıkları duâların yorum ve tahliline yer vereceğimiz iman eden sihirbazların yaşadıkları olaylara birinci bölümde kısa bir şekilde değinmiştik. Burada; “*Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslüman olarak canımızı al.*” şeklinde yaptıkları duânın sebebine biraz daha geniş bir şekilde yer vereceğiz.

Kıssanın ilk bölümünde Mûsâ (a.s), Firavun'a hitaben, Allah tarafından bir delil getirdiğini ve İsrailoğullarıyla birlikte kendisinin serbest bırakılmasını söylemiştir. Firavun ise Mûsâ'nın (a.s) getirdiği delili göstermesini istemiştir. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) asasını yere atınca yılan olmuş, eli ise ona bakanların gözleri önünde bembeyaz olmuştu.⁴³⁶ Nihayetinde Firavun⁴³⁷ ve kavminden ileri gelenler⁴³⁸ Mûsâ'nın (a.s) usta bir sihirbaz olduğunu dile getirdiler. Firavun kavminden ileri gelenler, Mûsâ (a.s) ve kardeşini alıkoyup şehirlerden bütün usta sihirbazları toplatmasını söylemişlerdir.⁴³⁹ Böyle konuşmalarının sebebi ise; bunlar oldukça usta sihirbaz olsunlar ki, onlara göre Mûsâ'nın (a.s) gösterdiği sihre karşı koyabilsinler ve bu karşılaşmadan galip ayrılabilirler.⁴⁴⁰ Sihirbazlar Firavun'un yanına geldiklerinde, bu müsabakadan galip ayrıldıkları takdirde onlara mükâfat vereceğini ve ayrıcalıklı bir konuma getireceğini söylemişti.⁴⁴¹ Nihayetinde hak batıl mücadelesinde her zaman olduğu gibi kazanan yine hakkın tarafı olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de A'râf suresinin yanında Yûnus, Tâhâ ve Şuarâ surelerinde de bu olaydan bahsedilmiştir. A'râf suresinde ise yaşanan bu hadiseden sonra, sihirbazların hemen secdeye kapanıp iman ettiği, Firavun'un ise iman eden bu kişilerin el ve ayaklarını çaprazlama kesip daha sonra da asacağını dile getirdiği belirtilmiştir. Bunun üzerine iman eden kişiler bu kıssada geçen duâyı yapıp⁴⁴² teslimiyetlerini göstermişlerdir.

⁴³⁵ el-A'râf 7/126, 143, 151, 155, 156.

⁴³⁶ el-A'râf 7/104-108.

⁴³⁷ eş-Şuarâ 26/34.

⁴³⁸ el-A'râf 7/109.

⁴³⁹ el-A'râf 7/111; eş-Şuarâ 26/36.

⁴⁴⁰ Sa'dî, **Teyâsîru'l-Kerîmi'r-Rahman**, s. 299.

⁴⁴¹ el-A'râf 7/113, 114.

⁴⁴² el-A'râf 7/120-126.

Bir önceki duâ âyetinde⁴⁴³ Müslümanlara verilen tesellinin bir benzerine yine burada da rastlamaktayız. Nitekim Allah'ın (c.c) burada iman eden sihirbazların gösterdiği sabır ve teslimiyetine yer vermesi, İslamiyetin ilk yıllarında müşriklerin baskı ve şiddetine maruz kalan Hz. Peygamber'e (s.a.v) ve Müslümanlara teselli olması açısından önem arz etmektedir.⁴⁴⁴

1. 7. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 143)

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ
مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ
وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

“Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, Rabbim! Bana görün; Sana bakayım, dedi. Rabbi, sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin, buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim; ben inananların ilkiyim.”

Bu surede bulunan Mûsâ (a.s) kıssasını iki bölüme ayıracak olursak, birinci bölüm Mûsâ (a.s) ve Firavun etrafında cereyan ederken, ikinci bölüm Mûsâ (a.s) ve İsrailoğulları arasında yaşanan olaylar ekseninde gelişme göstermiştir. Bu bağlamda, Firavun'un zulüm ve baskısına sabreden İsrailoğulları, Allah (c.c) tarafından mükâfatlandırılmıştır.⁴⁴⁵ Lakin İsrailoğulları Allah'ın (c.c) verdiği bu nimetlere nankörlük ederek, Mûsâ'dan (a.s) kendileri için bir tanrı yapmasını talep etmişlerdir.⁴⁴⁶

İsrailoğulları Mûsâ'nın (a.s) liderliğinde Mısır'dan ayrılıp bağımsız bir millet haline geldiklerinde, Allah (c.c) Mûsâ (a.s) ve kavminin uygulamakla yükümlü olacakları ilahi emirleri bildirmek üzere Mûsâ'yı (a.s) Tûr-i Sînâ'ya çağırmıştı.⁴⁴⁷ Mûsâ (a.s) kendisi için tayin edilen vakit gelip Allah (c.c) ile konuştuğunda,⁴⁴⁸ Allah'ı (c.c) görmek istedi.⁴⁴⁹

⁴⁴³ el-A'râf 7/89.

⁴⁴⁴ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. 2, s. 440.

⁴⁴⁵ el-A'râf 7/137.

⁴⁴⁶ el-A'râf 7/138.

⁴⁴⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 2, s. 91.

⁴⁴⁸ el-A'râf 7/143.

Nihayetinde Allah (c.c) dağa tecelli edip dağ paramparça olunca Mûsâ (a.s) bayıldı. Kendine geldiğinde ise; “*Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim.*”⁴⁵⁰ şeklinde istiğfarda bulundu.

Mûsâ’nın (a.s) yaptığı bu tevbeyle ilgili üç ayrı görüşün olduğu bildirilmektedir. Birinci görüşe göre, Mûsâ’nın (a.s) tevbe etmesinin sebebi, Allah’ı (c.c) görmek istemesinden kaynaklanmaktadır. İkinci görüşe göre, Allah’tan (c.c) izin istemeden önce böyle bir konuya atılmasıyla ilgilidir. Üçüncü görüşe göre ise, dünyada Allah’ı (c.c) görmeyi câiz görmesinden dolayı kendine gelince hemen tevbe etmiştir. “*Ben inananların ilkiyim.*” cümlesiyle ilgili olarak ise; “Allah’ın (c.c) dünyada asla görülemeyeceğine dair inananların ilkiyim.” veya “İsrailoğullarından inananların ilkiyim.”⁴⁵¹ gibi açıklamalarda bulunulmuştur.

Mûsâ’nın (a.s) yaptığı bu duâdan sonra Allah’ın (c.c); “*Risâletim ve kelimamla insanlar arasından seni seçtim, sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.*”⁴⁵² sözüyle, Mûsâ’nın (a.s) sadece yaşadığı dönemdeki insanlar içinde üstün kılındığı söylenmiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak, gelmiş geçmiş ve bundan sonra gelecek insanların en üstününün Muhammed (s.a.v) olduğu aktarılmıştır.⁴⁵³

A’râf suresi yüz kırk üçüncü âyette zikredilen olağanüstü buluşma sırasında, Mûsâ (a.s) vasıtasız bir şekilde Allah’ın (c.c) kelâmını alırken aynı zamanda kendisiyle konuşma lütfunda bulunan Allah’ı (c.c) müşahade edip dünya gözüyle görmeyi arzulamıştır. Allah (c.c) ise burada zikredilen âyette de geçtiği üzere kendisini asla göremeyeceğini beyan etmiştir. Hz. Peygamber’den (s.a.v) nakledilen hadislerde ise Allah’ın (c.c) kullarına ahirette yüce zatını göstereceği bildirilmektedir.⁴⁵⁴

Burada zikredilen âyette Mûsâ’nın (a.s) Allah’ı (c.c) dünya gözüyle görmek istemesi ön plana çıkmaktadır. Zira Mûsâ (a.s), Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde yaşayan insanlarca ismine aşina olunan birisiydi. Bu âyette yer alan Allah’ın (c.c) bir peygambere bile dünya gözüyle zatını göstermemesi hususu, Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde yaşayan kişilerce böyle bir istekten uzak durmaları için bir uyarı niteliğinde olabilir. Nitekim bu hususla

⁴⁴⁹ Hz. Mûsâ’nın Allah’ı (c.c) görme isteğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, ss. 151-156.

⁴⁵⁰ el-A’râf 7/143.

⁴⁵¹ İbnü’l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammedü’l-Cevziyye, **Zâdü’l-Mesîr fi-İlmi’t-Tefsîr**, nşr. Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut h. 1422, c. 2, s. 152.

⁴⁵² el-A’râf 7/144.

⁴⁵³ İbn Kesîr, **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm**, c. 3, s. 425.

⁴⁵⁴ Buhârî, “Tevhîd”, 24 (No. 7436).

ilgili Mûsâ'nın (a.s) kavmi böyle bir istekte bulununca⁴⁵⁵ aynı surenin yüz elli beşinci âyetinde zikredilen deprem hadisesiyle imtihan olmuşlardır.⁴⁵⁶

Mûsâ'nın (a.s) bu âyette zikredilen istiğfarı, makul olmayan bir istekten sonra hemen yapılması gereken ifade ve tavrın güzel bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Âyette Allah'ın (c.c) dünya gözüyle kendisinin görülemeyeceği mesajı verilirken, Hz. Peygamber (s.a.v) de ahirette Allah'ın (c.c) yüce zatının müminlerce görülebileceğini bildirerek inananların bu hususla ilgili tereddüte kapılmalarını engellemiştir.

1. 8. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (39/7 el-A'râf 151)

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Mûsâ, Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine garkeyle! Sen merhametlilerin en merhametlisin, dedi.”

Mûsâ (a.s) A'râf suresi yüz kırk üçüncü âyette anlatılan hadiselerden sonra, kavmine iletmek üzere Allah'tan (c.c) aldığı birtakım emir ve nasihatlerle birlikte İsrailoğullarının yanına dönmüştü ki, kavmi hak yoldan dönerek bir buzağı heykeli yapıp bunu benimsemişlerdi.⁴⁵⁷ Bundan sonra ise Mûsâ'nın (a.s) kızgın ve üzgün bir şekilde kavminin yanına geldiği bildirilmektedir.⁴⁵⁸ Mûsâ'nın (a.s) İsrailoğullarının yanına kızgın ve üzüntülü bir şekilde gelişinin ise kavminin buzağı heykeli sebebiyle fitneye düştüklerinin haberi, Allah (c.c) tarafından Mûsâ'ya (a.s) daha önceden bildirildiği şeklinde açıklanmıştır.⁴⁵⁹

Kızgınlığı devam eden Mûsâ (a.s) yaşanan hadiseden, kardeşi Hârun'u (a.s) sorumlu tutarak çekiştirmeye başlar. Bunun üzerine Hârun (a.s), kavminin neredeyse kendisini öldüreceğini, bu zalim kavimle kendisini bir tutmamasını⁴⁶⁰ söyleyerek Mûsâ'yı (a.s) ikna etmiştir. Yüz elli birinci âyette yer alan; *“Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine garkeyle, sen merhametlilerin en merhametlisin.”* şeklinde Mûsâ'nın (a.s)

⁴⁵⁵ el-Bakara 2/55.

⁴⁵⁶ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 164.

⁴⁵⁷ el-A'râf 7/145, 148.

⁴⁵⁸ el-A'râf 7/150.

⁴⁵⁹ Kurtûbî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, c. 7, s. 287.

⁴⁶⁰ el-A'râf 7/150.

yaptığı bu duânın, kardeşinin gönlünü almak ve İsrailoğullarının yanında onun değerini yüceltmek için yaptığı beyan edilmiştir.⁴⁶¹

Bu bölümde zikredilen duânın ardından gelen iki âyette⁴⁶² Allah (c.c), kendi elleriyle yaptıkları buzağıyı ilah edinen kişilerin hazin akıbetlerinden ve işlediği bir kötülükten sonra tevbe edip iman eden kişilerin durumundan bahsetmiştir. Bu âyetlerden sonra gelen âyet-i kerimede⁴⁶³ ise dikkat çekici bir husus vardır. Burada, yani yüz elli dördüncü âyette, Mûsâ'nın (a.s) öfkesinin yatıştığından bahsedilmektedir. Bu da Mûsâ'nın (a.s) yaptığı duâdan sonra öfkesinin yatışması hususunda, duânın öfke kontrolünü sağlamada ne derece önemli olduğunu göstermesi açısından gerçekten çok büyük önem arz etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) yine duâ gibi bir ibadet çeşidi olan abdest almanın da öfke kontrolü açısından gerekli olduğunu dile getirmiştir.⁴⁶⁴

1. 9. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (39/7 el-A'râf 155, 156)

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَهْلَكْنَا بِمَا فَعَلَ الشُّفَهَاءُ مِنَّا إِنَّ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ (155) وَكُتِبَ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُذْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ (156)

155- “Mûsâ tayin ettiğimiz vakit ve yerde bulunmak üzere kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca Mûsâ dedi ki: "Ey Rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir; onunla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim velîmizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin.”

156- “Bize bu dünyada da âhirette de iyilik yaz! Şüphesiz biz sana yöneldik.” Allah buyurdu ki: “Azabıma dilediğimi uğrattırım; rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır, ayrıca

⁴⁶¹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 162.

⁴⁶² el-A'râf 7/152, 153.

⁴⁶³ el-A'râf 7/154.

⁴⁶⁴ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünen-i Ebî Dâvûd**, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, -el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut trs., “Kitâbü'l-Edeb”, 3 (No.4784).

rahmetimi Allah korkusu taşıyanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım.”

A'râf suresi yüz kırk üçüncü âyette geçen Mûsâ'nın (a.s) Tûr-i Sînâ'yı ziyaretinden sonra, kavminin yapmış oldukları buzağı heykelinden dolayı tevbe istiğfarda bulunmaları için kavmiyle birlikte Tûr-i Sînâ'ya ikinci bir ziyaret gerçekleştirmiştir.⁴⁶⁵

Rivayet edildiğine göre Mûsâ (a.s) İsrailoğullarının on iki boyundan altışar kişi seçmiş, toplam yetmiş iki kişi olunca içinizden iki kişi geride kalsın demiştir. “İçinizden geride kalacak iki kişi Tûr'a çıkan kadar sevap alacak” demiştir. Böylece Kâleb ve Yûşâ adında iki kişi geride kalmıştır. Mûsâ (a.s) seçtiği bu yetmiş kişiyle birlikte Allah'ın (c.c) belirlediği vakitte Tûr'a çıkmıştır. Bu sırada üzerlerine bir bulut kümesi inmiş, bulutun içine girdiklerinde Mûsâ'nın (a.s) Allah (c.c) ile konuştuğuna şahit olmuşlar. Bulut kümesi dağıldığında Mûsâ'ya (a.s) yönelerek, Allah'ı (c.c) kendilerine göstermesini istediler. Mûsâ (a.s) onları bu isteklerinden vazgeçirmek için çaba göstermiş ancak ikna edememişti.⁴⁶⁶ Mûsâ'ya (a.s); Allah'ı (c.c) açıkça görmedikçe asla inanmayacaklarını⁴⁶⁷ söylediler.

Mûsâ (a.s) kavmiyle birlikte bu yetmiş kişinin de buzağı heykeline taparak ağır bir suç işlediği, kendisinin de Tûr'daki ilk ziyaretinde Allah'ı (c.c) görmek istemesinin bir kusur olduğunu düşünerek, “*Ey Rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helak ederdin.*” demiştir. Mûsâ'nın (a.s); “*İçimizdeki beyinsizler yüzünden bizi helak edecek misin?*” sözünden, buzağı heykeline tapan kavmin yanında bu hataya düşmeyen kişilerin de olduğu, ancak bunların da buzağıya tapan kişilere engel olmadığı için bu şekilde duâ yaptığı anlaşılmaktadır.⁴⁶⁸

Mûsâ (a.s), burada yaptığı duânın devamında; “*Bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir.*” diyerek, başlarına gelen bu hadisenin Allah (c.c) tarafından geldiği hakikâtını dile getirmiştir.⁴⁶⁹ Nitekim bundan sonra gelen cümlelerinden de bu hakikatten Allah'a (c.c) sığınıp O'ndan af dilemiştir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'an**, c. 2, s. 99.

⁴⁶⁶ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 164.

⁴⁶⁷ el-Bakara 2/55.

⁴⁶⁸ Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 2, s. 599.

⁴⁶⁹ Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik, el-Kuşeyrî, **Letâifü'l-İşârât**, nşr. İbrâhîm el-Besyûnî, Hey'eti'l-Mısriyye, Mısır trs. c. 1, s. 575.

⁴⁷⁰ el-A'râf 7/155.

Mûsâ (a.s) yüz elli beşinci âyetin sonunda Allah'tan (c.c) af ve mağfirette bulunduktan sonra, yüz elli altıncı âyetle dünya ve ahiretle ilgili temennide bulunmuştur. Burada geçen dünyadaki iyiliğin salih ameller, ahiretteki iyiliğin ise bağışlanma ve cennet olduğu söylenmiştir.⁴⁷¹

A'râf suresi yüz elli beşinci âyetle geçen deprem hadisesi bir görüşe göre şu şekilde açıklanmıştır. Allah (c.c) Mûsâ'ya (a.s) kavminden yetmiş kişiyi seçmesini emretmiş, Mûsâ (a.s) da bu yetmiş kişiyle Allah'a (c.c) duâ etmek için yola çıkmıştı. Yaptıkları duânın içinde; "Allah'ım bizden önce kimseye vermediğin ve bizden sonra kimseye vermeyeceğin bir şey ver." cümlesi de bulunuyordu. Allah'ın (c.c) yaptıkları bu duâyı güzel görmemesi nedeniyle onları sarsıntıya uğrattığı belirtilmektedir.⁴⁷² Bize göre bu görüş doğru görünmemektedir. Nitekim burada geçen duânın, Sâd suresi otuz beşinci âyetle geçen Süleyman'ın (a.s) yaptığı duâ ile içerik olarak örtüşmektedir. Allah'ın (c.c) Süleyman'ın (a.s) duâsını kabul edip lütufta bulunması ile bu duâyı benzerlik gösteren bir duâyı yapan İsrailoğullarına sıkıntı vermesi makul görünmemektedir.

Mûsâ'nın (a.s) burada zikredilen duâsında soru cümlesine yer verdiği görülmektedir. Mûsâ (a.s) aslında bu soru cümlesiyle Allah'ın (c.c) kendilerini helak etmeyeceğini bilakis bunun bir imtihan olduğunu kavmine de belirterek duâ ediyor. Nitekim yaptığı duânın devamında da bu açıkça görülmektedir. Yüz elli beşinci âyetin son bölümünde af ve mağfiret talebinde bulunduktan sonra arkasından gelen âyetin hemen başında ise dünya ve ahiret için iyilik temennisinde bulunuyor.

Allah (c.c) Mûsâ'nın (a.s) duâsına cevaben azabının dilediği kimselere ulaşacağını rahmetinin ise her şeyi kuşattığını, ayrıca rahmetinin Allah (c.c) korkusu taşıyanlara, zekat verenlere ve gönderdiği âyetlere inananlara ulaşacağını bildirmektedir. Âyetin son kısmında dikkat çeken bir husus vardır. Zekat ibadeti hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmasına rağmen Mekkî bir sure olan A'râf suresi yüz elli altıncı âyetle zikredilmiştir. Bu da zekat ibadetinin temellerinin Mekke ortamında atıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

⁴⁷¹ İbnü'l Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, c. 2, s. 159.

⁴⁷² Suyûtî, **ed-Dürü'l-Mensûr**, c. 3, s. 568.

1. 10. Zekeriyyâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (44/19 Meryem 4-6)

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا (4) وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا (5) يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا (6)

4- “Rabbim! demişti; “Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim.”

5- “Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver.”

6- O, Ya ‘kûb hânedanına da vâris olsun; Rabbim, onu rızana erdir!”

İsrailoğullarına gönderilen son peygamberlerden biri olan Zekeriyyâ (a.s), Mûsâ’nın (a.s) şeriatıyla amel etmiştir. Yani müstakil bir kitapla birlikte tebliğ vazifesinde bulunan peygamberlerden değildir.⁴⁷³ Fakat Zekeriyyâ (a.s) da diğer peygamberler gibi insanları bir olan Allah’a (c.c) davet etmiş, Allah’ın (c.c) kendisine öğrettiklerini insanlara öğretip onların iyiliğini istemiştir.⁴⁷⁴

Meryem suresi dört, beş ve altıncı âyetlere konu olan Zekeriyyâ’nın (a.s) yaptığı duâ, evlat isteği ile ilgilidir. Zekeriyyâ’nın (a.s) duâsının, Meryem suresinin baş tarafında zikredilmesi dikkat çekicidir. Surenin başında Zekeriyyâ’nın (a.s) kıssasına yer verilmesinin sebebi; Îsâ’nın (a.s) doğumuyla Hristiyanların, onun Allah’ın (c.c) oğlu olduğu iddialarının çürütülmesinin ve bu doğumun ilahi bir mucizeden başka bir şey olmadığını ifade etmek için olduğu bildirilmiştir.⁴⁷⁵

Zekeriyyâ’nın (a.s) duâsının başında yer alan ifadelerden anlaşıldığına göre evlat isteğinde bulunduğu sırada yaşının bir hayli ileri derecede olduğu anlaşılmaktadır. “Sana yaptığım dualarda hiç eli boş dönmedim.” cümlesinden kastın da; “Sen beni duâmın kabul edilmesine alıştırdın ve geçmişte sana duâ ettiğimde beni geri çevirmedi.” manasında olduğu söylenmiştir.⁴⁷⁶

Bu surede bulunan beşinci ve altıncı âyetlere geldiğimizde ise Zekeriyyâ’nın (a.s) duâsının devam ettiğini görüyoruz. Dördüncü âyet Zekeriyyâ’nın (a.s) duâyaya giriş cümlesi gibi dururken, beş ve altıncı âyet-i kerimelerde, duâsındaki asıl maksadı dile getirdiğini

⁴⁷³ Karaman vd., **Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 3, s. 588.

⁴⁷⁴ Sa’dî, **Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahman**, s. 489.

⁴⁷⁵ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. 3, s. 143, 144.

⁴⁷⁶ Kuşeyrî, **Letâîfü’l-İşârât**, c. 2, s. 420.

görüyoruz. Allah'tan (c.c) kendisinden sonra yine bu vazifeyi yürütecek bir nesil bahşetmesini isteyen Zekerîyyâ (a.s), kendisinden sonra yakınlarının insanları doğru yoldan saptırmasından korktuğu için böyle bir istekte bulunmuştur. Bu duâyı yakınlarının kendi malına varis olmasından korktuğu için yapmamıştır.⁴⁷⁷ Zira peygamberler, malı hakkında endişe ve tereddüte düşmeyecek kadar kadri ve derecesi yüksek kişilerdir. Bundan sonraki gelen âyetler ise, Zekerîyyâ'nın (a.s) duâsının kabul edildiğinin delilidir.⁴⁷⁸

Zekerîyyâ'nın (a.s) duâsının geçtiği âyet-i kerimelerden bir önceki âyette, Zekerîyyâ'nın (a.s) hafif bir sesle Rabbine duâ ettiği bildirilmektedir. Zekerîyyâ'nın (a.s) gizli bir şekilde duâ etmekle, Allah'a (c.c) kulluğun sünnetini gözettiği söylenmiştir. Zira Hasan-ı Basrî'nin (v. 110/728) Zekerîyyâ'nın (a.s) duâsını tefsir ederken; "Riyâsız bir nidâ." dediği rivayet edilmiştir. Nitekim gizli duânın riyâyâ uzak ihlâsa yakın olduğu beyan edilmiştir.⁴⁷⁹

Zekerîyyâ'nın (a.s) bu surede zikredilen evlat isteğindeki duâsının asıl sebebinin, kendisinden sonra insanlara iyiliği emredip kötülükten sakındıran ve tevhid akidesini layıkıyla yerine getirmekte güvencileceği birisinin olmadığından kaynaklandığı görülmektedir.

Zekerîyyâ (a.s) duâsının devamında eşinin de kısır olduğunu dile getirmiştir. Halbuki günümüzde yapılan bazı araştırmalarda eşlerin çocuk sahibi olamayışında yüzde otuz oranında erkek faktörünün olduğu bildirilmiştir.⁴⁸⁰ Dolayısıyla Zekerîyyâ (a.s), eşindeki biyolojik bir değişimden dolayı böyle bir cümle kurmuştur denilebilir. Nitekim duâsında kendisinin saçlarının beyazladığı ve kemiklerinin zayıfladığından bahsetmektedir.

Zekerîyyâ'nın (a.s) duâsını hafif bir sesle yapmasındaki neden ise, ihlaslı bir kul olmasının yanında, kurduğu bu cümleler vesilesiyle duâsının başka kimselerce duyulmasını istemediğinden kaynaklanabilir.

⁴⁷⁷ İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, c. 5, s. 188.

⁴⁷⁸ Meryem 19/7-15.

⁴⁷⁹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 3.

⁴⁸⁰ Oya Topdemir Koçyiğit, "İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri", **İnsanbilim Dergisi**, S. 1 (2012), s. (28).

1. 11. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (45/20 Tâhâ 25-35)

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي (25) وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي (26) وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي (27) يَفْقَهُوا قَوْلِي (28) وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي (29) هَارُونَ أَخِي (30) اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي (31) وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي (32) كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا (33) وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا (34) إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا (35)

25- Mûsâ “Rabbim! dedi; Kalbime genişlik ver.”

26- “İşimi bana kolaylaştır.”

27- “Dilimden düğümü çöz.”

28- “Ki sözümü iyi anlasınlar.”

29- “Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver.”

30- “Kardeşim Hârûn’u.”

31- “Onunla gücümü pekiştir.”

32- “Onu da görevime ortak et.”

33- “Ta ki seni bol bol tesbih edelim.”

34- “Ve seni çok analım.”

35- “Kuşkusuz sen bizi görmektesin.”

Kur’an-ı Kerim’de ismi en çok zikredilen peygamber olan Mûsâ’nın (a.s) bir diğer duâsı da Tâhâ suresinde yer almaktadır. Tâhâ suresinde peşpeşe toplam on bir kısa âyeti içine alan Mûsâ’nın (a.s) duâsında ince ayrıntılar bulunmaktadır. Mûsâ’nın (a.s) buradaki duâsından önce gelen âyetlerde, Allah’ın (c.c) Mûsâ’yı (a.s) peygamber olarak seçtiği, ona çeşitli mucizeler bahsettiği ve devrinin azgınlıkta sınırı aşmış Firavun’una gitmesini⁴⁸¹ emrettiğini görüyoruz.

Allah’ın (c.c) ona Firavun’a gitmesini emrettiği zaman, Mûsâ (a.s) kendisine son derece büyük bir mükellefiyetin verildiğini anladı. Bu zorlu göreve büyük bir cesarete sahip kimselerin katlanabileceğini idrak etmiştir. Bu yüzden, Rabbinden kalbine genişlik

⁴⁸¹ Tâhâ 20/13-24.

vermesini ve işini kolaylaştırmasını istemiştir.⁴⁸² Nitekim Mûsâ (a.s), Firavun'un sarayında yetişip büyüdüğü⁴⁸³ için, onun ne derece azgın bir insan olduğunun farkındaydı.

Mûsâ (a.s) duâsına, kardeşinden beklediği faydayı dile getirerek devam etmiştir. Nitekim Hârûn'un (a.s) çok düzgün bir dili olduğu, ağır ağır duru bir şekilde konuştuğu, bilgi ve hoşgörüsü sözlerini söylediği rivayet edilmiştir.⁴⁸⁴

Mûsâ'nın (a.s) duâsının son cümleleri ilgi çekicidir. Zira burada bütün ibadetlerinin temelini ve dinin etrafında dönüp dolaştığı odak noktanın Allah'ı (c.c) anmak olduğunu bildiği için, kendisiyle birlikte kardeşinin, takva hususunda birbirleriyle yardımlaştıkları bir destek haline getirmesini istemiştir.⁴⁸⁵ Mûsâ (a.s) halini beyan ederek duâsını sonlandırmıştır.

Mûsâ (a.s) kıssasında geçen bu duâ âyetlerinde, başta Hz. Peygamber (s.a.v) olmak üzere bir olan Allah (c.c) inancına çağıran bütün kişilerin, hangi şartlar altında olursa olsun Allah'a (c.c) olan güveni bir an olsun yitirmemek gerektiği, bu kutsal vazifeyi duâ ile desteklemek suretiyle istenilen başarıya ulaşılabileceği telkin edilmektedir.

Mûsâ'nın (a.s) burada zikredilen duâsının bir bölümünde Allah'tan (c.c) dilindeki mührü çözmesini böylece sözlerinin anlaşılabilmesini, temenni ettiğini görüyoruz. Bu bağlamda Mûsâ'nın (a.s) diliyle ilgili tefsirlerde birtakım hadiseler anlatılmaktadır. Burada bu hususa değinmeyi gerekli görmüyoruz. Fakat Zuhuruf suresi elli ikinci âyette yer alan Firavun'un ifadelerinden Mûsâ'nın (a.s) diliyle yani konuşmasıyla ilgili bir sorun olduğunu anlamaktayız. Bu sebeptendir ki Mûsâ (a.s), kardeşi Hârûn'u (a.s) yanına destekçi olarak istemiştir.⁴⁸⁶

1. 12. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 12-14)

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ (12) وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ (13) وَهُمْ عَلَى

دَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ (14)

12- “Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum.”

⁴⁸² Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 60.

⁴⁸³ eş-Şuarâ 26/18.

⁴⁸⁴ Suyûtî, **ed-Dürü'l-Mensûr**, c. 5, s. 567.

⁴⁸⁵ Sa'dî, **Teyşîru'l-Kerîmi'r-Rahman**, s. 504.

⁴⁸⁶ Tâhâ 20/29, 30; el-Kasas 28/34.

13- “Göğsüm daralıyor, dilim dolaşüyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn’a yükle.”

14- “Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum, dedi.”

Şuarâ suresinde yer alan Mûsâ’nın (a.s) yaptığı bu duâ âyetleri nüzul sıralamasına göre bir önceki surede de incelediğimiz duâ âyetleri⁴⁸⁷ ile hemen hemen aynı formda görünmektedir. Bu âyetler, önceki peygamber ve kavimlerinin kıssalar dizisinin halkaları olup nüzul hikmeti gereğince burada tekrarına yer verilmiştir.⁴⁸⁸ Nitekim surenin ilk âyetlerinde, Hz. Peygamber’e (s.a.v) hitaben; “İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin.”⁴⁸⁹ cümlesi ve akabinde gelen âyetlerde bu durum açıkça görülmektedir. Mûsâ’nın (a.s) duâsına geçilmeden önce Hz. Peygamber (s.a.v) ve Müslümanlar teselli edilmiş ve Mûsâ’nın (a.s) duâsı da örnek verilerek bu durum pekiştirilmiştir.

Mûsâ’nın (a.s) Tâhâ suresinde ve özellikle burada kardeşi Hârûn’u (a.s) ön plana çıkartarak, Allah’ın (c.c) kendisini Hârûn (a.s) ile desteklemesini istemesinde enteresan bir detay bulunmaktadır. Allah (c.c) Mûsâ’ya (a.s), Firavun’a gitmesini emrettiği zaman, Mûsâ (a.s) Allah’tan (c.c), kardeşi Hârûn (a.s) ile kendisini desteklemesini veya bu işin önceliğini kardeşine vermesini istemiştir. Bunu talep ederken de üslubuna son derece dikkat ederek öncelikle mazeretini beyan etmiştir.⁴⁹⁰

Burada yer alan duâ âyetleri ve akabinde yer alan hadiselerin bazı ziyade ve eksikliklerle Tâhâ ve A‘râf suresinde de geçtiğini görmekteyiz. Burada geçen yeni bir hadise olarak ise, Mûsâ’nın (a.s) Firavun nezdinde suçlu olarak görülmesi ve Firavun’un yanına gittiğinde, onun bu hadiseyi Mûsâ’ya (a.s) hatırlatmasıdır.⁴⁹¹

Mûsâ’nın (a.s) buradaki duâsında şu iki hususun ön plana çıktığını görüyoruz. Birincisi Mûsâ’nın (a.s) kardeşini bu iş ile vazifelendirilmesini istemesi, liyakat ve yetenek meselesine önem verdiği ve içinden çıkılması zor durumlarda, insanın yanında mutlaka kendisine destek olacak birini bulundurması hususudur. İkincisi ise, insanın zor bir durumla karşı karşıya geldiğinde, el açıp duâ ederken öncelikle mazeret ve acziyetini dile getirmesinin, duânın adabına yönelik vazgeçilmez bir unsur olduğuna dair husustur.

⁴⁸⁷ Tâhâ 20/25-35.

⁴⁸⁸ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. 3, s. 247.

⁴⁸⁹ eş-Şuarâ 26/3.

⁴⁹⁰ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 303.

⁴⁹¹ eş-Şuarâ 26/14, 19-21.

Nitekim duâ adabına yönelik bu hususu daha önce incelediğimiz Zekerıyyâ'nın (a.s) duâsında⁴⁹² da görmüştük.

1. 13. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 83-89)

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْخِمْ لِي بِالصَّالِحِينَ (83) وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ (84) وَاجْعَلْ لِي مِنْ وَرَثَةٍ جَنَّةِ

النَّعِيمِ (85) وَاعْفُ عَنِّي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ (86) وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ (87) يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ

(88) إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ (89)

83- “Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.”

84- “Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle.”

85- “Beni, naîm cennetine girenlerden eyle.”

86- “Babamı da bağışla; kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu.”

87, 88, 89- “İnsanların diriltileceği gün ve Allah’a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme.”

Mûsâ’dan (a.s) sonra bu surede duâsına yer verilen bir diğer peygamber Hz. İbrahim’dir. İbrahim (a.s) kıssası, Meryem suresinde de bazı eksik ve fazla ifadelerle yine anlatılmıştı. Meryem suresi, Şuarâ suresinden önce nazil olmasına rağmen, İbrahim’in (a.s) duâsı bu surede yer almadığı için ondan bahsetmemiştik. Hatırlanacağı üzere Meryem suresinde sadece Zekerıyyâ’nın (a.s) duâsı yer almaktadır. İbrahim’in (a.s) Meryem suresindeki kıssasında geçen sözlü düellosu, kendisi ve babası etrafında cereyan ederken⁴⁹³ Şuarâ suresinde babasıyla birlikte kavminin de, İbrahim’in (a.s) hitabına konu olduğunu görüyoruz.⁴⁹⁴

Şuarâ suresinde zikredilen bu kıssada İbrahim’in (a.s) muhataplarıyla konuşma düzeni gerçekten dikkat çekicidir. Buradaki konuşmasında; “Neye tapıyorsunuz?” diyerek onlara soru sormaktan ziyade onların neye taptığını onaylatmak istediği anlaşılmaktadır. Bu onayı aldıktan sonra da, onların taptığı putları dile getirerek müşriklerin delillerini çürütmüş ve akabinde de âlemlerin Rabbi olan Allah’ın (c.c) vasıflarından bahsederek kendi delilini

⁴⁹² Meryem 19/4.

⁴⁹³ Meryem 19/42-47.

⁴⁹⁴ eş-Şuarâ 26/70-82.

kuvvetlendirmiştir.⁴⁹⁵ Nitekim onlara göre insanların hayatını putlar yönetiyor, yaratma ve yok etme işini de zaman hallediyordu.⁴⁹⁶ Hz. Muhammed (s.a.v) devrinde yaşayan Arap müşriklerde kendilerine putlar edinerek onlara tapıyor ve putlar için birtakım âyinler tertip ediyorlardı. Nitekim putlara tapan bir grup Arap müşrik, aynı zamanda kendilerinin İbrahim'in (a.s) çocukları olduğuna inanmaktaydılar.⁴⁹⁷

İbrahim'in (a.s) bu surede yer alan duâsına geldiğimizde, Allah'tan (c.c) birtakım isteklerde bulunduğunu görmekteyiz. İbrahim (a.s) duâsına ilk olarak hikmet isteğiyle başlamıştır. Burada zikredilen hikmet kavramının, adaletle hüküm verme yeteneği veya nübüvvet olduğu söylenmiştir.⁴⁹⁸ Bundan sonra kendisinden sonra gelenler arasında iyilikle anılmayı istemiş ve naîm cennetini arzu etmiştir. Babasıyla ilgili mağfiret talebini de söyledikten sonra, insanların tekrar diriltileceği günde Allah'tan (c.c) kendisini kimseye mahcup etmemesini istemiştir. İbrahim'in (a.s) bu surede yer alan isteklerinden, babasının affı hariç hepsinin kabul edildiğine dair çeşitli görüşler belirtilmiştir.⁴⁹⁹

İbrahim'in (a.s) bu surede geçen duâsından önce kavmine hitaben kullandığı ifadeler, Arap müşriklerin neslinden geldiklerini iddia ettikleri İbrahim (a.s) gibi, samimiyetle sadece bir olan Allah'a (c.c) yönelmeleri gerektiği hususunda bir uyarı olarak dikkat çekicidir. Nitekim İbrahim'in (a.s) burada zikredilen duâsından sonra gelen âyetler⁵⁰⁰ yine bu hususu desteklemektedir.

İbrahim'in (a.s) putperestlerle mücadelesinden sonra bu surede toplam yedi âyeti içine alan duâsında Allah'tan (c.c) hayr ve iyilik talebinde bulunduğu göze çarpmaktadır. Putperestlerle onca mücadelesine ve sarsılmaz inancına rağmen Allah'tan (c.c) insanlar içinde iyilikle anılmayı istemesi, insanın hiçbir zaman nefesine güvenmemesi gerektiği ve içinde bulunduğu şartlar ne olursa olsun insanın duâ ibadetini terk etmemesi hususunda bizlere güzel bir örnektir.

İbrahim'in (a.s) bu suredeki duâsının içinde zikrettiği babasının affıyla ilgili, onun Allah (c.c) düşmanı bir putperest olduğu ve bu inancında ısrarcı bir şekilde davrandığını görünce, bu isteğinden vazgeçtiği Tevbe suresinde zikredilen âyette belirtilmiştir.⁵⁰¹

⁴⁹⁵ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 321.

⁴⁹⁶ İbn Âşûr, Muhammed el-Fâzıl b. Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tûnisî, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr mine't-Tefsîr**, Dâru'd-Tûnîsiyye, Tunus 1984, c. 19, s. 141.

⁴⁹⁷ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 3, s. 251.

⁴⁹⁸ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 320.

⁴⁹⁹ Râzî, **Mefâtîhu'l-Ğayb**, c. 24, s. 514-517.

⁵⁰⁰ eş-Şuarâ 26/90-104.

⁵⁰¹ et-Tevbe 9/114.

1. 14. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 117, 118)

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ (117) فَأَفْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (118)

117- “Nûh, Rabbim! dedi; Kavmim beni yalancılıkla suçluyor.”

118- “Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar.”

Bu surede duâsına yer verilen bir diğer peygamber de Hz. Nûh’tur. Hatırlanacağı üzere Kamer suresi onuncu âyet, yani nüzul sıralamasına göre tahlilini yaptığımız ilk duâ âyeti de, yine Nûh’un (a.s) yaptığı duâdan bahsetmekteydi. Kamer suresinde geçen duâ metni ile burada yer alan duâ metni içerik olarak yakınlık arz etse de, lafız olarak farklılık göstermektedir.

Nûh (a.s) burada duâsına başlarken halini arz ederek, kavminin kendisini yalancılıkla suçladığını söylemiştir. Akabinde ise kendisi ve beraberindeki müminleri kurtararak kendisini yalancılıkla suçlayan kavmiyle aralarında Allah’ın (c.c) hüküm vermesini istemiştir. Burada Nûh’un (a.s) kullandığı ifadelerden, inkârcılara azabın indirilmesiyle ilgili hükmün verilmesini kastettiği söylenmiştir.⁵⁰² Nûh’un (a.s) burada geçen duâsında, beraberindeki müminler için parantez açması, önceki duâsından farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada geçen duâyla ilgili, bir peygamber neden kavmi için azap ister ki gibi bir düşünce hâsıl olabilmektedir. Lakin bununla ilgili şu iki husus göz ardı edilmemelidir. Birincisi; Nûh’un (a.s) dokuz yüz elli sene boyunca kavminin arasında kaldığı,⁵⁰³ gece gündüz, gizli ve açık kavmini Allah’a (c.c) davet ettiği hususudur. Fakat onlar ısrarla inkârlarına devam etmişlerdir.⁵⁰⁴ İkincisi ise; kavminin Nûh’u (a.s) kızdırıp ona eziyet ettikleri için değil, Rabbi ve ona gönderilen din için kavmine bu şekilde beddua ettiği söylenmiştir.⁵⁰⁵

Nûh’un (a.s) burada zikredilen duâsı bu surede zikredilen duâ kümelerinin üçüncü halkasını oluşturmaktadır. Hatırlanacağı üzere surenin baş kısmında Mûsâ’nın (a.s) duâsı yer alırken orta kısmında İbrahim’in (a.s) ve Nûh’un (a.s) duâsı zikredilmektedir. Nûh’un (a.s) kavmini davetindeki esaslar öz ve içerik olarak ilk iki peygamberin davetindeki

⁵⁰² Bursevî, **Ruhu’l-Beyan**, c. 6, s. 103.

⁵⁰³ el-Ankebût 29/14.

⁵⁰⁴ İbn Kesîr, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, c. 6, s. 136, 137.

⁵⁰⁵ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 325.

mesajlarla büyük benzerlik içermektedir. Lakin duâlarına geldiğimizde, Nûh'un (a.s) dokuz yüz elli sene süren tebliğ vazifesi ve karşısındaki inatçı kavmi dolayısıyla diğer iki peygamberden farklı olarak Allah'tan (c.c) azgın kavimle kendileri arasında, durumlarını açıklığa kavuşturacak hükmünü vermesini istemiştir.

Bu surede Kamer suresinden farklı olarak, Nûh'un (a.s) duâsından önce, kendisinin yaptığı tebliğ vazifesinden dolayı kavminden herhangi bir ücret talep etmemesi ecrinin karşılığını ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'ın (c.c) vereceğini⁵⁰⁶ belirtmesi göze çarpmaktadır. Allah (c.c) Hz. Peygamber'den de Nûh'un (a.s) kavmine söylediği gibi, kavmine göreviyle ilgili herhangi bir ücret istemediğini söylemesini emretmiştir.⁵⁰⁷ Bu durum ise peygamberlerin dünyalık bir iş için değil, tevhid ilkesi bağlamında insanları doğruluk ve iyiliğe çağırarak vazifelendirildikleri hususunu ön plana çıkarmaktadır.

1. 15. Lût (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (47/26 eş-Şuarâ 169)

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ

“Rabbim! Beni ve ailemi, bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar.”

Şuarâ suresinin yüz altmış ve yüz yetmiş beşinci âyetleri arasında Lût (a.s) ve kavminden bahsedilmiştir. Burada yer alan âyetlerden Lût'un (a.s) kavminin inkârcı ve erkek erkeğe ilişkide bulunan bir kavim olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Lût'un (a.s), kavmi hakkında kullandığı ve yüz altmış sekizinci âyette bulunan tikslenme ve öfkelenme ifadesi, adeta insanın ciğerini söken bir nefret ve tiksilmeyi ifade için kullanıldığı beyan edilmektedir.⁵⁰⁸

Lût'un (a.s) duâsındaki; *“Beni ve ailemi bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar.”* ifadesinden maksadın, bu azgın kavmin işlediği kötü fiilin akıbetinden Allah'a (c.c) sığınmak olduğu söylenmiştir.⁵⁰⁹ Yine buradaki *kurtar* ifadesinin, yaptıklarının cezasından kurtar veya bu günaha bulaşmaktan kurtar şeklinde anlaşılabileceği rivayet edilmiştir.⁵¹⁰

⁵⁰⁶ eş-Şuarâ 26/109.

⁵⁰⁷ Sâd 38/86.

⁵⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 331.

⁵⁰⁹ İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 3, s. 346.

⁵¹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 331.

Bundan sonra gelen âyetlerde Allah'ın (c.c), yaşlı bir kadın hariç, Lût (a.s) ve ailesini kurtardığını ve bu yaşlı kadınla birlikte diğerlerini helak ettiğini bildirmektedir. Burada bahsi geçen yaşlı kadının, Lût'un (a.s) karısı olduğu⁵¹¹ bildirilmektedir. Nitekim A'râf, Hûd ve Tahrîm surelerinde geçen Lût (a.s) ile ilgili âyetler⁵¹² de bu bilgiyi teyit etmektedir.

Şuarâ suresinde yer alan bu duâ âyeti, Lût (a.s) kıssasında bulunan ve Lût'un (a.s) kendisi ve ailesi için yaptığı duâdır. Lût'un (a.s) yaptığı bu duâ aynı zamanda Şuarâ suresindeki duâ zincirinin de son halkasıdır. Buradaki duâ âyetinde Lût'un (a.s) da tıpkı Nûh (a.s) gibi çaresizlik içinde Allah'a (c.c) yalvardığını görüyoruz.

Lût'un (a.s) kıssasının ve duâsının nüzul süreci içerisinde bu bölümde inzal olması, Lût'un (a.s), Arap halkının yakînen tanıdığı İbrahim'in (a.s) yeğeni olması ve Lût'un (a.s) kavminin komşu bölgelerden birinde helak olması,⁵¹³ müşrik Arapların dikkatini uyandırmakla ilişkilendirilebilir.

Lût'un (a.s) duâ yaparken kullandığı *kurtar* kelimesiyle alakalı; yaptıklarının cezasından kurtar, günaha bulaşmaktan kurtar, bunların akıbetinden kurtar gibi tefsirlerde birçok mana verildiğinden bahsetmiştik. Burada gözden kaçırılmaması gereken asıl husus *kurtar* ifadesini bir peygambere kullandıran yapılan fiilin çirkinliğidir. Arap müşriklerce de Lût kavminin bu durumunun ve hazin akıbetlerinin bilindiğini düşünürsek, bu duâ âyeti onlar için bir ültimatom niteliği taşımaktadır diyebiliriz.

1. 16. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (48/27 en-Neml 15)

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

“Şüphesiz biz Dâvûd’a ve Süleyman’a da bir ilim verdik. "Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a hamdolsun!" dediler.”

Hükümdar bir peygamber olan Dâvûd’a (a.s), ilim, hikmet, adalet ve güzel konuşma gibi üstün meziyetlerin verildiği bildirilmektedir.⁵¹⁴ Yine kuşların ve dağların Dâvûd’un (a.s) emrine verildiği bildirilmektedir.⁵¹⁵ Süleyman (a.s) ise Dâvûd’un (a.s) oğlu⁵¹⁶ olup, yine

⁵¹¹ Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, c. 6, s. 317.

⁵¹² el-A'râf 7/83; Hûd 17/79; et-Tahrîm 66/10.

⁵¹³ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 4, s. 168.

⁵¹⁴ Sâd 38/17-20, 26.

⁵¹⁵ el-Enbiyâ 21/79.

⁵¹⁶ Sâd 38/30.

hükümdar bir peygamber⁵¹⁷ olarak tarih sahnesinde karşımıza çıkmaktadır. Süleyman'ın (a.s) emrine de insanlar, cinler ve kuşlardan oluşan ordular verilmiştir.⁵¹⁸ Ayrıca rüzgâr da onun hizmetine verilmişti.⁵¹⁹

Dâvûd (a.s) ve Süleyman'a (a.s) verilen nimetlerle ilgili olarak şunlar da kaydedilmiştir. Dâvûd'a (a.s) dört şey verilmiştir. Bunlar; dağların hizmetine verilip kendisiyle birlikte Allah'ı (c.c) tesbih etmesi, demirin ona yumuşak kılınması, kuşdilinin öğretilmesi ve cinlerin onun emrine verilmesidir. Süleyman'ın (a.s) hizmetine de yine cinler verilmiş ve ona da kuşdili öğretilmiştir.⁵²⁰

Neml suresi on beşinci âyette geçen hitabın şeklinden anlaşılacağı üzere, Allah'ın (c.c) bu iki peygambere hiç kimsenin onlara ortak olmadığı bir ilim çeşidi verdiği ve söz konusu bu ilmin de dînî ilimlerden oluştuğudur.⁵²¹ Bu bağlamda müminlerin dört derece olduğu söylenmiştir. Salihler, onların üzerinde şehitler, onların üzerinde siddîklar, onların üzerinde de peygamberler yer almaktadır.⁵²² Hâsılı Dâvûd (a.s) ve Süleyman (a.s) da peygamberlerden oldukları için, Allah'a (c.c) Neml suresi on beşinci âyette de yer aldığı şekliyle duâda bulunmuşlardır.

Burada geçen duâ âyetinde, ilmin şeref ve yüceliğine, ilmi gerektiği gibi taşıyanların ve ilim erbabının ön sıralarda yer aldığına, ilmin nimetlerin en yücresi, kismetlerin en bereketli türünden olduğuna ve kime ilim verilmişse, ona Allah'ın (c.c) kullarından birçoğuna nazaran üstünlük ve ayrıcalık verildiğine dair bir delil bulunduğu⁵²³ bildirilmektedir.

İlim, insanoğluna verilen nimetlerin en değerlilerinden biri olduğu için, gerek Dâvûd (a.s) gerek Süleyman (a.s) kendilerine verilen bu nimet sayesinde mümin kulların birçoğundan üstün kılındıklarını dile getirerek Allah'a (c.c) hamd etmişlerdir. Nitekim Mücâdele suresi on birinci âyette yer alan; *“Allah içinizden iman edenleri ve ilme kavuşmuş olanları yüksek derecelere çıkarır.”* ifadesi de iman ve ilim nimetinin üstünlüğünü desteklemektedir.

⁵¹⁷ el-Bakara 2/102; en-Neml 27/16.

⁵¹⁸ en-Neml 27/17.

⁵¹⁹ el-Enbiyâ 21/81.

⁵²⁰ Suyûtî, **ed-Dürri'l-Mensûr**, c. 6, s. 344.

⁵²¹ Kuşeyrî, **Letâifü'l-İşârât**, c. 3, s. 28.

⁵²² Sa'dî, **Teyşîru'l-Kerîmi'r-Rahman**, s. 602.

⁵²³ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 353.

1. 17. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (48/27 en-Neml 19)

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

“Onun bu sözünden dolayı neşeyle gülümsedi ve Ey Rabbim!” dedi. Gerek bana gerekse anne babama verdiği nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!”

Süleyman’ın (a.s) yaptığı bu duâ Neml suresinde geçen kıssanın ikinci duâsı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki duâ âyetinden önce gelen âyetlerde, Süleyman’a (a.s) kuşdili öğretildiği ve ona insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan bir ordu verildiğinden bahsedilmektedir.⁵²⁴ Böyle bir ordu gerçekten çok büyük bir güç olarak görünmektedir.

On dokuzuncu âyete, yani duâ âyetine geldiğimizde, Süleyman’ın (a.s) karıncanın sözünden dolayı tebessüm ettiğini görmekteyiz. Burada zikredilen tebessüm gülme sınırına yakın bir gülüş, yani gülümseme tabiriyle açıklanmıştır. Peygamberlerin gülmesinin de bu şekilde gülümseme ile olduğu zikredilmiştir.⁵²⁵

Süleyman’ın (a.s) duâsına geldiğimizde ise kendisine ve ebeveynine verilen nimetlere karşılık nasıl şükredeceğini bilememekte ve duâsında adeta şöyle söylemek istediği rivayet edilmektedir. “Rabbim! Bana fevkalade yetenekler bahşettin. Ancak, en ufak bir gaflet ve dikkatsizlik göstersem kulluk hudutlarını aşabilir ve doğru yoldan ayrılabilirim. Bundan dolayı kötülüklerden beni muhafaza et, verdiği tüm nimetlere nankörlük etmeyeyim ve sana karşı minnetkarlığımda devam edeyim.”⁵²⁶ Duânın sonunda; *“Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat.”* ifadesiyle de Süleyman’ın (a.s) peygamberler ve mümin kulları kastettiği söylenmiştir.⁵²⁷

Neml suresi on sekizinci âyette, Süleyman’ın (a.s) bir karıncanın sesini işitip tebessümde bulunduğu zikredilmektedir. Bu durum, yani Süleyman’ın (a.s) bir karıncanın konuşmasını işitmesi, ona verilen nimetin ve iktidarın ne kadar büyük ve güçlü olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Karıncanın; “Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi

⁵²⁴ en-Neml 27/16, 17.

⁵²⁵ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 356.

⁵²⁶ Mevdûdî, **Tefhîmü’l-Kur’ân**, c. 4, s. 101.

⁵²⁷ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 6, s. 348.

ezmesin!” ifadesi, Süleyman (a.s) ve ordusunun takva sahibi, hayvanlara zarar vermekten sakınan kimseler olduğunu ön plana çıkarmaktadır.⁵²⁸

Peygamberler sadece söz ve ibadetleriyle değil, aynı zamanda hareket ve davranışlarıyla da insanlara örnek olmuş kimselerdir. Buradaki duâ âyetinde geçen tebessümde bulunma hadisesi de Süleyman’ın (a.s) iktidar ve ihtişamının büyüklüğüne rağmen tevazu sahibi olduğunu göstermesi, insanlara örnekliği açısından kaçırılmaması gereken bir detaydır.

Bu duâ âyetinde ön plana çıkan esas unsur ise nimetlere şükürdür. Süleyman (a.s) da Allah’ın (c.c) kendisine verdiği nimetlere şükrederken anne ve babasını da zikretmeyi unutmamıştır. Yani duâsında bencillik yapmayıp şükürünü özelden genele taşımıştır ki zaten insanlara verilen nimetlerin birçoğu da kişinin anne ve babası vasıtasıyladır. Yine duâsında Allah’ın (c.c) hoşnutluğunu ön plana çıkararak kendisine verilen nimetleri en güzel şekilde değerlendirmek istemiştir. Süleyman (a.s) kendisine verilen nimet ve nübüvvetin Allah’tan (c.c) geldiğini bilerek, duâsının sonunda Allah’ın (c.c) rahmetiyle salih kullardan olmayı temenni etmiştir.

1. 18. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (48/27 en-Neml 44)

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Ona, "Köşke gir." denildi. Kraliçe salonu görünce, onu oraya toplanmış su sandı ve eteğini topladı. Süleyman, "Bu, billûrdan yapılmış bir köşkün şeffaf zeminidir." diye uyardı. Kraliçe, "Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim. Artık Süleyman’la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah’a teslim oldum." dedi.”

Kur’ân-ı Kerim’de peygamber kıssalarında geçtiği halde bir peygamber duâsı olmayan ve Neml suresi kırk dördüncü âyette yer alan bu duâ, bu şekilde geçen duâların ikincisidir. Hatırlanacağı üzere peygamber olmadığı halde peygamber kıssasında yer alan duâların ilki, Mûsâ (a.s) kıssasındaki iman eden sihirbazların duâsıdır.⁵²⁹

⁵²⁸ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, c. 2, s. 852.

⁵²⁹ el-A’râf 7/126.

Süleyman (a.s) kıssasında geçen bu duâ âyetini, âyetlerin akışı içerisinde Sebe melikesinin yaptığı anlaşılmaktadır.⁵³⁰ Lakin kıssa içerisinde Sebe melikesinin ismi zikredilmemektedir. Yine kıssa içerisinde Sebe melikesinin ve halkının güneşe tapan bir kavim olduğundan bahsedilmiştir.⁵³¹ Süleyman (a.s), Kur’ân-ı Kerim’de de geçtiği üzere güçlü ve zorlu savaşçılardan oluşan bu millete⁵³² karşı, Allah’ın (c.c) kendisine verdiği olağanüstü nimetleri kullanarak üstünlük elde etmiştir.⁵³³

Sebe melikesi karşılaştığı olağanüstü durumlar karşısında; “*Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim.*” şeklinde duâsına giriş yapmıştır. Sebe melikesinin bu sözlerle, geçmişteki inkârcı davranışını kastettiği veya Süleyman’ın (a.s) kendisini öldüreceğini zannettiği ve yaptığı bu suizandan dolayı, kendime zulmetmişim lafzını kullandığı belirtilmektedir.⁵³⁴

Burada geçen duâ cümlesinin son kısmında da çok ince mesajlar bulunmaktadır. Sebe melikesi, Süleyman’dan (a.s) işittiği öğüt ve hikmet neticesinde Allah’a (c.c) teslim olmuştur. Burada geçen teslim oldum ifadesiyle, Allah’ın (c.c) çağrısına kulak vermeyen kâfirlere ve kâfirken bu çağrıya cevap veren, kendisini bir olan Allah’a (c.c) teslim eden üst düzey yöneticilere atıfta bulunulmuştur.⁵³⁵ Yani burada zamanın müşriklerine göndermede bulunularak, güç ve egemenlik konusunda herhangi bir sıkıntısı olmayan, lakin Allah’a (c.c) inanmayan bir kraliçenin bile hakikati gördüğü zaman iman ettiği vurgusu yapılmıştır.

1. 19. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (49/28 el-Kasas 16, 17)

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (16) قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ

ظَاهِرًا لِلْمُجْرِمِينَ (17)

16- “*Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim; beni bağışla! Allah da onu bağışladı. Çünkü O, gerçekten çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir.*”

⁵³⁰ en-Neml 27/20-44.

⁵³¹ en-Neml 27/24.

⁵³² en-Neml 27/33.

⁵³³ en-Neml 27/39-42, 44.

⁵³⁴ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 370.

⁵³⁵ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 3, s. 290.

17- “Rabbim! Bana lütfeettiğın nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım, dedi.”

Kasas suresindeki duâ âyetlerine geldiğimizde, Mûsâ’nın (a.s) yaptığı duâlarla karşılaşmaktayız. Surenin büyük bir bölümü de Mûsâ (a.s) kıssasından bahsetmektedir. Burada geçen kıssanın, Mûsâ (a.s) ile Hz. Peygamber’in (s.a.v) risaleti ve yaşadığı koşullar arasında bir karşılaştırma ve öğüt amaçlı olduğu belirtilmiştir.⁵³⁶

Kıssada yer alan duâ âyetlerinden bir önceki âyet-i kerimede Mûsâ’nın (a.s) şehre girdiği sırada birbiriyle dövüşen iki kişiyi gördüğü ve kendisine yakın olan kişinin Mûsâ’dan (a.s) yardım istediği, bunun üzerine Mûsâ’nın (a.s) diğer adama yumruk atıp ölümüne sebep olduğu bildirilmiştir. Yine aynı âyet-i kerimede Mûsâ (a.s), yaşanan bu olayları şeytanın bir işi olduğunu dile getirmiştir. Bundan sonra gelen duâ âyetinde ise, Mûsâ (a.s) yaptığı bu eylemden dolayı kendisine zulmettiğini söyleyerek, Rabbinden bağışlanma dilemiştir.⁵³⁷ Burada geçen öldürme işi, neden şeytanın işinden sayıldı ve Mûsâ (a.s) bunu kendisine zulmetmek diye adlandırdı sorularına karşılık şu açıklama yapılmaktadır. Mûsâ (a.s) söz konusu adamı kendisine bu konuda izin verilmeden öldürdü. Böylece yaptığı bu iş de af dilenecek bir suç veya günah oldu denilmiştir.⁵³⁸

Burada dile getirilen adam öldürmenin büyük günahlardan olup olmadığıyla ilgili şu açıklamada bulunulmuştur. Peygamberler günah işlemekten masumdurlar. Lakin peygamberlerin küçük günah değil büyük günah işlemekten uzak olduğu ve Mûsâ’nın (a.s) kasten adam öldürmediği için de yaptığı işin büyük günah sayılmayacağı ifade edilmiştir.⁵³⁹

Kasas suresi on beşinci âyet-i kerimede geçtiği üzere Mûsâ’nın (a.s) bir kişiyi öldürmesiyle ilgili bazı farklı yorumların yapıldığını görmüştük. Bize göre Mûsâ’nın (a.s) istemeden söz konusu adamın ölümüne sebep olduğu yorumu daha isabetli gözükmemektedir. Nitekim Mûsâ (a.s) buradaki öldürme hadisesinin şeytanın işi olduğunu dile getirmiştir. Kasten adam öldüren bir kişinin böyle bir cümle kurması bizce makul görünmemektedir.

Mûsâ’nın (a.s) burada zikredilen duâsında kullandığı kelimeler çok kapsamlı olarak ifade edilmiş, fert olsun toplum olsun dünyada zulüm ve hainlik eden hiç kimseye yardımcı

⁵³⁶ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. 3, s. 313.

⁵³⁷ el-Kasas 28/15, 16.

⁵³⁸ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 398.

⁵³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-San’anî el-Yemenî, **Fethu’l-Kadîr**, Dâr’u İbn Kesir, Dimeşk h. 1414, c. 4, s. 189.

olmamak şeklinde izah edilmiştir.⁵⁴⁰ Nitekim İbn Ebî Hâtim'in (v. 327/938) bildirdiğine göre; kan döken, insanların malını gasp eden ve insanların evlerini yıkan zorba bir insanın kâtipliğini yapan kişiye, Mûsâ'nın (a.s) Kasas suresi on yedinci âyette geçen duâsı hatırlatılmış ve kâtiplik yapan bu kişi de derhal bu işinden istifa etmiştir.⁵⁴¹ Bu hadise ise, şartlar ve durumlar ne olursa olsun duâ âyetlerinin günlük yaşama uygulanabilirliği açısından son derece önem arz ettiğini göstermektedir.

Mûsâ'nın (a.s) af talebinden sonra yaptığı ve adeta bir ahit niteliği taşıyan sözleri ise on altıncı âyet-i kerimenin devamı niteliğindedir. Zira burada, böyle bir hataya bir daha asla düşmeyeceğini dile getirerek tevbesini perçinlemek istemiştir. Dolayısıyla Mûsâ'nın (a.s) burada perçinleme adına kullandığı kelimeler, af ve mağfiret talebinde bulunan kişilere örneklik teşkil etmektedir.

1. 20. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (49/28 el-Kasas 21)

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

"Mûsâ korku içinde etrafi gözetleyerek oradan ayrıldı. "Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar." dedi."

Kasas suresi yirmi birinci âyete geldiğimizde Mûsâ (a.s) kıssasının devam ettiğini görmekteyiz. Bu surede Mûsâ (a.s) kıssası birbiriyle bağlantılı bir şekilde ilerlemektedir. Ancak kıssayı iki bölüme ayıracak olursak, birinci bölümde; Mûsâ'nın (a.s) doğumu, emzirilmesi, delikanlı olup rüşt çağına erişinceye kadar Firavun'un yanında kalması ve Mısır halkından birini öldürmesi olayını kapsamaktadır.⁵⁴² İkinci bölüm yani yirmi birinci âyetten sonrası ise Medyen'e hicreti Şuayb peygamberin kızı ile evlenmesi, Mısır'a dönüşü, kendisine peygamberlik verilmesi ve Firavun ve askerlerinin helak edilmesinden bahsetmektedir.⁵⁴³

Hatırlanacağı üzere Mûsâ (a.s) bu surede yer alan ilk duâsını, istemeyerek bir kişinin ölümüne sebep olduğu için yapmıştı. Bundan sonra cereyan eden olaylar silsilesinde,

⁵⁴⁰ Mevdûdî, **Tefhimu'l-Kur'ân**, c. 4, s. 168.

⁵⁴¹ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, Riyad h. 1419, c. 9, s. 2956.

⁵⁴² el-Kasas 28/3-20.

⁵⁴³ el-Kasas 28/21-42.

şehrin öbür ucundan bir adamın⁵⁴⁴ gelip, Mûsâ'yı (a.s) öldüreceklerini ve şehirden çıkması gerektiği hususunda uyarıda bulunmuştur. Mûsâ (a.s) bu haberi alınca, korku içinde etrafı gözetleyerek oradan duâ ederek ayrılmıştır.

Mûsâ (a.s) başına bir şey gelmesinden korkarak Mısır'dan çıkmıştır. Dolayısıyla o esnada kendisinin aranıp aranmadığını gözetliyor ve onu arayanların yakalayıp cezalandırmasından endişe ediyordu. Allah'tan (c.c) başka sığınacak biri olmadığını da bildiği için, Allah'a (c.c) sığınıp O'ndan yardım talebinde bulunmuştur. *“Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar.”* derken de Firavun ve adamlarını kastettiği nakledilmiştir.⁵⁴⁵

Mûsâ'nın (a.s) burada yer alan duâsı da on beşinci âyette zikredilen öldürme hadisesiyle bağlantılıdır. Nitekim on sekizinci âyette Mûsâ'nın (a.s) korku içinde sabahladığı ve bir gün önce kendisinden yardım isteyen kişinin yine Mûsâ'dan (a.s) yardım istediği zikredilmektedir. On dokuzuncu âyette geçen; *“Dün birini öldürdüğün gibi şimdi de beni mi öldürecek sin?”* cümlesinin ise İsrâiloğullarından olan kişiye veya kıptîye ait olduğuna dair farklı görüşler bulunmaktadır.⁵⁴⁶ Kıssanın devamında, Mûsâ'nın (a.s) iyiliğini düşünen bir kişi onun hakkında öldürme planı yapıldığını söylemekte ve şehirden gitmesini istemektedir. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) da etrafını gözetleyerek ve bu âyette zikredilen duâsını yaparak oradan ayrılmıştır.

Mûsâ'nın (a.s) bu âyette zikredilen duâsını yaparken aynı zamanda fiili duâda da bulunduğunu görmekteyiz. Nitekim o, kendisine haber getiren kişinin sözlerine kayıtsız kalmamıştır. Bilakis kendisi hakkında böyle bir planın yapıldığını duyunca, bulunduğu bölgede saklanmaktan vazgeçip hemen oradan ayrılmak suretiyle sözlü duânın yanında fiili duânın da gereğini yerine getirmiştir. Ayrıca buradaki duâ âyetinde zorba kimselere karşı Allah'ın (c.c) üstünlüğüne de vurgu yapılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v) hicret hadisesinde de aynı vurgunun ön plana çıktığını görmekteyiz.⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ Hz. Mûsâ'ya haber getiren kişi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Suyûtî, **ed-Dürri'l-Mensûr**, c. 6, s. 401, 402.

⁵⁴⁵ Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c. 2, s. 873.

⁵⁴⁶ Şevkânî, **Fethu'l-Kadîr**, c. 4, s. 190.

⁵⁴⁷ et-Tevbe 9/40.

1. 21. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (49/28 el-Kasas 24)

فَسَقَىٰهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ

“Bunun üzerine Mûsâ, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekilip, "Ey Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!" diye niyazda bulundu.”

Kasas suresinde anlatılan Mûsâ (a.s) kıssasındaki duâ silsilesinin üçüncü halkasına geldiğimizde lisân-ı hâl ile yani Rabbine halini arz ederek yaptığı duâ ile karşılaşırız. Mûsâ (a.s), Medyen suyuna geldiğinde,⁵⁴⁸ hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaşır. Bu insanların biraz ilerisinde de hayvanlarının suya gelmesini engelleyen iki kadın görür ve onlara neden böyle yaptıklarını sorunca; *“Çobanlar sulayıp çekilmeden biz sulayamayız ve babamız da çok yaşlıdır.”* cevabını alır.⁵⁴⁹ Bunun üzerine onların hayvanlarını sular ve gölgeye çekilip; *“Ey Rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım.”* diye lisân-ı hâl ile duâ eder.

Mûsâ'nın (a.s) burada yaptığı duâyı içinde bulunduğu haliyle ifade etmesi dikkat çekicidir. Çünkü Mûsâ'nın (a.s) Mısır'dan çıktığında azıksız ve bineksiz olduğu ve katettiği yolun ise sekiz günlük bir mesafe olduğu⁵⁵⁰ söylenmiştir. Bu ise insanüstü bir sabrı gerektirir. Dolayısıyla Mûsâ (a.s) burada kendisi için olabilecek en ufak bir hayra bile ihtiyaç duyduğunu dile getirerek, duâsındaki samimiyetini dile getirmiştir. Zira hâl ile yapılan bir duânın, dil ile yapılan duâdan daha makbul olduğu bildirilmiştir.⁵⁵¹

Burada zikredilen duâ âyetinin öncesinde Mûsâ'nın (a.s) davranışlarına bakıldığında, kendisine verilen yetenekleri sergilemesi ve yapacağı işten sevap elde etme fırsatını değerlendirmesi, hayra teşvik söz konusu olduğu gibi, bu konuda salihlere uymak ve onların yolundan gitmek için bir tavsiye niteliği taşıdığı görülmektedir.⁵⁵²

Kasas suresinde yer alan bu kıssada Mûsâ'nın (a.s) iki defa yardımda bulunduğunu görüyoruz. Bu, Mûsâ (a.s) yardıma muhtaç birisiydi, dolayısıyla Allah'ın (c.c) kendisine yardım etmesini beklediği için bu şekilde davranıyordu gibi bir düşünceye sevk etmemelidir. Zira Mûsâ (a.s) bu iyilikleri muhtaç olduğu için değil, iyiliğe çokça rağbet

⁵⁴⁸ Bu yerin Akabe körfezinin batı kıyısı üzerinde Makna denilen yerin kuzeyine birkaç mil mesafede bir bölge olduğu bildirilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, c. 4, s. 173.

⁵⁴⁹ el-Kasas 28/23.

⁵⁵⁰ İbnü'l Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, c. 3, s. 379.

⁵⁵¹ Sa'dî, **Teyssîru'l-Kerîmi'r-Rahman**, s. 614.

⁵⁵² Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 401.

ettiği ve bulunduğu ortamda rehber ve önder konumunda olduğu için yapmıştır. Nitekim peygamberler sadece sözleriyle değil tüm hâl ve hareketleriyle insanlara örnek olmuşlardır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı bulunmaktadır. Mûsâ'nın (a.s) burada zikredilen iki kadının zor durumda olduğunu görüp, kendisi de zor durumda olduğu halde onlara yardım etmek istemesidir. Hâlbuki daha önce yaptığı bir yardımdan dolayı⁵⁵³ Mısır'dan hicret etmek zorunda kalmıştı. Bu da Allah'ın (c.c) salih kullarının zor durumda olsalar bile, iyilik ve yardım hususunda başka kişileri kendilerinden ön planda tuttuğunun delilidir. Ayrıca Mûsâ'nın (a.s) Allah'tan (c.c) yardım isterken, kendisinin de yardıma muhtaç birilerine yardımda bulunması, duâ eylem tutarlılığı açısından örnek alınabilecek incelikte bir davranıştır.

1. 22. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (49/28 el-Kasas 33, 34)

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ (33) وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ (34)

33- “Mûsâ dedi ki: Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum!”

34- “Kardeşim Hârûn benden daha açık ve düzgün konuşur. Onu da beni onaylayan bir yardımcı olarak yanımda gönder. Zira beni yalancılıkla itham etmelerinden endişe ediyorum.”

Mûsâ'nın (a.s) burada yaptığı duâ, Tâhâ suresi⁵⁵⁴ ve Şuarâ suresindeki⁵⁵⁵ yaptığı duâlarla içerik olarak benzerlik göstermektedir. Şuarâ suresinde Mûsâ'nın (a.s) yaptığı duânın mekânı zikredilmezken, Tâhâ ve Kasas surelerinde yer alan duâ âyetlerinden önceki âyetlerde Mûsâ'nın (a.s) Tûr-i Sînâ'ya çıktığı belirtilmektedir. Nüzul sıralamasına göre değerlendirmede bulunduğumuz ve birbirine benzer bir içerikte inzal olan, Mûsâ'nın (a.s) bu üç suredeki duâlarının yer aldığı sureler, Mekkî sure olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca Neml suresinde de Mûsâ'nın (a.s) Tûr-i Sînâ'da yaşadığı hadiselerin anlatıldığını,⁵⁵⁶ fakat burada duâsına yer verilmediğini görüyoruz.

⁵⁵³ el-Kasas 28/15.

⁵⁵⁴ Tâhâ 20/25-35.

⁵⁵⁵ eş-Şuarâ 26/12-14.

⁵⁵⁶ en-Neml 27/7-12.

Mûsâ'nın (a.s) yaptığı bu duâlarda korktuğunu ifade etmesi, emredildiği vazifeyi yapmamak için mazeret sunduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Mûsâ (a.s) kullandığı bu ifadeyle; “Rabbim, beni bu vazifeyle görevlendirirken öyle düzenlemeler yap ki, onlara senin mesajını iletmeden önce öldürülmeyeyim. Zira böyle bir durum gönderiliş gayemi hedefine ulaştırmayacaktır.”⁵⁵⁷ demek istemiştir. Nitekim bundan sonraki gelen âyet-i kerimde bu hususu destekler niteliktedir.

Kasas suresinde yer alan bu duâ âyetleri ile Şuarâ suresinde yer alan duâ âyetleri⁵⁵⁸ aynı olayın akabinde yapılan duâlar olarak gözükmemektedir. Nitekim Mûsâ (a.s) Kasas suresindeki duâsında Kıptîler'den birini öldürdüğünü ve onların da kendisini öldürmesinden korktuğunu söylerken, Şuarâ suresinde yer alan duâsında Firavun kavminin nezdinde suçlu olduğunu ve bu yüzden kendisini öldürmelerinden korktuğunu dile getirmiştir.

Kasas ve Şuarâ surelerinde yer alan bu duâ âyetlerindeki esas vurgu öldürme hadisesine değildir. Firavun ve kavminin güç ve iktidar yönünden Mûsâ'ya (a.s) nazaran daha üstün konumda olduğuna vurgu yapılmıştır. Mûsâ (a.s) da bu yüzden onlara karşı Allah'tan (c.c) kardeşinin desteğini istemiştir. Nitekim her iki duâdan sonra gelen âyette de Mûsâ (a.s) ve kardeşi Hârûn'a (a.s) verilen mucizelerle Firavun ve kavmine üstünlüklük sağlayacakları belirtilmiştir.

Şuarâ suresinde anlatılan bu olayın Kasas suresinde tekrar anlatılması ise Arap müşriklerin ve Ehl-i kitabın iddialarını çürütmek için olduğu söylenebilir. Nitekim Kasas suresi kırk dört ve kırk beşinci âyetler bu hususu desteklemektedir. Surenin başından kırk dördüncü âyete kadar Mûsâ (a.s) kıssası detaylı bir şekilde anlatılmış, akabinde ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'ân'ı Ehl-i kitap birinden öğrendiğini iddia edenlere, kırk dört ve kırk beşinci âyetle gereken cevap verilmiştir.

1. 23. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (51/10 Yûnus 85, 86)

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (85) وَنَحْنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (86)

85- “Onlar da şöyle karşılık verdiler: Yalnız Allah'a dayanıp güvendik. Rabbimiz! Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma!”

⁵⁵⁷ Mevdûdî, **Tefhîmü'l-Kur'ân**, c. 4, s. 180.

⁵⁵⁸ eş-Şuarâ 26/12-14.

86- “Merhametinle bizi o inkârcılar güruhundan kurtar.”

A‘râf suresi yüz yirmi altıncı âyetin tahlilini yaparken iman eden sihirbazlardan bahsetmiştik. Burada tahlilini yapacağımız âyet-i kerimelerden önce gelen birkaç âyet-i kerimde⁵⁵⁹ de yine bu konunun işlendiğini görmekteyiz. Bu kıssada Mûsâ’nın (a.s) kavminden az sayıda insanın iman ettiği bildirilmekte, akabinde ise Mûsâ’nın (a.s) kavmine verdiği öğütten bahsedilmektedir. Bu âyetlerden sonra da az sayıdaki iman eden bu kişilerin duâlarına yer verilmektedir.

Buradaki kıssada duâlarına yer verilen az sayıdaki kişilerin kim olduğuyla alakalı birkaç görüş ileri sürülmüştür. Burada Mûsâ’nın (a.s) kavminden söz edildiğini kabul eden görüşe göre; Mûsâ’nın (a.s) gönderildiği toplum ona iman etmemiş, fakat mücadelesi uzun zamana yayıldığı için öncekilerin soyundan olanlar ona iman etti denilmiştir.⁵⁶⁰ Diğer bir görüşe göre ise, bahsi geçen kişilerin Firavun kavminden olduğu, dolayısıyla onun yakınlarından az sayıda kişinin Mûsâ’ya (a.s) iman ettiğine işaret edildiği ve tarihî bilgilerin Mûsâ’ya (a.s) kendi kavminden az sayıda kişinin iman etmiş olması ihtimalini desteklemediğidir.⁵⁶¹

Mûsâ (a.s), iman eden bu az sayıdaki kişilerin iman ettiklerini bildiği halde onlara; “Eğer iman ettiyseniz!” gibi şart anlamı içeren bir söz söylemesi; “Mademki inanıyorsunuz!” şeklinde açıklanmış, böylece onları tercihlerine sahip çıkmaya ve motive etmeye çalıştığı söylenmiştir.⁵⁶² Yine Mûsâ’nın (a.s) inanan kişilere verdiği öğüt ile ilgili, teslimiyet ve tevekkül arasında sıkı bir bağ olduğu hususuna vurgu yapılmıştır.⁵⁶³

Bu kıssada geçen iman eden kişilerin söylediği; “Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma!” sözlerine; “Rabbimiz, Firavun kavminin elleriyle ve katından da gelecek bir ceza ile cezalandırma ki, sonra Firavun’un kavmi; “Eğer hak üzere olsalardı cezalandırılmazlar ve onlara musallat edilmezdik.” demesinler ve bizi de bu şekilde fitneye düşürmesinler.” şeklinde bir açıklama getirilmiştir.⁵⁶⁴

Mûsâ’nın (a.s) sözlerine muhatap olan bu az sayıdaki iman eden topluluk, Allah’a (c.c) dayanıp güvendiklerini dile getirmişler, ancak; “Bizi o zalimler için imtihan aracı kılma!”

⁵⁵⁹ Yûnus 10/75-84.

⁵⁶⁰ Taberî, **Câmiu’l-Beyân**, c. 15, s. 163.

⁵⁶¹ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdurrahman b. Temmâm b. Atıyye el-Endelüsî el-Muhâribî, **el-Muharraru’l-Vecîz fî-Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz**, nşr. Abdüsselâm Abdü’ş-Şâfi Muhammed, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut h. 1422, c. 3, s. 136, 137.

⁵⁶² İbn Atıyye, **el-Muharraru’l-Vecîz**, c. 3, s. 138.

⁵⁶³ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 364.

⁵⁶⁴ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 4, s. 382.

diyerek de kendi zaafılarını göz ardı etmemişlerdir. Sabır gösteremeyecekleri ağır imtihanlara maruz kalmamak için Allah’a (c.c) yalvarmışlardır.⁵⁶⁵

Kıssanın geçtiği Yûnus suresinin Mekke döneminin sonlarında inzal olduğu⁵⁶⁶ göz önüne alınırsa, burada zikredilen duâ âyetlerinin hicretten önce müşriklerin baskı ve şiddetine karşılık iman eden kişilere bir teselli mahiyeti taşıdığı düşünülebilir. Ayrıca böylesine zor durumlarla karşılaşıldığında yapılabilecek güzel bir duâ olması açısından da iman eden kimselere örneklik teşkil etmektedir.

1. 24. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (51/10 Yûnus 88)

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

“Mûsâ, Rabbimiz! dedi. Sen Firavun’a ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin; insanları senin yolundan saptırsınlar diye mi yâ Rab! Ey Rabbimiz! Artık onların servetlerini silip yok et, kalplerine sıkıntı ver; elem veren cezayı görmedikçe iman etmesinler de görsünler!”

Mûsâ’ya (a.s) inanan topluluğun yaptığı duânın geçtiği âyetlerden sonra gelen ve seksen sekizinci âyette karşımıza çıkan duâ âyeti Mûsâ (a.s) ve kardeşi Hârun’un (a.s) yaptığı duâ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seksen sekizinci âyette duâyı yapan kişinin Mûsâ (a.s) olduğu belirtildiği halde, arkasından gelen âyette; “İkinizin de duası kabul edildi.”⁵⁶⁷ buyrulması şu şekilde izah edilmektedir: Hârun (a.s) Mûsâ’nın (a.s) duâsına aynı duygularla katıldığından sonraki gelen âyette o da duâ eden olarak nitelenmiştir. Yahut duâyı birlikte yaptıkları halde, risalet görevindeki önceliğinden dolayı, ilk gelen âyette sadece Mûsâ’nın (a.s) ismi zikredilmiştir. Bu bağlamda duâda Rabbim şeklinde değil de Rabbimiz şeklinde bir hitap yer almaktadır.⁵⁶⁸ Yine “İkinizin de duası kabul edildi.” cümlesi açıklanırken; Mûsâ’nın (a.s) duâ ettiği, Hârun’un (a.s) da bu duâya âmîn diyerek katıldığı, şeklinde izah edilmiştir.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 3, s. 131.

⁵⁶⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 3, s. 79.

⁵⁶⁷ Yûnus 10/89.

⁵⁶⁸ Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, c. 2, s. 533.

⁵⁶⁹ Suyûtî, *ed-Dürü’l-Mensûr*, c. 4, s. 385.

Mûsâ'nın (a.s) burada geçen duâ âyetinde; “*Rabbimiz, onlar insanları senin dininden saptırsınlar, sana itaatten ve seni birlemekten men etsinler diye mi onlara böyle çok mal verdin?*” şeklinde kullandığı ifadeden maksadın; “Onların mallarını paramparça edip tersyüz et.” manasında bir bedduâ olduğu belirtilmiştir.⁵⁷⁰

Duâ âyetinden sonra Allah'ın (c.c) kardeş peygamberlere hitaben; “*İkinizin de duâsı kabul edildi.*” lafzından sonra doğruluktan ayrılmamalarını öğütlemesi ise şu şekilde izah edilmiştir: Duâda doğruluk, talep edilen şeyin gerçekleşmesi için aceleci davranmamaktır. Aceleci davranmak ise, kalpte huzurun egemen olmasına engel olmaktadır. Kalpteki huzur ise, Allah'tan (c.c) gelen her şeyden hoşnut olmakla gerçekleşmektedir.⁵⁷¹

Mûsâ (a.s), Mısırlılara Allah'ın (c.c) mucize ve açıklamalarını defalarca bildirmiş, senelerce nasihatte bulunmuş, inanmadıkları takdirde kendilerini Allah'ın (c.c) gazabının beklediğini hatırlatmış, içinde bulundukları küfür ve zilletin akıbeti hususunda kendilerini uyarmış; ancak tüm bu mucize, nasihat ve ikazlara rağmen inkâr etmeye ve büyüklük taslamaya devam etmişlerdi. Nihayetinde Mûsâ'nın (a.s) bu azgın kavim hakkındaki ümidi tükenmiş ve iman etmelerinin mümkün olmayacağını anlayınca veya Allah (c.c) bunu kendisine vahyedince, onlara olan öfkesi artmış ve onlardan tiksiniyordu. Neticede bu kavim hakkında başka bir akıbetin olmayacağını bildiği için onlara bedduâda bulunmuştur.⁵⁷²

Duâ âyetinden sonra gelen seksen dokuzuncu âyetle ilgili duânın kabul süreci bağlamında dikkat çeken bir yorum bulunmaktadır. Müfessirlerce benimsenen bu yorum, her iki peygamberin duâsının kabul edildiği, lakin Firavun ve adamlarının helak edilmesi uzun yıllar sonra olacağı için, Allah'ın (c.c) sözü gerçekleşinceye kadar hakikat yolundan ayrılmayıp aceleci davranmamaları konusunda uyarıldıkları yönündedir.⁵⁷³ Bu yoruma göre âyetin, duâ ettikten sonra kabul olup olmaması yönünde aceleci davranılmaması gerektiği hususunda bir mesaj barındırdığı aşikârdır.

1. 25. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (52/11 Hûd 45, 47)

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَخْكُمُ الْخَائِمِينَ (45)

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ (47)

⁵⁷⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. 1, s. 507.

⁵⁷¹ Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, c. 2, s. 113.

⁵⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 2, s. 365.

⁵⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 15, ss. 185-187; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, c. 2, s. 532, 533.

45- “Nûh Rabbine şöyle seslendi: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin va'din elbette haktır. Sen hâkimlerin en âdilisin.” dedi.”

47- “Nûh dedi ki: “Ey Rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, kaybedenlerden olurum!”

Nûh'un (a.s) kıssasının anlatıldığı Hûd suresine geldiğimizde, Nûh'un (a.s) oğlu için yaptığı ve akabinde de af ve mağfiret dilediği duâlarla karşılaşırız. Hûd suresinde anlatılan bu kıssa Kur'ân'ın hikmeti gereği başka surelerde anlatılan⁵⁷⁴ Nûh (a.s) kıssasından daha ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Baştan sona Nûh'un (a.s) kıssasının yer aldığı Nûh suresinde ise, çok fazla detaya yer verilmeden peygamberliğinden, inkârcılara karşı verdiği mücadeleden ve tufan hadisesi gibi konulardan genel hatlarıyla bahsedilmiştir.⁵⁷⁵

Bizim konumuzu ilgilendiren Hûd suresindeki duâ âyetine geldiğimizde ise, kırk beşinci âyette Nûh'un (a.s) oğlu için yaptığı duâyı görüyoruz. Nûh'un (a.s) böyle bir istekte bulunması, kırk bir ve kırk ikinci âyetlerde Nûh'un (a.s) oğlunu gemiye çağırdığı halde onun bu çağrıya kulak vermeyip geride kalanlardan olduğu içindir. Nûh'un (a.s) burada yaptığı duâyı bir istek değil de seslenme olduğunu iddia edenlere karşılık şu açıklama yapılmıştır. Nûh'un (a.s) duâsı açık bir şekilde beyan edilmemiş olsa da isteme eylemini içermektedir; çünkü Nûh (a.s), oğlunun boğulmak üzere olduğunu görmesi üzerine, Allah'ın (c.c) ailesini kurtaracağı vaadini dile getirmek suretiyle O'ndan sözünü yerine getirmesini istemiştir.⁵⁷⁶

Bundan sonra gelen âyette ise Allah'ın (c.c) Nûh'a (a.s) verdiği cevapla karşılaşırız. Âyette, Nûh'a (a.s); “O senin ailenden değildir.”⁵⁷⁷ hitabı göze çarpmaktadır. Burada kan hısımlığı her ne kadar yakınlaştıracı bir unsur olsa da, kişilerin inanç bakımından manevi bir bağı olmadığı zaman, kan bağının bir etkisinin olmadığı vurgusu yapılmaktadır.⁵⁷⁸

Allah'ın (c.c) kırk altıncı âyetteki öğüt ve uyarısına karşılık Nûh (a.s) kayıtsız kalmamış, derhal hatasının farkına vararak af ve mağfiret talebinde bulunmuştur. Nûh'a (a.s) yapılan bu uyarının onun imanî yönden bir zaafa düştüğü yönünde algılanmamalıdır. Bilakis bu

⁵⁷⁴ el-A'râf 7/59-64; eş-Şuarâ 26/105-120; el-Kamer 54/9-16.

⁵⁷⁵ Nûh 71/1-28.

⁵⁷⁶ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 400.

⁵⁷⁷ Hûd 11/46.

⁵⁷⁸ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 3, s. 524.

uyarıya verdiği karşılık, onun Allah’a (c.c) teslimiyetinin ne derece güçlü olduğunu gözler önüne sermektedir.⁵⁷⁹

Bu kıssa ve duâlarda bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar içinde din bağının kan bağından daha üstün olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Nitekim kırk altıncı âyet, kişinin evladı dahi olsa inançsız birinin aile efradından sayılmayacağı ve o kişi hakkında af ve mağfiret talebinde bulunulmaması hususunda, bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada Nûh (a.s) ile ilgili şu husus göz ardı edilmemelidir. Nûh (a.s) bir baba şefkatiyle böyle bir duâda bulunurken aynı zamanda oğlu hakkında bazı bilgilere de sahip değildi. Dolayısıyla hakkında bilgi sahibi olmadığı bir husustan dolayı ikaz edildi. Kaldı ki Nûh (a.s), Allah’ın (c.c) bu durumu kendisine bildirmesinden hemen sonra tevbe ve istiğfarda bulunarak O’na sığındığını dile getirmiştir.

Âyet-i kerimelerde Nûh’un (a.s) Allah (c.c) ile birebir iletişime geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla Allah’ın (c.c) ikazından sonra, hakkında bilgi sahibi olmadığı bir şeyi istediğinden dolayı hemen tevbe ve istiğfarda bulunmaktadır. Bu durum ise kişilerin Allah’a (c.c) duâ ederken afâki istekte bulunmaması, böyle bir istekte bulunduğunu farketmesi durumunda ise hemen Allah’tan (c.c) af ve mağfirette bulunması hususunda güzel bir örnektir.

1. 26. Yûsuf (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (53/12 Yûsuf 33)

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ

“Yûsuf, “Rabbim! Zindan bana, bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!” dedi.”

Yûsuf’un (a.s), kıssaların en güzelinin⁵⁸⁰ anlatıldığı Yûsuf suresinde iki adet duâsı⁵⁸¹ bulunmaktadır. İlk duâsını ne için yaptığını tam olarak anlayabilmek için en azından yirmi birinci âyetten Yûsuf’un (a.s) duâsının bulunduğu otuz üçüncü âyete kadar tam olarak anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda olayı özetleyecek olursak; Yûsuf (a.s) henüz çocuk yaşta Mısırlı üst düzey birine köle olarak satılır. Olgunluk çağına gelince, evin kadını onunla ilişkide bulunmak ister. Fakat Yûsuf (a.s) bu isteğine cevap vermeyip kaçır.

⁵⁷⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 3, s. 174.

⁵⁸⁰ Yûsuf 12/3.

⁵⁸¹ Yûsuf 12/33, 101.

Neticede bu olay şehirdeki bazı kadınların diline düşer ve evin kadını kendi yaptığı kötülüğü haklı çıkarmak için dedikodu yapan bu kadınları çağırıp Yûsuf'u (a.s) onlara gösterir. Evin kadını kötü niyetinden vazgeçmeyerek çağırdığı bu kadınların yanında Yûsuf'u (a.s) kastederek; *“Eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve sürünenlerden olacak.”*⁵⁸² şeklinde tehditkâr bir dille konuşur. İşte yaşanan bu olaylar üzerine Yûsuf (a.s), zindanın kendisi için daha iyi olduğunu söyleyerek Allah'a (c.c) sığınır.⁵⁸³

Yûsuf'un (a.s) bu olayda mağdur olduğu açıktır. Buna rağmen o zindana atılmıştır. Çünkü o duâsında zindana atılmayı tercih etmiştir. Allah (c.c) ise mağdurun duâsına icabet eder. Bu sebeple Yûsuf (a.s) zindanda bir süre kalmıştır denilir.⁵⁸⁴ Bu hususla ilgili; imtihan tercih edilen şeylere bağlıdır. Şayet Yûsuf (a.s) zindan yerine Allah'tan (c.c) afiyet dileyseydi, kendisine afiyet verilirdi. Fakat o zindanı tercih edince istediği şeyle yükümlü kılınmıştır,⁵⁸⁵ şeklinde birtakım farklı yorumlar da yapılmıştır.

Yûsuf'un (a.s) duâsının devamında; *“Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!”* cümlesinde zikredilen cahillerden olurum lafzıyla ilgili; kasıtlı veya bilmeden bir günah işleyen kişinin, o günahı işlerken cahil olduğu söylenmiştir. Nitekim Yûsuf (a.s) zinanın haram olduğunu bildiği halde günaha düşme korkusuyla yani cahillığe düşme sebebiyle böyle bir şey yapacağını bilmekteydi.⁵⁸⁶ Duâ âyetinden sonra gelen âyette ise, Allah'ın (c.c) onun duâsını kabul edip kadınların tuzağını boşa çıkardığı bildirilmektedir.⁵⁸⁷

Yûsuf (a.s) yaptığı duâda, orada bulunan kadınların hepsini kastederek çoğul bir ifade kullandığı görülmektedir. Bununla alakalı olarak birkaç görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birine göre; kadınların hepsi Yûsuf'a (a.s) öğütte bulunup evin kadınının isteğine boyun eğmesini söyleyerek; *“Sakin kendini küçük düşürüp hapse attırma.”* şeklinde telkinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Yûsuf (a.s) bu duâyı yapmıştır denilir.⁵⁸⁸ Diğer görüşler ise; Arapların çoğulu tekil yerine kullanabildikleri yönünde veya asıl kastedilen evin kadınıdır, diğer kadınlar ise evin kadını bu hususta desteklemiştir

⁵⁸² Yûsuf 12/32.

⁵⁸³ Yûsuf 12/21-32.

⁵⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, c. 7, s. 2138.

⁵⁸⁵ Kuşeyrî, **Letâifü'l-İşârât**, c. 2, s. 183.

⁵⁸⁶ Suyûtî, **ed-Dürri'l-Mensûr**, c. 4, s. 533, 534.

⁵⁸⁷ Yûsuf 12/34.

⁵⁸⁸ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 467.

şeklinde veya Yûsuf (a.s), bu çoğul ifadeyle evin kadını ve dünyadaki aynı hileyi yapan kadınları kastetmiştir,⁵⁸⁹ şeklindedir.

Yûsuf'un (a.s) burada zikredilen duâsında kullandığı çoğul ifade, aslında o devirdeki toplumun ahlakî yönden nasıl bir çöküntü yaşadığını göstermesi açısından ön plana çıkmaktadır. Nitekim duâ âyetinden önce gelen otuz bir ve otuz ikinci âyetler bu duruma işaret etmektedir. Bu âyetlerde, evin kadını kendisi hakkında yapılan dedikoduları işitmiş ve dedikodu yapan kadınları davet etmiştir. Daha sonra da Yûsuf'u (a.s) onların karşısına çıkarıp ahlak dışı niyetini açık bir şekilde ilan etmekten çekinmemiştir. Evin kadınının diğer kadınların karşısında bu şekilde rahat bir şekilde konuşması ve diğer kadınların Yûsuf'u (a.s) gördüklerinde evin kadını destekler nitelikte konuşması gibi bazı ahlaksız davranışlar, Yûsuf'un (a.s) duâ ederken çoğul bir ifade kullanmasına sebep olmuştur diyebiliriz.

Yûsuf (a.s) bir insanın başına gelebilecek en zor imtihanı başarıyla sonuçlandırmıştır. Özellikle gençler için ser levha bir peygamber olan Yûsuf (a.s) zindanı saraya tercih etmiş, Allah (c.c) da onu bu kirlili tuzaktan kurtarmıştır.

1. 27. Yûsuf (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (53/12 Yûsuf 101)

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!”

Yûsuf suresinde bulunan ikinci duâ âyetine geldiğimizde, bu duâyı da Yusuf'un (a.s) yaptığını görüyoruz. Yûsuf (a.s) kıssasının son âyetinde yer alan bu duâ, hem şükür içeriği barındırmakta hem de ahiret yurduyla ilgili temennileri içermektedir.

Âyet-i kerimede Yûsuf'un (a.s), Allah'ın (c.c) kendisine verdiği nimetleri ikrar ederek halini beyan ettiği görülmektedir. Bu âyette yer alan *min* harfi cerlerinin ise kısmilik ifade

⁵⁸⁹ İbnü'l Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, c. 2, s. 437.

ettiği belirtilmektedir. Yani, bana mülk verdin derken, Mısır mülkünün tamamı değil de bir kısmı, rüya yorumunun hepsi değil bir kısmının kastedildiği söylenmektedir.⁵⁹⁰

Yûsuf (a.s) duâsının devamında; “*Ey gökleri ve yeri yaratan!*” diyerek övgü cümlesi kurmuştur. Duâsının sonunda ise; “*Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kullarının arasına kat.*” diyerek isteğini dile getirmiştir. Yûsuf’un (a.s) övgü cümlesini önce zikredip, arzu ve isteğini sonra söylemesi, Allah’a (c.c) derinden bağlı kişilerin vasfı olarak nitelendirilmiştir.⁵⁹¹

Yûsuf’un (a.s) duâ içerisinde; “*Müslüman olarak canımı al.*” ifadesiyle ilgili iki görüş bulunmaktadır. Birincisi; Yûsuf (a.s) cennete özlem duymuş ve dünyanın fani olduğunu bildiği için ölümü istemiştir. İkincisi ve daha uygun olduğunu düşündüğümüz görüşe göre ise; benim canımı Müslüman olarak alıncaya kadar beni Müslümanlıktan ayırma, yani canımı iman üzere al, demek istemiştir.⁵⁹² Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) de, ölümü temenni etmemeyi tavsiye etmiştir.⁵⁹³ Yine burada geçen; “*Beni iyi kullarının arasına kat.*” ifadesiyle, Yûsuf’un (a.s) ataları, İbrahim (a.s), İshak (a.s) ve Yakûb’u (a.s) kastettiği belirtilmiştir.⁵⁹⁴

Yûsuf’un (a.s), belki de hayatında yaşadığı en sevinçli ve en kudretli anında yaptığı bu duâ onun ne derece takdire şayan bir kul olduğunu göstermektedir. Zira onun yerinde başka birisi olsaydı, büyüklük taslamak ve öfkesini çıkarmak için ele geçirdiği iktidar kuvvetini kullanmayı kendisine fırsat bilecekti. Yûsuf (a.s) ise elindeki bu nimetlerin; “*Dünyada ve ahirette beni yönetip himaye eden sensin.*” diyerek Allah’a (c.c) ait olduğunu dile getirerek tevazu göstermiştir.

Yûsuf (a.s) duâsında, önce Allah’ın (c.c) kendisine bu dünyada verdiği nimetleri dile getirerek adeta şükürde bulunmuş, akabinde ise ahiret hayatına yönelik isteğini dile getirerek duâsını sonlandırmıştır. Yûsuf’un (a.s) duâsında Allah’ın (c.c) kendisine verdiği nimetlerden bahsetmesi arkasından da ahiretle ilgili temennilerde bulunması, insanlara duâ üslubunu göstermesi açısından güzel bir örnektir.

⁵⁹⁰ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 2, s. 507.

⁵⁹¹ Kuşeyrî, **Letâifü’l-İşârât**, c. 2, s. 210.

⁵⁹² İbnü’l Cevzî, **Zâdü’l-Mesîr**, c. 2, s. 475.

⁵⁹³ Buhârî, “Merdâ”, 19 (No. 5671).

⁵⁹⁴ Kurtûbî, **el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân**, c. 9, s. 270.

1. 28. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (56/37 es-Sâffât 100)

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ

“Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver!”

Sâffât suresi yüzüncü âyete geldiğimizde, Zekerıyyâ’nın (a.s) Meryem suresindeki duâsından⁵⁹⁵ sonra, yine evlat özlemiyle Allah’a (c.c) duâda bulunan bir diğer peygamber İbrahim’in (a.s) duâsına rastlıyoruz. Bilindiği üzere İbrahim (a.s), Zekerıyyâ’dan (a.s) çok daha önce yaşamış bir peygamberdir. Lakin biz âyetleri nüzul sürecine göre incelediğimiz için İbrahim’in (a.s) duâsına, Zekerıyyâ’nın (a.s) duâsından sonra yer verdik.

Burada geçen duâ âyetinden önce, İbrahim’in (a.s) kavmiyle diyaloguna yer verilmiştir. Bu âyetlerde geçen konuşmalar ve duâ âyetinde yer alan istekten; İbrahim’in (a.s) hicrette bulunduğu ve bu sırada yanında hanımı ve yeğeni Lût’un (a.s) bulunduğu, hicret esnasında teselli olması için bir evlat isteğinde bulunduğu çıkarımları yapılmıştır.⁵⁹⁶ Ayrıca İbrahim’in (a.s) bu duâyı, kavminin iman etmesinden ümidini kesip, onlardan hayır namına herhangi bir şey göremeyeceğini anladığı zaman yaptığı belirtilmiştir.⁵⁹⁷

İbrahim’in (a.s) bu duâsına karşılık Allah (c.c) ona halîm bir evlat müjdesi vermiştir. Âyette *halîm* kelimesinin kullanılmasıyla, İbrahim’e (a.s) verilecek bu evladın yumuşak huylu olmayı gerektirecek bir şeyle imtihan olunacağı kastedilmiştir.⁵⁹⁸ Ayrıca *halîm* kelimesine, işlerde acele davranmayan ve zorluklara katlanan kişi manası da yüklenmiştir. Dolayısıyla bu sığata hâiz yaşta bir evlattan bahsedildiği, daha küçük yaştaki çocukların böyle bir sığata sahip olamayacağı bildirilmiştir.⁵⁹⁹ Yine İbrahim’e (a.s) müjdelenen evladın, Hz. İsmail mi yoksa Hz. İshak mı olduğuyla ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir.⁶⁰⁰

İbrahim’in (a.s) bu surede yer alan duâsında; “*Bana salihlerden hibe et.*” sözüyle kastettiği hayırlı evlat isteğidir. Nitekim “*Kardeşi Hârûn’u da bir peygamber olarak ona hibe ettik.*” âyetinde⁶⁰¹ olduğu gibi hibe bazen kardeş hakkında kullanılmış olsa bile, evlat isteği

⁵⁹⁵ Meryem 19/5, 6.

⁵⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, c. 5, s. 27.

⁵⁹⁷ Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahman*, s. 705.

⁵⁹⁸ Kuşeyrî, *Letâifü’l-İşârât*, c. 3, s. 237, 238.

⁵⁹⁹ Bursevî, *Ruhu’l-Beyan*, c. 7, s. 139.

⁶⁰⁰ Suyûtî, *ed-Dürü’l-Mensûr*, c. 7, s. 102, 103.

⁶⁰¹ Meryem 19/53.

hususunda kullanımı daha baskın görünmektedir.⁶⁰² Bu bağlamda; “Biz ona İshak ve Yâkûb’u hibe ettik.”⁶⁰³ ve “Ona Yahya’yı hibe ettik.”⁶⁰⁴ âyetleri örnek olarak gösterilebilir.

Allah (c.c) İbrahim’in (a.s) duâsını kabul etmiş ve ona akıllı ve iyi huylu bir erkek çocuğu olacağını müjdelemiştir. Daha önce belirttiğimiz üzere bu kıssada İbrahim’e (a.s) müjdelenen evladın ismi tartışmalıdır. Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus peygamber duâlarında Allah’ın (c.c) duâlara icabet ettiği hususudur. Peygamber dışındaki insanlar içinse bu hususu Bakara suresi yüz seksen altıncı âyeti en güzel şekilde desteklemektedir. Dolayısıyla, duâ ederken Allah’ın (c.c) duâmıza icabet ettiğini göstermesi, bu âyetlerdeki okumamız gereken asıl mesaj olarak ön plana çıkması gerekmektedir.

1. 29. Süleyman (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (58/34 Sebe’ 19)

فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

“Onlar ise; “Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır.” dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları ibret kıssaları haline getirdik ve darmadağın ettik. Kuşkusuz bunda, yeterince sabretmesini ve şükretmesini bilenler için ibretler vardır.”

Sebe’ suresinde yer alan kıssa zincirine geldiğimizde, on dokuzuncu âyette Sebe halkının duâ formundaki sözlerine rastlamaktayız. Allah (c.c) bu surede önce Dâvûd (a.s) ve Süleyman’a (a.s) verdiği nimetleri zikretmiş, daha sonra da Sebe halkına verilen nimetlere değinmiştir.

On altıncı âyette, bu kavme verilen nimetlere karşı nankörlük etmelerinden dolayı üzerlerine Arîm selinin gönderildiğinden bahsedilmiştir. Arîm kelimesi hakkında; şiddetli, güç yetmez bir sel, vadi ismi, iki nehir arasındaki set veya seddi delen sıçan gibi birtakım manalar zikredilmiştir.⁶⁰⁵ Sebe halkına gönderilen bu felaketin, Hz. Peygamber’in (s.a.v) risaletinden yaklaşık dört yüz sene önce gerçekleştiği söylenmiştir.⁶⁰⁶

⁶⁰² Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 4, s. 53.

⁶⁰³ el-En‘âm 6/84.

⁶⁰⁴ el-Enbiyâ 21/90.

⁶⁰⁵ İbnü’l Cevzî, **Zâdü’l-Mesîr**, c. 3, s. 494.

⁶⁰⁶ Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. 4, s. 276.

Sebe halkı İsrailoğullarının bildircin ve kudret helvası yerine, soğan ve sarımsak istemesi gibi sıkıntı ve yorgunluk istemişlerdir. Bahçelerinin olgunlaşıp toplama süresi ne kadar uzun olursa onları o kadar özleyeceklerini dile getirerek, Allah'tan (c.c) Şam beldesi ile aralarına çöller koymasını, bineklerine binip yanlarına azık alarak yolculuk yapmayı istemişlerdir.⁶⁰⁷ Bu bağlamda, Allah (c.c) onların bu isteklerini onları darmadağın ederek yerine getirmiştir.

Nimetlere karşı doyumsuz bir tavır sergileyen Sebe halkının, burada zikredilen dileklerini kendilerine öğüt veren peygamberlere veya salih kişilere söylemiş olmaları muhtemeldir.⁶⁰⁸ Nitekim bu kavme on üç peygamber gönderildiği ve gönderilen bu peygamberleri yalanladıkları bildirilmiştir.⁶⁰⁹

Allah (c.c) Sebe halkına verdiği nimetlere şükretmelerini emretmiştir. Bu nimetler; gıdalarının büyük bölümünü temin ettikleri bahçelere sahip olmaları, havası güzel ve rahat bir şekilde rızıklarını kazandıkları güzel bir ülkenin kendilerine verilmesi, şükretmeleri halinde Allah'ın (c.c) onları bağışlayıp merhamet etmesi, ticaretlerinin kolaylaştırılması hususunda bereketli topraklara sahip beldelerin aralarındaki mesafelerin yakınlaştırılması, bu kavme verilmiş nimetler olarak özetlenmektedir.⁶¹⁰

Sebe halkı kendilerine verilen nimetlere rağmen, “*Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır.*” diyerek, adeta kendilerine verilen nimetlerle şımardıkları, bu nimetlerden dolayı bozuldukları ve konfordan usandıkları anlaşılmaktadır. Sebe halkı hayrı ister gibi şerri istemiştir. Dolayısıyla bu âyetin sonunda da belirtildiği üzere, şükreden ve sabredenler için ibret verici bir hadise olarak Sebe halkının yaşadığı bu durum tarih sahnesinde yerini almıştır.

1. 30. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (64/44 ed-Duhân 22)

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ

“Sonuç alamayınca Rabbine, “Bunlar günaha batmış bir topluluk.” diye arzıhal etti.”

Yûnûs suresi seksen sekizinci âyetin tahlilinde, Mûsâ (a.s) ve kardeşi Hârûn’un (a.s), Firavun ve adamlarının eziyetlerine karşılık, Allah’a (c.c) yaptıkları duâdan etraflı bir

⁶⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 577.

⁶⁰⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, c. 22, s. 176.

⁶⁰⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 20, s. 378.

⁶¹⁰ Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahman*, s. 677.

şekilde bahsetmiştik. Mûsâ'nın (a.s) burada zikredilen duâsı içeriksel olarak Yûnûs suresindeki duâsına benzer nitelikte olup yapılış tarzı bakımından ise, yine daha önce tahlilini yaptığımız Kasas suresi yirmi dördüncü âyette olduğu gibi lisan-ı hâl ile yapıldığını görüyoruz.⁶¹¹

Burada zikredilen duâ âyetinden önce gelen âyetler⁶¹² açıklanırken; Mûsâ'nın (a.s), Firavun ve kavmine; “Allah’ın kullarını bana teslim edin.” sözüyle esaret altındaki İsrailoğullarını kastettiği, “Benden uzak durun.” sözüyle de; “Getirdiğim bu mucizelere de inanmayacaksınız artık beni rahat bırakın gideyim.” dediği kastedilmiştir.⁶¹³

Mûsâ'nın (a.s) gösterdiği tüm mucizelere rağmen Firavun ve kavminin inkârcılığı kesin bir şekilde açığa çıkmıştır. Doğru yola geleceklerine dair herhangi bir ümit de kalmamıştır. Dolayısıyla Mûsâ'nın (a.s); “*Bunlar günahkâr bir toplumdur.*” şeklindeki Allah’a (c.c) sunduğu arzıhali, adeta Firavun ve kavmi hakkında verdiği son rapor niteliği taşımaktadır.⁶¹⁴

Muhammed (s.a.v) ve sahabelerin yaşadığı devirde onların karşısında nasıl Arap müşrikler varsa, burada zikredilen duâ âyetinden önceki âyetlerde de Mûsâ (a.s) ve ona iman eden İsrailoğulları karşısında Firavun ve adamları vardı.

Mûsâ (a.s) kıssasında zikredilen, etkili ve güçlü bir üslup ile kâfirleri korkutmayı amaçlayan bu âyetler,⁶¹⁵ aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v) ve sahabelere güven vermeyi hedeflemektedir. Nitekim Firavun ve kavmi Arap müşriklerden daha kuvvetliydi ama Allah (c.c) azgınlıklarına karşılık onları helak etmiştir.⁶¹⁶

1. 31. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (71/71 Nûh 24)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا

“Gerçekten de birçoklarını saptırdılar; (Rabbim!) Sen de artık bu zalimlerin şaşkınlıklarını arttır!”

⁶¹¹ Sa‘dî, *Teyâsîru’l-Kerîmi’r-Rahman*, s. 773.

⁶¹² ed-Duhân 44/17-21.

⁶¹³ Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, c. 7, s. 409, 410.

⁶¹⁴ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, c. 5, s. 305.

⁶¹⁵ ed-Duhân 44/17-31.

⁶¹⁶ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. 4, s. 546.

Hatırlanacağı üzere Kur'ân-ı Kerim'deki surelerin nüzul sürecine göre tahlilinde bulunduğumuz peygamber kıssalarındaki duâ âyetlerinin ilki, Nûh'un (a.s) Kamer suresi onuncu âyet-i kerimede bulunan ve Allah'tan (c.c) yardım talebinde bulunduğu duâsıydı. Surenin başından sonuna kadar Nûh'un (a.s) kıssasından bahsedildiği ve şahsına münhasır ismiyle zikredilen Nûh suresine geldiğimizde ise toplam dört âyette Nûh'un (a.s) duâsına yer verildiğini görüyoruz. Bu duâlardan ilki yirmi dördüncü âyette yer alırken diğerleri yirmi altı, yirmi yedi ve yirmi sekizinci âyetlerde bulunmaktadır.

Nûh'un (a.s), burada zikredilen duâsında kavmi için kullandığı, *dalâl* yani sapkınlık kelimesiyle alakalı bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, Nûh (a.s) sanki kavminin kötü eylem ve sözlerini dile getirmede sözü uzatıp, kalbi kavmine karşı kin ve öfkeyle dolmuş, dolayısıyla da onlar hakkında son sözünü bedduâ ederek bitirmiş veya *dalâl* ifadesini inanç konusunda değil de, yaptıkları hile ve tuzakların boşa çıkması hususunda söylemiştir.⁶¹⁷ Nûh'un (a.s); “*Zalimlerin dalâletini artır.*” ifadesiyle, onların azaplarını artırmasını kastettiği belirtilmiş ve “*Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler.*”⁶¹⁸ mealindeki âyeti bu hususa delil gösterilmiştir.⁶¹⁹

Nûh'un (a.s) burada zikredilen bedduâsıyla ilgili; Mûsâ (a.s) da Firavun ve kavmi için bedduâda bulunmuştur,⁶²⁰ şeklinde ilgili âyete atıf yapılarak, Nûh'un (a.s) da tıpkı Mûsâ (a.s) gibi bedduâsını Allah'ın (c.c) rızası doğrultusunda yaptığı belirtilmiştir.⁶²¹ Nitekim “*Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O halde, onların yaptıkları şeylerden dolayı üzülme.*”⁶²² mealindeki âyet-i kerime de bu son görüşü destekler niteliktedir.

Duâ âyetinin akabinde gelen âyetin Nûh'un (a.s) sözü değil de Allah'ın (c.c) keliması olduğu ve Allah'ın (c.c) bu inkârcı kavmin durumunu bildirmek için âyete burada yer verildiği belirtilmiştir.⁶²³ Nitekim ilgili âyette inkârcı kavmin günahları yüzünden tûfanda boğulduğu ve ahirette cehennemde olacakları bildirilmiştir.

Nûh'un (a.s) bedduâsından hemen önceki âyette ise Nûh kavminin taptığı putlardan bahsedildiğini görmekteyiz. Dolayısıyla yirmi üç, yirmi dört ve yirmi beşinci âyetler bir

⁶¹⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, c. 30, s. 658.

⁶¹⁸ el-Kamer 54/47.

⁶¹⁹ Kurtûbî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 18, s. 310.

⁶²⁰ Yûnus 10/88, 89.

⁶²¹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, c. 6, s. 476, 477.

⁶²² Hûd 11/36.

⁶²³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. 3, s. 1400.

bütün olarak değerlendirildiğinde, putlara tapan Arap müşrikler de bu konuda uyarılmıştır diyebiliriz.

1. 32. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (71/71 Nûh 26-28)

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (26) إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا

كَفَّارًا (27) رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا (28)

26- “Nûh; “Rabbim!” dedi. “Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma!”

27- “Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler.”

28- “Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et.”

Nûh suresinin son üç âyeti de daha önce değindiğimiz üzere Nûh’un (a.s) duâsını kapsamaktadır. Bu üç âyetten önce gelen yirmi beşinci âyetin ise Nûh’un (a.s) sözünden olmadığını bir önceki duâ âyetinin tahlilinde belirtmiştik. Bu âyet Rabbânî bir açıklama olup, Nûh kavminin inkârcı tavırları nedeniyle suda boğulup cehenneme atıldıklarından bahsetmektedir.⁶²⁴

Nûh’un (a.s) burada yaptığı duâları, tam azabın geldiği anda yaptığı beyan edilmektedir.⁶²⁵ Nûh (a.s), inkâr eden kişilerin arasından artık kendine kimsenin iman etmeyeceğini vahiy yoluyla öğrenince, Allah’tan (c.c) yeryüzünde kâfirlerden kimseyi bırakmamasını istemiştir. Nûh’un (a.s) bu isteği kişisel çıkarları için değildir. Nitekim yirmi altıncı âyette zikredilen bu istekten hemen sonra gelen âyette, gelecek nesillerin kurtuluşu için bu şekilde bir bedduâda bulunduğu görülmektedir.⁶²⁶

Yirmi yedinci âyette Nûh’un (a.s), inkârcı kavminin nesliyle alakalı bir öngöründe bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu da Nûh (a.s) bu kavmin neslinden inkârcı birilerinin geleceğini nereden biliyordu da bu şekilde duâ etti sorusunu akla getirmektedir. Bununla ilgili şöyle bir tespit yapılmıştır; Nûh (a.s) onların içinde dokuz yüz elli sene kalmış, onlarla yemiş içmiş, onların huy ve karakterlerini iyice analiz etmişti. Nitekim onlardan

⁶²⁴ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. 5, s. 209.

⁶²⁵ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, c. 6, s. 468.

⁶²⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 5, s. 468.

çocuğu olan bir kimse, çocuğunu Nûh'un (a.s) yanına getirir ve ona; "Bundan uzak dur, yalancının tekidir. Babam da beni ondan sakındırmıştı." derdi. Büyükler ölünce, arkadan gelen küçüklerde aynı tarzda yetişirlerdi.⁶²⁷

Nûh (a.s), bu surede yer alan duâlarının sonuncusunda ise özelden genele doğru bir sıralama yaparak kendisi ve ona inanan kimseler için mağfiret talebinde bulunmuştur. Duâsının son kısmında ise, zalim kimseleri bundan istisna etmiştir.

Nûh'un (a.s) bu surede yaptığı duâlar ile ilgili ince bir ayrıntı göze çarpmaktadır. Yirmi dördüncü âyette zalimlere bedduâ ederken; "*Zalimlerin sapıklığını artır.*" cümlesini, "*Onlar birçok kimseyi yoldan çıkardılar.*" cümlesinden sonra kullanmıştı. Son âyette ise; "*Helaklarını artır.*" demiştir. Bu sözü ise; "*Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma.*" cümlesinden sonra kullanmıştır. Bu bağlamda Nûh'un (a.s) duâ yaparken, cümlenin gerektirdiği ve manaya uygun düşen sözleri kullandığı bildirilmektedir.⁶²⁸

Yirmi sekizinci âyette Nûh'un (a.s) kendisi, anne babası ve tüm inanan kimseler için Allah'tan (c.c) mağfiret talebinde bulunduğunu görmekteyiz. Hûd suresi kırk beşinci âyetin tahlilini yaparken Nûh'un (a.s) oğlu için duâ ettiğini görmüştük. Buradaki duâsında ise, inanmış olarak evime girenleri ifadesiyle eşini ve oğlunu bu duânın dışında tuttuğunu görmekteyiz. Bu bağlamda Nûh'un (a.s.) burada yer alan duâsını Hûd suresindeki duâsından daha sonra yaptığı sonucuna ulaşıyoruz.

1. 33. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (72/14 İbrâhîm 35-41)

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ (35) رَبِّ إِنِّي أَضَلُّنَ كَثِيرًا مِنْ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (36) رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ (37) رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ (38) الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ (39) رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ (40) رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ (41)

⁶²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 621.

⁶²⁸ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*, c. 9, s. 314.

35- “İbrâhim şöyle duâ etmişti: Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut!”

36- “Rabbim! Putlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldu. Bundan böyle kim bana uyarsa o bendendir; kim de bana karşı gelirse artık sen çok bağışlayan, pek esirgeyensin.”

37- “Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsiner!”

38- “Rabbimiz! Şüphesiz ki sen gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz.”

39- “Yaşlılığıma rağmen bana İsmâil’i ve İshak’ı armağan eden Allah’a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duâları kabul edendir.”

40- “Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; Rabbimiz, duâmı kabul et!”

41- “Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla!”

İbrahim (a.s) bu surede yer alan duâsının başında, Allah’tan (c.c) zürriyetinin bir kısmını yerleştirdiği beldeyi güvenli bir yer kılmasını istemiş ve kendisiyle çocukları için kalbini de güvenli kılmasını, yani putlardan uzak kalbinde sadece bir olan Allah’ın (c.c) olmasını istemiştir.⁶²⁹ İbrahim’in (a.s) otuz beşinci âyette, yaptığı putlardan uzaklaşma isteğinden sonra, kendisi ve evlatları için korku duymasının sebebini, putlara taparak fitneye düşen ve onlara müptela olan kimselerin doğru yoldan saptığına⁶³⁰ bağlayarak duâsına devam etmiştir.

İbrahim (a.s) duâsında ailesini kutsal evin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdiğinden bahsediyor. Bu da, o tarihte orada ev yoktu, İbrahim (a.s) bu sözüyle ne kastediyor gibi bir çıkarıma sebep olabilir. Bu hususla ilgili; kutsal evin yani Kâbe’nin Nûh tûfanından önceki var olan hali kastedilmiş veya Kâbe’yi yaptıktan sonra bu duâyı yapmıştır, gibi birtakım rivayetler aktarılmıştır.⁶³¹ Bu âyetlerin indirildiği dönemde Arabistan’ın her tarafından birçok insanın hac ve umre için Mekke’ye gitmesinin ve bugün de dünyanın her yerinden

⁶²⁹ Kuşeyrî, *Letâifü’l-İşârât*, c. 2, s. 255.

⁶³⁰ Sa’dî, *Teyâsîru’l-Kerîmi’r-Rahman*, s. 426.

⁶³¹ İbnü’l Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, c. 2, s. 515.

insanların bu mübarek beldede toplanmasının, İbrahim'in (a.s) yaptığı duâ neticesindedir. Daha da ötesi o bölgenin kurak olması ve hayvanlar için bile hiçbir bitki yetişmemesine rağmen, yılın her mevsiminde her çeşit meyve ve sebzelerle doludur.⁶³² Ayrıca bu âyetle ilgili, ziraatle meşgul olmadan namaz kılmaları, yani sadece ibadetle meşgul olmaları için İbrahim (a.s) ailesini bu kurak araziye yerleştirmiştir⁶³³ denilir.

“Gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin.” cümlesiyle, ihtiyaçlarını Allah'a (c.c) arz ederek açıkladığımız ve gizlediğimiz tüm ihtiyaç ve benzeri hususların farkındasın, demek istemiştir. Böylece ihtiyaçlarını Allah'a (c.c) arz ederek, kulluğunu belirtmiş, Allah'ın (c.c) rahmetine muhtaç olduğunu vurgulamış ve Allah'ın (c.c) kendisi için vereceği nimetlere bir an önce kavuşmak istemiştir.⁶³⁴

Sâffât suresi yüzüncü âyette İbrahim (a.s) Allah'tan (c.c) salih bir evlat istemişti. İbrahim suresindeki duâ âyetinde ise duâsının kabul edildiğini ve İbrahim'in (a.s) Allah'ın (c.c) verdiği bu nimete karşılık şükür ifadelerini kullandığını görmekteyiz.

İbrahim'in (a.s) bu suredeki duâ zincirinin altıncı halkasına geldiğimizde, kendisi ve nesli için namaz ibadeti hususunda yaptığı duâ ile karşılaşırız. Hiç şüphe yok ki, bir müminin kendisi ve neslinin namaza devam edici olması ve böyle bir konuda çocukları için Rabbine duâ etmesi onlar için yapılabilecek en güzel duâdır.⁶³⁵

İbrahim (a.s) bu suredeki duâ silsilesinin sonunda özelden genele doğru bir sıralamayla Allah'tan (c.c) bağışlanma talebinde bulunmaktadır. İbrahim'in (a.s) burada anne ve babası için de bağışlanma talebinde bulunduğunu görüyoruz. Anne ve babası inanmayan kimseler olduğu halde, onlar hakkında bağışlanma talebinde bulunması nasıl caiz olur sorusu akla gelmektedir. Şüphesiz bu ancak ilâhî vahiy ile çözümlenebilecek bir meseledir. Ayrıca buradaki anne ve baba ifadesi ile Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kastettiği de söylenmiştir.⁶³⁶

İbrahim'in (a.s) duâlarını kapsayan ve İbrâhîm suresinde yer alan bu âyetlerin Mekke'de inen âyetlerden olduğu ve âyette zikredilen şehrin ise yine Mekke şehri olduğu rivayet edilmektedir.⁶³⁷ Nitekim Medîneli birkaç kişi, Akabe cemresinin⁶³⁸ yanında Hz. Peygamber'le (s.a.v) buluştular. Hz. Peygamber (s.a.v) onları Allah'a (c.c) inanmaya davet

⁶³² Mevdûdî, **Tefhimu'l-Kur'ân**, c. 2, s. 555.

⁶³³ Râzî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, c. 19, s. 104.

⁶³⁴ Bursevî, **Ruhu'l-Beyan**, c. 4, s. 369.

⁶³⁵ Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c. 2, s. 592.

⁶³⁶ Zemahşerî, **el-Keşâf**, c. 2, s. 562.

⁶³⁷ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 5, s. 240.

⁶³⁸ Akabe cemresi ve akabe biatı hakkında detaylı bilgi için bkz. İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c. 1, ss. 688-694.

etti. Onlar da, kendisine vahyedilen şeylerden okumasını istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) İbrahim suresinin otuz beşinci âyetinden başlayarak surenin sonuna kadar okumuştur.⁶³⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu âyetleri orada okumuş olması söz konusu âyetlerin Mekke döneminde indiğini teyit etmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Ensâr'dan bir grup sahabeye Akabe biatında bu âyetleri okuması dikkat çekicidir. Zira o dönemde Arapların putlara tapıkları ve civar beldelelerden de senenin belirli zamanlarında bu putları ziyarete gelen insanların olduğu bilinmektedir. Daha önce de değindiğimiz üzere Arapların İbrahim (a.s) ve evlatlarıyla ilgili bilgi sahibi oldukları da aşikârdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.v), hem İbrahim (a.s) ve evlatlarının hemde İbrahim'in (a.s) putlarla ilgili ifadelerinin yer aldığı bu âyetleri okuması Akabe biatındaki kişilerin İslamiyeti kabulü noktasında büyük önem taşımaktadır.

1. 34. Eyyûb (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (73/21 el-Enbiyâ 83)

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

“Eyyûb’u da an! Hani Rabbine; “Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün.” diye niyaz etmişti.”

Kur’ân-ı Kerim’de iki adet duâsı bulunan Eyyûb’un (a.s) bu suredeki duâsı da yine daha önce tahlilini yaptığımız Sâd suresi kırk birinci ayette yer alan duâsı ile benzerlik taşımaktadır. Sâd suresindeki duâsında Allah’a (c.c) içinde bulunduğu durumu arz ederek nida ettiği gibi bu surede bulunan duâsında da yine hastalığının verdiği sıkıntıyı arz ederek duâsına başlamış ve akabinde de Allah’ın (c.c) çok merhametli olduğuna vurgu yaparak duâsında kullandığı dilin inceliğinin taçlandırmıştır.

Eyyûb (a.s) duâ ederken merhameti gerektirecek şekilde önce kendisinden bahsetmiş, daha sonra da Allah’ın (c.c) son derece merhametli olduğunu beyan etmiştir. Ancak duâsında isteğini açıkça söylememiştir. Anlatıldığına göre yaşlı bir kadın Emevî sultanı Süleyman b. Abdülmelik’in huzuruna çıkarak; “Ey müminlerin emiri! Evimin fareleri bastonlara dayanarak çekip gittiler!” demiştir. O da; “Çok hoş ve ince bir üslupla istedin. Hiç şüphelen olmasın, onları pars gibi sıçrayacakları şekilde sana getireceğim.” der ve yaşlı ve ihtiyaç

⁶³⁹ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 5, s. 46.

sahibi kadının kilerini doldurur.⁶⁴⁰ Eyyûb'un (a.s) üslubunun akılda canlanması için anlatılan bu hadise, onun üslubunun ne kadar ince ve nazik olduğunu göstermektedir.

Eyyûb'a (a.s) bu ismin verilmesi bütün hallerinde, varlıkta ve darlıkta, sıkıntıda ve bollukta Allah'a (c.c) çokça dönüş yapmasındandır.⁶⁴¹ Dolayısıyla Allah (c.c); “O ne güzel bir kuldu.”⁶⁴² diye zikrettiği Eyyûb'un (a.s) duâsını geri çevirmemiş ve ona sağlığını ziyadesiyle geri bahşetmiştir.⁶⁴³

Eyyûb'un (a.s) burada zikredilen duâsından sonra gelen âyette ise, onun kulluk vazifelerini gereğince yerine getiren biri olduğuna vurgu yapılarak örnek gösterilmiş ve duâsının kabul edildiği bildirilmiştir. Seksen beşinci âyette ise İsmail (a.s), İdrîs (a.s) ve Zülkifl'in (a.s) ismi zikredilerek Eyyûb (a.s) ile beraber hepsinin sabreden bir kul olduğuna vurgu yapılmıştır. Seksen altıncı âyette ise iyi bir kul olduklarından bahsedilmiştir.

Bu âyetler Hz. Peygamber (s.a.v) ve müminlerin sabırlı olması hususunda tavsiye niteliği taşımaktadır. Yine Allah'ın (c.c) iyi işler yapan ve sabreden kimseleri mükafaatlandığına dair örnekler içeren bu âyetlerde, duâsı kabul edilen sabır timsali bir peygamber örnek gösterilerek duâ eylem tutarlılığı ve sonucuna vurgu yapılmıştır.

1. 35. Yûnus (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (73/21 el-Enbiyâ 87)

وَذَا التُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde; “Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!” diyerek yalvardı.”

Yûnus'un (a.s) duâsını ihtiva eden Enbiyâ suresi seksen yedinci âyetinin başında Zennûn kelimesi dikkat çekmektedir. Balık tarafından yutulduğu için balık sahibi manasında Yûnus'a (a.s) bu isim izafe edilmiştir.⁶⁴⁴

⁶⁴⁰ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 130, 131.

⁶⁴¹ Kuşeyrî, **Letâifü'l-İşârât**, c. 2, s. 514.

⁶⁴² Sâd 38/44.

⁶⁴³ el-Enbiyâ 21/84; Sâd 38/43.

⁶⁴⁴ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 131, 132.

Putlara tapınan Ninova halkına tevhid dinini tebliğ ile görevlendirilen Yûnus (a.s), halkını uzun süre dine davet etmesine rağmen çok az kişi iman etmişti. Bu durum karşısında ümidini yitiren Yûnus (a.s) kavmine sinirlenerek, onların başına gelecek bir musibetten kendisini kurtarmak için gemiye binip bulunduğu şehirden gitmiştir. Bindiği gemi yükünün fazla olması nedeniyle batmaya başlayınca geminin yükünü azaltmak üzere çekilen kura sonucu denize atılmış ve balık tarafından yutulmuştur. Bu bağlamda Yûnus'un (a.s) karanlıklar içinde yaptığı duâdan kastın, balığın karnındayken yaptığı duâ olduğudur.⁶⁴⁵

Böylesine büyük bir kavmin Yûnus'un (a.s) davetiyle iman etmesi onun en büyük faziletindendir. Lakin Yûnus (a.s) öfkelenerek kavminin yanından ayrılmış ve Allah'ın (c.c) bildirmediği ve bizim de bilmemiz gerekmeyen bir hata dolayısıyla Allah'tan (c.c) izin almadan böyle bir harekette bulunmuştu. Nitekim Allah (c.c) onun hakkında şöyle buyurur: *"Hani kaçıp o yüklü gemiye binmişti... Kınanmış bir haldeyken balık onu yuttu."*⁶⁴⁶ Dolayısıyla o kınandığı bir iş yaptı. Anlaşılan odur ki bu iş, Allah'ın (c.c) ona izin vermesinden önce, onun bu şekilde acele etmesi ve kavmine kızıp gitmesidir.⁶⁴⁷

Yûnus (a.s) karanlıklar içindeyken; *"Senden başka tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."* diye niyazda bulunmuştu. Yûnus (a.s) bu sözleriyle Allah'ın (c.c) yüceliğini dile getirmiş, Allah'ı (c.c) her türlü eksiklik ve zatına yakışmayan noksanlıktan tenzih etmiş, zalimlik ettiğini ve suç işlediğini itiraf etmiştir.⁶⁴⁸

Yûnus'un (a.s) bu duasıyla ilgili olarak Sâffât suresinde Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: *"Eğer o, Allah'ın şanını yüceltenlerden olmasaydı kıyamete kadar balığın karnında kalacaktı."*⁶⁴⁹ Bu âyet, tevbe ve istiğfarda bulunurken ve duâ yaparken Allah'ın (c.c) şanını yüceltmenin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca Hasan-ı Basrî'nin (v. 110/728); *"Vallahi onu, nefesine zulmettiğini ikrar etmesinden başka bir şey kurtarmamıştır."*⁶⁵⁰ sözü de bu meseleyle ilgili farklı bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶⁴⁵ Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 3, s. 697.

⁶⁴⁶ es-Sâffât 37/140-142.

⁶⁴⁷ Sa'dî, **Teyîsîrû'l-Kerîmî'r-Rahman**, s. 529.

⁶⁴⁸ Sa'dî, **Teyîsîrû'l-Kerîmî'r-Rahman**, s. 529.

⁶⁴⁹ es-Sâffât 37/143, 144.

⁶⁵⁰ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 132.

1. 36. Zekerıyyâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (73/21 el-Enbiyâ 89)

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

“Zekerıyyâ’yı da an! Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti: Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin, yine de sen beni yalnız (çocuksuz) bırakma!”

Zekerıyyâ (a.s), Allah’tan (c.c) kendisine mirasçı olacak bir evlat vermesini, kendisini tek başına varissiz bırakmamasını istemiştir. Daha sonra da teslimiyet gösterip, “Mirasçılardan en hayırlısı sensin.” diyerek işini Allah’ın (c.c) takdirine bırakmıştır. Yani; “Bana mirasçı olacak birini vermezsen bunu çok önemsemem, zira en hayırlı mirasçı sensin.” demek istemiştir.⁶⁵¹ Zekerıyyâ’nın (a.s) evlat sahibi olmayı istemesi; Allah’a (c.c) kullukta kendisine yardımcı olması, peygamberlikte onun yerine geçmesi ve risalet bereketinin evinden kesilmesini istemediği içindir.⁶⁵²

Allah (c.c), Zekerıyyâ’nın (a.s) duâsını kabul ettiğini bildirmiş ve âyetin devamında da, hayırlı işlerde koşturduklarından, korkarak ve ümit ederek Allah’a (c.c) yalvardıklarından ve Allah’a (c.c) karşı derin bir saygı içinde olduklarından bahsetmiştir. Âyet-i kerimde bu vasıflara haiz olan kişilerin kim olduğuyla ilgili iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre; bu kişilerin Zekerıyyâ (a.s), karısı ve Yahya (a.s) olduğudur. İkinci görüşe göre ise; bu kişilerden maksat, surede isimleri zikredilen bütün peygamberlerin olduğudur.⁶⁵³

Zekerıyyâ’nın (a.s) duâsından sonra gelen âyetin sonunda zikredilen, “Bize karşı derin saygı içindeydiler.”⁶⁵⁴ kısmı açıklanırken; Allah’ın (c.c) emrine boyun eğmek, kalpteki devamlı korku, mütevazilik ve kişi ile Allah (c.c) arasındaki bir bağ olduğu söylenmiştir.⁶⁵⁵

Âl-i İmrân ve Meryem surelerinde biraz daha detaylı bir şekilde anlatılan Zekerıyyâ’nın (a.s) evlat isteği,⁶⁵⁶ Enbiyâ suresi seksen dokuzuncu âyetinde de zikredilmiştir. Gerek Âl-i İmrân suresinde gerek Meryem suresinde zikredilen âyet-i kerimelerden, duâda bulunduğu esnada Zekerıyyâ’nın (a.s) ömrünün son yıllarını yaşadığı anlaşılmaktadır.

Zekerıyyâ (a.s) kendisinden sonra Allah’a (c.c) davet ve Allah’ın (c.c) kullarına nasihat hususunda yerini dolduracak kimsenin bulunmamasından dolayı, tek başına kalıp

⁶⁵¹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 133.

⁶⁵² Kuşeyrî, **Letâifü'l-İşârât**, c. 2, s. 520.

⁶⁵³ İbnü'l Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, c. 3, s. 211.

⁶⁵⁴ el-Enbiyâ 21/90.

⁶⁵⁵ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 133.

⁶⁵⁶ Âl-i İmrân 3/37-41; Meryem 19/2-11.

arkasından tebliğ vazifesinde kendisine yardımcı olacak ve yerini alacak kimsenin kalmayacağından endişe ettiği anda; “*Rabbim! Beni bir başıma bırakma.*” diyerek bu duâyı yaptığı anlaşılmaktadır.⁶⁵⁷

Duâ âyetinden sonra gelen doksanıncı âyette ise duâsının kabul edildiği bildirilmekle beraber eşinin çocuk sahibi olmak için elverişli kılındığı belirtilmektedir. Yine Zekerıyyâ (a.s) ve eşinin hayırlı işler için koşuşturmaları, korku ve ümit içinde yalvarmaları ve Allah’a (c.c) karşı derin saygı içinde olmaları ile Zekerıyyâ’nın (a.s) duâsının kabulüyle aynı âyette zikredilmesinden, bu güzel vasıf ve amellerin duânın kabulüne etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

1. 37. Nûh (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (74/23 el-Mü’minûn 26, 28, 29)

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونَ (26) فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلِّ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (28) وَقُلْ رَبِّ أُنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ (29)

26- “*Nûh, ‘Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!’ dedi.*”

28- “*Yanıdakilerle birlikte sen de gemiye yerleştiğinde, bizi bu zalimler topluluğundan kurtaran Allah’a hamdolsun! de.*”

29- “*Yine de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin.*”

Nüzul sürecine göre tahlilinde bulunduğumuz duâ âyetlerinin ilki hatırlanacağı üzere Nûh’un (a.s) duâsıydı. Kamer suresi onuncu âyete benzer nitelikte bir duâ âyeti olan Mü’minûn suresinin yirmi altıncı âyeti de, kavminin yalanlamalarına karşılık Nûh’un (a.s) Allah’tan (c.c) yardım dileğinde bulunduğu duâsını içermektedir.

Yirmi sekiz ve yirmi dokuzuncu âyette ise Nûh’a (a.s), yanındakilerle beraber inşa ettiği bu gemiye yerleştiklerinde Allah’a (c.c) duâda bulunmaları telkin edilmiştir. Bu âyetlerde yer alan duânın daha önce tahlilinde bulunduğumuz duâ âyetlerinden farkı, Allah’ın (c.c) nasıl duâ etmesi gerektiğini Nûh’a (a.s) bildirmesidir.

⁶⁵⁷ Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahman*, s. 530.

Bu surede anlatılan Nûh (a.s) kıssası, alışılmış Kur'ân üslubuna uygun olarak kâfirlerin tutumları anlatıldıktan sonra değil de, Allah'ın (c.c) güç ve kudretine delalet eden, insanlara yaptığı ihsanları anlatan örneklerden sonra gelmektedir. Fakat kıssanın manası bu anlatılan şeylerden kopuk değildir. Bilakis Nûh (a.s) kıssasından önce Allah'ın (c.c) insanlara sunduğu bazı nimetlerin anlatılması, bazı ümmetlerin Allah'ın (c.c) nimet ve lütuflarına karşı takındıkları tavırları açıklamak için olduğu belirtilmiştir.⁶⁵⁸

Nûh'un (a.s) yirmi altıncı âyetteki yardım dileğinin yirmi yedinci âyette karşılık bulunduğunu görmekteyiz. Nitekim yirmi yedinci âyetin sonunda haksızlığa sapanlar hususunda, Nûh'un (a.s) Allah'tan (c.c) herhangi bir istekte bulunmasının önü kesilmiş ve o inkârcı kavmin suda boğulacağı bildirilmiştir.

Allah'ın (c.c) Nûh'a (a.s), kavminden haksızlığa sapanlar için duâ etmesini yasaklamasının hemen ardından, net bir ifadeyle kendisi ve kavmini bu zalim topluluktan kurtardığı için Allah'a (c.c) hamd etmelerini emretmiştir.⁶⁵⁹ Artık Nûh (a.s) ve kavmi inkârcı kavimden kurtulduğunda, Allah (c.c) bir sonraki âyette yine Nûh'a (a.s) duâ etmesini bildirerek; sizin üzerinizde bir nimet daha var ki, bu nimet dolayısıyla Allah'a (c.c) duâ edin. Yani sizleri bereketli kılınan bir yere indirmesi için duâda bulunun, mesajı verilmektedir. Bu bağlamda Nûh'tan (a.s) yapılması istenen bu duânın Hûd suresi kırk sekizinci âyette de zikredildiği üzere karşılık bulunduğu bildirilmektedir.⁶⁶⁰

Esasen âyetlerdeki manalar gayet açıktır. Bu bağlamda yirmi sekiz ve yirmi dokuzuncu âyet insanın sıkıntılı bir durumdan kurtulduktan sonra Allah'a (c.c) hamd etmesi ve daha sonraki hayatı için Allah'tan (c.c) güzel dileklerde bulunması gerektiğiyle alakalı birtakım mesajlar içermektedir. Ayrıca bu duâ âyetlerinin Mekkî surelerdeki duâ âyetleri sıralamasında son sıralarda yer alması ve Nûh (a.s) kavmiyle ilgili bir nevi hicret hadisesinden bahsetmesi dikkat çekmektedir.

⁶⁵⁸ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. 5, s. 312.

⁶⁵⁹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 184.

⁶⁶⁰ Sa'dî, **Teyâsîru'l-Kerîmi'r-Rahman**, s. 551.

1. 38. Hûd (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (74/23 el-Mü'minûn 39)

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُون

“O peygamber şöyle dedi: Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!”

Burada zikredilen kıssada yer alan duâ âyeti, bir önceki Nûh (a.s) kıssasında bulunan duâ âyeti ile birebir aynı formda gelmiştir. Duâ âyetinin öncesine baktığımızda da yine aynı benzerlik söz konusudur. Esasen burada zikredilen peygamberin davet ettiği tevhid ilkesi, Kur’ân’da ismi geçen tüm peygamberlerin ortak noktasıdır. Allah’ın (c.c) peygamberlerine karşı ayak diretenlerin, bu kıssadaki insanlar gibi genellikle hali vakti yerinde, çıkarlarına uygun olduğu için mevcut sistemden memnun kişilerden⁶⁶¹ oluştuğu görülmektedir.

Nûh’un (a.s) kıssasının hemen akabinde; *“Sonra onların ardından başka bir nesil yarattık.”*⁶⁶² âyetiyle isim verilmeden başka bir kavimden bahsedilmiştir. Dolayısıyla da bu bölümde zikredilen duâ âyetinin hangi peygambere ait olduğu hususu Kur’ân’da zikredilmemiştir. Bazı müfessirlerin görüşüne göre burada zikredilen nesil Semûd kavmi, peygamber ise Hz. Sâlih’tir.⁶⁶³ İbn Abbas’tan (v. 68/687-88) nakledilen görüşe göre ise; söz konusu neslin Âd kavmi, peygamberin ise Hûd (a.s) olduğudur. Nitekim A’râf suresi altmış dokuzuncu âyette Hûd’un (a.s) kavmine söylediği; *“Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi...”* şeklindeki sözü ve Hûd kıssasının A’râf, Hûd ve Şuarâ surelerinin de Nûh (a.s) kıssasının hemen akabinde zikredilmiş olması bu görüşü desteklemektedir.⁶⁶⁴ Müfessirlerin çoğunluğunun görüşü, burada zikredilen peygamber ve kavmin Hûd (a.s) ve kavmi yönünde olması⁶⁶⁵ hasebiyle biz de burada zikredilen duâyı birinci bölümde olduğu gibi Hûd’a (a.s) isnat ederek değerlendirdik.

Nûh kavmi gibi Âd kavmi de inkârcılıkta sınır tanımamış, yapılan uyarı ve korkutmalar onlara fayda sağlamamıştı. Nihayetinde Hûd (a.s) da aynı Nûh (a.s) gibi Allah’tan (c.c) yardım talebinde bulunmuştur. Allah (c.c) duâ âyetinden sonraki âyetlerde geçtiği üzere, peygamberinin duâsına karşılık vererek pişman olacakları akıbeti haber vermiştir.

Gerek buradaki kıssada gerek diğer Kur’ân kıssalarındaki inkârcı kavimlerin sözleriyle Ârap müşriklerin sözlerinin birbirine benzer nitelikte olması, Kur’ân kıssalarının bu

⁶⁶¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 4, s. 23.

⁶⁶² el-Mü’minûn 23/31.

⁶⁶³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 19, s. 28; Sa’dî, *Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahman*, s. 551.

⁶⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 3, s. 185.

⁶⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, c. 23, s. 275.

hatırlatıcı yönünü ön plana çıkarmaktadır.⁶⁶⁶ Sonuç olarak burada zikredilen kıssada peygamber ve kavminin ismine yer verilmemesi hususu, Hz. Muhammed (s.a.v) de dahil birçok peygamberin yaşadığı kavmi tarafından yalanlanması hadisesinin, ortak bir cümlede toplanması şeklinde değerlendirilebilir.

1. 39. Lût (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (85/29 el-Ankebût 30)

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ

“Lût, “*Şu ahlâkı bozan topluluğa karşı bana yardım et Rabbim!*” diye duâ etti.”

Şuarâ suresi yüz altmış dokuzuncu âyette, yine Lût’un (a.s) bu azgın kavmin yaptığı kötü işlerin vebalinden kurtarması için Allah’a (c.c) duâ ettiğini görmüştük. Mü’minûn suresinde zikredilen peygamberlerin yardım taleplerinden sonra Ankebût suresi otuzuncu âyette de Lût’un (a.s) yardım talebini görüyoruz. Mü’minûn suresindeki yardım talepleri inkârcı ve yalanlayan bir kavme karşı yapılırken Lût’un (a.s) yardım talebi ise inkârcı ve ahlâkı bozan bir kavme karşı yapılmıştır.

Burada zikredilen duâ âyetinden önce Lût’un (a.s) kavmine, yaptıkları kötü fiili hatırlatarak uyarıda bulunduğunu görüyoruz. Yirmi sekizinci âyette geçen *fâhişe* lafzı çirkinliğin dibi manasına gelmektedir. Bu bağlamda, “*Hiç kimsenin yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz.*”⁶⁶⁷ cümlesi yapılan fiilin çirkinliğini ortaya koyan bir başlangıç cümlesi mesabesindedir. Bu cümleyle sanki biri; “Livâta neden kötüdür?” diye soruyor da buna karşılık şöyle söyleniyor: Bu çok çirkin bir iş olduğu için insanlar bundan iğrenip nefret ettikleri için böyle bir işe bu kavimden önce kimse teşebbüs etmedi. Tabiatları pis ve karakterleri kötü bir millet oldukları için, bu işe o zamana kadar bir tek Lût kavmi cüret etmiştir.⁶⁶⁸

Lût’un (a.s) tüm uyarılarına⁶⁶⁹ rağmen, kavmi kötü işlerinden ve inkârlarından vazgeçmeyerek, Lût’un (a.s) söylemekte olduğu azabı kendilerine getirmesini istediler. Nihayetinde otuz beşinci âyette de belirtildiği üzere, onlardan geriye aklını kullananlar için bir ibret vesikası kalmıştır. Onlardan geriye kalan sözünden maksadın, Eriha ovasında bulunan ölüdeniz sahillerindeki Sodom ve Gomore şehirlerinin harabeleri olduğudur. Bu

⁶⁶⁶ Derveze, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, c. 5, s. 314.

⁶⁶⁷ el-Ankebût 29/28.

⁶⁶⁸ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 3, s. 451.

⁶⁶⁹ el-A‘râf 7/80, 81; Hûd 11/78; el-Hicr 15/68-71; eş-Şuarâ 26/161-166.

harabe kentlerin, Hicaz'dan Filistin ve Mısır'a giden kervanların güzergâhında olduğu bildirilmektedir.⁶⁷⁰

Lût'un (a.s) burada yer alan duâsından önce gelen âyetten, kavminin yaptığı ahlaksızlığı toplum içinde yaptığı belirtilmektedir. Yaptıkları ahlaksızlıkla ilgili de birçok görüş ileri sürülmüştür.⁶⁷¹ Ancak buradaki husus, insanların bir araya geldiği zaman toplum ahlakını bozan tavır ve davranış üzerine değil de, Allah'a (c.c) yaklaştıracak güzel işlerin yapıldığı meclis ortamının oluşturulması gerektiği şeklinde değerlendirilmelidir.

2. Mekkî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetlerinin Genel Tahlili

Mekkî surelerde yer alan peygamber kıssaları içerisinde zikredilen duâ âyetlerine geniş bir çerçeveden baktığımızda, genel itibariyle nüzul ortamının havasına göre şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda kıssa içerisinde yer alan ilk inen duâ âyetleri önceki peygamber ve kavimlerden örnekler getirerek ilk Müslümanlara hem teselli hem de umut ışığı olmuştur.

Konumuz kapsamında on dokuz adet surede yer alan Mekkî kıssalardaki duâ âyetlerinin, Mekkî surelerin karakteristik özelliği olan kısa ve vurgulu cümlelerden oluştuğu da yine bu bölümde müşahade edilmektedir. Bu bağlamda peygamberlerin af ve yardım taleplerinin kısa ve özlü bir şekilde ön plana çıktığı görülmektedir.

Kıssa içerisinde zikredilen duâ âyetlerinin sözlü duânın yanında fiilî duâyı da zaman zaman ön plana çıkardığını görmekteyiz. Eyyûb'un (a.s) şifa isteğinden sonra yerden çıkan suyu⁶⁷² hem içip hem de bu suyla temizlenmesi, duâsının sonuca ulaşması için yaptığı eylemi göstermesi açısından önemlidir. Yine Mûsâ'nın (a.s) etrafı gözetleyerek şehirden ayrılırken yaptığı duâ⁶⁷³ ile Allah'tan (c.c) yardım talebinde bulunduğu esnada yardıma ihtiyacı olan kimselere yardımcı olması,⁶⁷⁴ duâ eylem tutarlılığı açısından gösterilebilecek güzel örneklerdendir.

Bu bölümde Müslümanların üzerine daha sonraki yıllarda farz kılınan bazı ibadetlerin⁶⁷⁵ temellerinin oluşturulduğu müşahade edilirken, vahyin hikmeti gereğince bazı peygamber

⁶⁷⁰ Derveze, *et-Tefsîrül'l-Hadîs*, c. 5, s. 479.

⁶⁷¹ İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 3, s. 405, 406.

⁶⁷² Sâd 38/41, 42.

⁶⁷³ el-Kasas 28/21.

⁶⁷⁴ el-Kasas 28/24.

⁶⁷⁵ el-A'râf 7/156; İbrâhîm 14/37, 40.

duâlarının da birbirine benzer şekilde tekrarına yer verilmiştir. Bu bağlamda Mûsâ'nın (a.s) af ve yardım istekleriyle Nûh'un (a.s) yardım taleplerinin ön plana çıktığı müşahede edilmektedir.

3. Medenî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetleri

Medîne'de inzal olan surelerdeki peygamber kıssalarında yer alan duâ âyetlerini değerlendireceğimiz bu bölümde, toplam on beş âyetin tahlilini yaparken bu âyetleri on adet alt başlıkta toplayacağız.

3. 1. Âdem (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (87/2 el-Bakara 32)

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

“Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin, cevabını verdiler.”

Mekkî surelerdeki peygamber kıssalarında yer alan duâ âyetlerinden sonra, Medine'de inzal olan surelerde bulunan peygamber kıssasındaki duâ âyetlerinin tahliline başlarken, Âdem (a.s) kıssasındaki meleklerin yaptığı duâ âyetiyle karşılaşıyoruz.

Meleklerin bu bölümde zikredilen, Allah'ı (c.c) takdis yani O'nu yüceltip şanına yakışmayan sıfatlardan tenzih ettikleri duâları Âdem'in (a.s) yaratılış hadisesiyle ilgili olduğu âyetlerin akışından görülmektedir. Bu bağlamda Allah'ın (c.c) yeryüzünde bir halife yaratacağını bildirmesinden sonra melekler; *“Fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?”*⁶⁷⁶ sözü dikkat çekmektedir. Meleklerin kullandığı bu cümleyle ilgili; yeryüzünde insanlardan önce cinlerin yaşadığı, bunların yeryüzünde bozgunculuk yapıp kan döktükleri, bunun üzerine Allah'ın (c.c) meleklerden kurulu bir orduyu üzerlerine göndererek onları yok ettiği bildirilir. İşte bu yüzden, melekler yeryüzünde bir halife yaratılacağını duyduklarında, önceki deneyimlerine de dayanarak böyle bir konuşma yaptıkları söylenmiştir.⁶⁷⁷

⁶⁷⁶ el-Bakara 2/30.

⁶⁷⁷ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 1, s. 455.

Bundan sonra gelen âyet-i kerimede Allah (c.c) meleklerin sözüne reddiyede bulunarak; “Sözünüzde doğru iseniz...”⁶⁷⁸ ifadesini kullanmıştır. Allah (c.c) halife kıldığı varlıklar içerisinde dînî faydalara ehil olan ve bu nedenle halife kılınmaya layık olan kimselerin bulunduğunu meleklerle ifade etmiştir. Âdem’in (a.s) üstünlüğünü onlara gösterip, “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.”⁶⁷⁹ ifadesiyle kapalı olarak ifade edilen bazı maslahatları onlara beyan etmiştir.⁶⁸⁰ Bunun üzerine melekler; “*Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz.*”⁶⁸¹ diyerek, senin yüce zatına yakışmayacak her türlü şeyden seni tenzih ve takdis ederiz demek istemişlerdir.

Melekler duâlarını, Allah’ın (c.c) Alîm ve Hakîm sıfatlarına vurgu yaparak yaşadıkları hadiseye uygun bir şekilde sonlandırmışlardır. Alîm; ilmi her şeyi kuşatan, hiçbir şey kendisinden saklı kalmayan anlamına gelirken, Hakîm de; tam bir hikmet sahibi anlamına gelmektedir. İşte melekler bu sıfatları söyleyerek Allah’ın (c.c) ilim ve hikmet sahibi olduğunu kendilerinin ise en basit bir şeyi dahi bilme imkânına sahip olmadıklarını dile getirmişlerdir.⁶⁸²

Meleklerin duâ cümlesine Allah’ı (c.c) bütün eksik sıfatların dışında tutarak başlaması, tıpkı peygamberlerin yaptıkları hatanın farkına vardıklarında, tevbeden hemen önce söyledikleri söz gibi olduğu dikkat çekmektedir.⁶⁸³ Bu bağlamda tevbe ve mağfiret talebinde bulunurken Allah’ı (c.c) tüm eksik sıfatların dışında tutulması, tevbenin olmazsa olmaz unsuru gibi gözükmektedir.

Peygamber duâlarının sonunda olduğu⁶⁸⁴ gibi burada yer alan duâ âyetinin sonunda da Allah’ın (c.c) isim ve sıfatlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu durum ise duânın usul ve âdâbı açısından kaçırılmaması gereken bir detay olarak ön plana çıkmaktadır.

⁶⁷⁸ el-Bakara 2/31.

⁶⁷⁹ el-Bakara 2/30.

⁶⁸⁰ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 126.

⁶⁸¹ el-Bakara 2/32.

⁶⁸² Sa’dî, **Teyşîru’l-Kerîmi’r-Rahman**, s. 48.

⁶⁸³ el-A’râf 7/143; el-Enbiyâ 21/87.

⁶⁸⁴ el-Bakara 2/127-129; Âl-i İmrân 3/35, 38; el-Mâide 5/114; el-A’râf 7/89, 151; Hûd 11/45; Tâhâ 20/35; el-Enbiyâ 21/83; Sâd 38/35; el-Mümtehhine 60/5.

3. 2. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (87/2 el-Bakara 126-129)

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (126) وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (127) رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (128) رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (129)

126- “İbrâhîm, “Rabbim! Burayı güvenli bir şehir yap, halkından Allah’a ve âhiret gününe inananları da çeşitli ürünlerle rızıklandır.” diye duâ etmişti. Allah buyurdu ki: “İnkâr edene de az bir süre dünya nimetleri veririm, ama sonunda onu cehennem azabına sürerim. O ne kötü bir sondur!”

127- “İbrahim, İsmail ile birlikte Kâbe’nin temellerini yükseltiyordu: “Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; Şüphesiz sen işitensin, bilensin.”

128- “Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et. Şüphesiz tevbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin.”

129- “Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar Rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.”

İbrahim’in (a.s) Bakara suresinde yer alan duâsına geldiğimizde, İbrâhîm suresinde yer alan duâlarına⁶⁸⁵ başlarken kullandığı kelimelerin aynısını buradaki duâlarının başlangıcında da kullandığını görmekteyiz. Bundan sonra gelen cümleler ise farklılık arz etmektedir.

İbrahim’in (a.s) burada zikredilen duâsında, yine İbrâhîm suresi otuz yedinci âyete benzer bir şekilde belde halkı için rızık talebinde bulunmakta, buna karşılık Allah (c.c) sadece inananlara değil inkâr edenlere de dünya nimetlerinden vereceğini bildirmiştir. İbrahim (a.s) buradaki duâsında sadece inananlar için rızık talebinde bulunması, yüz yirmi dördüncü âyette Allah’ın (c.c) zalimleri İbrahim’in (a.s) duâsının dışında tutarak vaadinin zalimleri kapsamayacağını bildirdiği için bu şekilde yaptığı yönündedir. Ancak Allah (c.c)

⁶⁸⁵ İbrâhîm 14/35-41.

onun bu yanlış anlamasını düzelterek; önderlik sadece müminlere, dünya nimetleri ise hem müminlere hem de kâfirlere verilecektir, mesajını vermiştir.⁶⁸⁶

“İbrahim İsmail’le birlikte beytin temellerini yükseltiyordu.”⁶⁸⁷ âyeti açıklanırken İbrahim (a.s) ve İsmail’in (a.s) yükselttiği temellerin daha önce inşa edilmiş olan Kâbe’nin eski temelleri olduğu bildirilmiştir.⁶⁸⁸

İbrahim (a.s) ve İsmail’in (a.s), birlikte yaptığı duâ âyetlerinin son ikisinde hayırlı nesil talebinde bulundukları görülmektedir. İbrahim’in (a.s) bu surenin yüz yirmi dördüncü âyetinde; “Soyumdan da...” diyerek yine hayırlı nesil talebinde, dolayısıyla duâda bulunduğu halde neden bu âyetlere dâhil etmediğimiz düşünülebilir. Lakin buradaki ifade duâ manasında değil daha çok soru cümlesi olarak telakki edilmektedir. Yani; “Soyumdan bazılarını da önder yapacak mısınız?” demek istemiştir. Tıpkı; “Sana ikram edeceğim.” denildiğinde ikram edilen kimsenin; “Zeyd’e de ikram edecek misin?” denilmesi gibidir.⁶⁸⁹

Bu duâ âyetleri içerisinde, “Bize ibadet usullerimizi göster.”⁶⁹⁰ sözüyle ilgili ise; hac ibadetiyle ilgili vazifeler yani, Arafat’ta vakfe, Şeytan taşlama, Kâbe’yi tavaf ile Safa ve Merve arasında sa’y ibadetinin kastedildiği bildirilmektedir.⁶⁹¹

Medine’de inzal olan Bakara suresinde, İbrahim’in (a.s) duâsının zikredilip ve duâsında Mekke ve Kâbe’den bahsetmesi bu surede bulunan Yahudilere ilişkin kıssa zinciriyle ilgisi bulunmayan bağımsız bir bölüm olarak düşünülebilir. Bilakis burada geçen duâ âyetlerine daha geniş bir çerçeveden bakıldığında kıssa zinciriyle birebir bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda duâ âyetlerinden önce Yahudilerden bahsedildiği gibi sonra gelen âyetlerde de Yahudilerin tutum ve sözlerinden konu açılıp onlara eleştiriler yapılmaktadır. Akabinde başka bir konu açılıp kıblenin Kâbe olarak belirlenmesi konusu işlenmekte ve Yahudilerin bu değişikliğe karşı gösterdikleri tepki eleştirilmektedir. Bu da incelediğimiz duâ âyetlerinin öncesi ve sonrasıyla bağımsız olmadığını göstermektedir.

Burada yer alan duâ âyetlerindeki amacın, kible değişikliğini gerekçelendirmek ve Kâbe’nin Allah (c.c), İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s) ile bağlantısını ortaya koyarak Yahudilerin tutumlarının yanlışlığını göstermek olduğu belirtilmiştir.⁶⁹² Yine bu bölümde

⁶⁸⁶ Mevdûdî, **Tefhimu’l-Kur’ân**, c. 1, s. 115.

⁶⁸⁷ el-Bakara 2/127.

⁶⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, c. 1, s. 231.

⁶⁸⁹ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 184.

⁶⁹⁰ el-Bakara 2/128.

⁶⁹¹ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 1, s. 334.

⁶⁹² Derveze, **et-Tefsîrü’l-Hadîs**, c. 6, s. 237, 238.

İbrahim (a.s) kıssası ve onun hayırlı nesil talebiyle ilgili duâlarından bahsedilmesiyle, Yahudilere bir peygamber olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) soyunun İsmail (a.s) kanalıyla İbrahim'e (a.s) dayandığı mesajının verildiği görülmektedir.

3. 3. Dâvûd (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (87/2 el-Bakara 250)

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

“Câlût ve askerlerinin karşısına çıkınca da; “Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!” diye niyazda bulundular.”

Burada zikredilen duâ âyetinin kıssası iki yüz kırk altıncı âyette başlamaktadır. Kıssanın başladığı âyette ismi zikredilmeden, “Peygamberlerden birine...”⁶⁹³ şeklinde İsrailoğullarına gönderilen peygamberden söz edilmektedir. Bizim burada zikredilen duâ âyetini çalışmamızın içine dâhil etmemizin amacı ise, iki yüz elli birinci âyette ismi zikredilen Dâvûd (a.s) sebebiyledir.

Duâ âyetinin yer aldığı kıssanın başından duâ âyetine kadar olan kısmı özetleyecek olursak; İsrailoğulları kolaycı tutum ve korkaklıkları sebebiyle yaptıkları savaşlarda büyük bir yenilgi alarak peygamberlerine gelmiş ve kendilerine bir hükümdar tayin etmesini istemişlerdir. Sözü edilen peygamber de Tâlût isminde birinin Allah (c.c) tarafından hükümdar tayin edildiğini onlara bildirmiştir. İsrailoğulları Tâlût'un hükümdarlığına itiraz etmişlerdir. Onlara göre bu hükümdarın kendilerinden ileri gelen ve zengin bir aileye mensup birinin olması yönündeydi. Tâlût ise zengin değildi lakin uzun boylu yiğit biriydi. Peygamberleri onlara Tâlût'un hükümdarlığının alameti olarak, Mûsâ ve Hârûn ailelerinin bıraktıkları tabutun geleceğini bildirmiştir. Nihayetinde Tâlût'u kumandan olarak kabul eden İsrailoğulları sefere çıktı. Tâlût askerlerine bir nehirle imtihan olunacaklarını ve ondan içmemelerini söyledi. “Kim ondan içerse benden değildir.”⁶⁹⁴ diyerek uyardı. İçlerinden çok azı hariç askerlerin hepsi o nehirden içti ve Tâlût ile beraber çok az kişi nehirden karşıya geçebildi.⁶⁹⁵

Az sayıdaki İsrailoğulları Tâlût'un kumandanlığında Câlût ve askerlerinin karşısına çıkınca Allah'tan (c.c) sabır ve yardım talebinde bulunmuşlardır. Duâ metninde geçen; “Bize sebat

⁶⁹³ el-Bakara 2/246.

⁶⁹⁴ el-Bakara 2/249.

⁶⁹⁵ Kıssa hakkında detaylı bilgi için bkz. Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 1, ss. 386-391.

ver.” cümlesinden maksat, kalplerimizi kuvvetlendir demektir. Nitekim insanın ayakları kalbi kuvvetli olduğu zaman yere sağlam basar denilmiştir.⁶⁹⁶ Câlût ve askerleri puta tapan bir kavim olduğu⁶⁹⁷ için duâ metninde inkârcı topluluk olarak zikredilmiştir.

Bu âyetlerin Medine döneminde inzal olan sureler içinde zikredilmesinin hikmeti, Müslümanlara bildirilen savaş ve infak emrini pekiştirici işlevinin yanında, Müslümanların Allah (c.c) yolunda cihat ederken dirençlerini yitirmemeleri için son derece önemli telkinler ve psikolojik destek amaçladığı yönündedir.⁶⁹⁸ Nitekim duâ âyetinden sonraki âyette, İsrailoğullarının düşmanlarını yendiği ve Dâvûd’un (a.s) Câlût’u öldürdüğü, Dâvûd’a (a.s) hükümlanlık ve hikmet verildiğinden bahsedilmesi bu hususu destekler niteliktedir.

3. 4. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (87/2 el-Bakara 260)

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوْمَ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“İbrâhim; “Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!” deyince, Rabbi "Yoksa inanmıyor musun?" demişti. O "Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye." cevabını verdi. Rabbi "Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir." buyurdu.”

Konumuz dâhilinde Bakara suresinde yer alan son duâ âyetine geldiğimizde, buraya kadar gördüğümüz duâ âyetlerinden çok farklı bir formda olan bir duâ ile karşılaşırız. Buna karşılık burada zikredilen duâ âyetinin, âyetlerin genel serencamı içerisinde gereken yeri aldığını görüyoruz. İki yüz elli sekiz ve iki yüz elli dokuzuncu âyetler de bu hususu desteklemektedir. Ayrıca ikiyüz elli dokuzuncu âyette geçen hadise, İbrahim’in (a.s) düşünce olarak bu konuda yalnız kalmadığını göstermesi açısından son derece önemlidir.

İbrahim’in (a.s) duâsının bulunduğu bu duâ âyeti konu olarak iki yüz elli dokuzuncu âyetle aynılık arz etmektedir. Nüzul sebebiyle ilgili bir rivayeti göz önüne aldığımızda iki yüz elli sekizinci âyeti de konu kapsamında değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Nitekim

⁶⁹⁶ İbnü’l Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, c. 1, s. 227.

⁶⁹⁷ İbnü’l Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, c. 1, s. 227.

⁶⁹⁸ Derveze, *et-Tefsîrü’l-Hadîs*, c. 6, s. 460, 461.

belirtildiği üzere; Nemrut, İbrahim (a.s) ile ölümlerin dirilmesi hususunda tartışınca, İbrahim (a.s) Allah'ın (c.c) haber verdiği şeyi yani öldükten sonra dirilmeyi görmek istemiştir. Bunun üzerine Allah (c.c) ile İbrahim (a.s) arasında bu diyalog yaşanmıştır.⁶⁹⁹

İbrahim (a.s) insanlar içerisinde imanı en sağlam kişi olduğu halde, neden “*Rabbim! Ölümleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!*” diyerek duâ etmiştir gibi bir soru akla gelebilmektedir. Bunun izahı ise şöyledir: İbrahim (a.s), Allah'ın (c.c) verdiği cevabı alabilmek için böyle demiştir. Allah'ın (c.c) İbrahim'in (a.s) bu isteğine verdiği cevap; “*Yoksa iman etmiyor musun?*” şeklindedir. İşte bu cevapta, hadiseyi dinleyenler için çok büyük faydalar olduğu bildirilmiştir.⁷⁰⁰ Bundan sonra ise Allah (c.c) İbrahim'in (a.s) duâsını kabul ederek isteğinin hâsıl olması için İbrahim'e (a.s) yapması gerekenleri bildirmiştir.

Burada zikredilen duâ âyeti ve öncesinde öldükten sonra dirilmeyle ilgili verilen somut örnekler, Mekke döneminde müşriklerin Hz. Peygamber'e (s.a.v) sorduğu alaycı sorulara verilen cevabı⁷⁰¹ destekler niteliktedir. Nitekim görüldüğü üzere âyet-i kerimeler, Allah'ın (c.c) ölümleri diriltme gücüne sahip olduğunu somut ve olağanüstü örneklerle izah etmektedir.

3. 5. Zekeriyâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (89/3 Âl-i İmrân 35-36)

إِذْ قَالَتِ امْرَأَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (35) فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (36)

35- “Bir zamanlar İmrân'ın karısı şöyle demişti: ” “Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen.”

36- “Onu doğurunca dedi ki: Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum.”

⁶⁹⁹ İbnü'l Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 1, s. 236.

⁷⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 1, s. 308, 309.

⁷⁰¹ Yâsîn 36/77-82.

Allah (c.c), Âdem (a.s), Nûh (a.s), İbrahim (a.s) ve İmrân ailelerinin üstünlüğünü vurguladıktan sonra, Zekerıyyâ'nın (a.s) kıssası ile Hz. Meryem ve oğlu İsa'nın (a.s) faziletli aileler içerisinde geldiğini ve başından sonuna kadar hangi hallerden geçtiklerini bu bölümde beyan etmiştir. Bu bölüm içinde ise iki kişiye ait toplamda üç adet duâ âyeti bulunmaktadır. Bu duâ âyetlerinden ikisi, birinci bölümde Zekerıyya (a.s) başlığı altında değindiğimiz Hz. Meryem'in annesi Hanne'ye aittir. Diğer duâ âyeti ise Zekerıyyâ'nın (a.s) duâsının bulunduğu otuz sekizinci âyettir.

Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin yaptığı duâyı Zekerıyyâ (a.s) kıssası içerisinde değerlendirmemizin sebebi, Zekerıyyâ (a.s) kıssasının baş tarafını bu duâ âyetlerinin oluşturması ve Hanne'nin yaşadığı dönem olarak da Zekerıyyâ (a.s) devrinde yaşamış olmasıdır.

Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin yaşı epey ilerlemiş ve çocuğu olmamıştı. Yavrusunu doyurmaya çalışan bir kuş gördü ve çocuk sahibi olmak istedi. Böylece Allah'a (c.c) duâ etti. Allah (c.c) duâsını kabul etti. Hamile olduğunu anlayınca adakta bulundu. Onların kültüründe Allah (c.c) yoluna adanan kişi dünyalık işlerle uğraşmaz ve hiç evlilik yapmazdı. Kendini ibadete verir ve kilise hizmetini yerine getirirdi. Bu adak ise sadece erkek çocukları için geçerliydi.

Hanne kocasına; “Bütün peygamberler Allah'a (c.c) adakta bulunmuştur. Ben de doğacak evladımı Allah'a (c.c) adadım.” deyince, kocası; “Eğer o kız ise ki kız da mahremdir, o zaman ne yapacaksın?” dedi.⁷⁰² Bunun üzerine Hanne; “*Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur, kuşkusuz sensin her şeyi işiten ve bilen.*” diyerek duâda bulunmuştur. Yani ben doğacak çocuğumu ibadet edenlerle dolan evinin bir hizmetkârı olarak adadım. Bu amelimi benden kabul buyur. Bu adağımın temelini ihlâşlı kıl ve hayırla sonuçlandır, demek istemiştir.⁷⁰³

Hanne doğum yapıp onun kız olduğunu görünce; “*Rabbim! Onu kız doğurdum.*” demiştir. Bu cümleden sonra Allah (c.c), onun ne doğurduğunu daha iyi bildiğini ifade etmiş daha sonra da; “*Erkek de kız gibi değildir.*” diyerek çocuğun değerini ve derecesini yükseltmiş yani “Onun istediği erkek çocuğu, benim ona lütfettiğim kız çocuğu gibi değildir.” diyerek Hanne'yi teselli ederek çocuğu kıymetlendirmiştir.⁷⁰⁴

⁷⁰² Suyûtî, **ed-Dürü'l-Mensûr**, c. 2, s. 180.

⁷⁰³ Sa'dî, **Teyşîru'l-Kerîmi'r-Rahman**, s. 128.

⁷⁰⁴ Bursevî, **Ruhu'l-Beyan**, c. 1, s. 529.

“Ben onun adını Meryem koydum.” Bu cümle Hanne’ye aittir. Onların dilinde Meryem kelimesi, ibadet ehli hanım anlamında olup bu ismi vermekle Allah’a (c.c) yakınlaşmayı ve Allah’tan (c.c) evladını korumasını istemiştir. Nitekim Meryem ismini verdiğini söyledikten hemen sonra onu ve evladını şeytandan ve onun hilelerinden Allah’a (c.c) emanet etmiştir.⁷⁰⁵ Bundan sonra gelen âyette de görüldüğü üzere Allah (c.c) Hanne’nin bu adağına hüsn-ü kabul göstermiş ve Hz. Meryem’in en güzel şekilde yetişmesini sağlamıştır.

Hanne’nin yaptığı bu duânın Kur’ân’da zikredilmesinin amacı gayet açıktır. Kıssanın ve duânın yer aldığı surenin Âl-i İmran suresi olduğu görülmektedir. Âl-i İmran suresi ise Allah’tan (c.c) başka hiçbir ilah olmadığı inancını pekiştirmeyi hedefleyen bir suredir. Surenin bu bölümünde ise, bir kız çocuğunun ibadethanenin hizmetine adanıp kabul edilmesi ve onun bir peygambere anne olmaya hazırlanması can alıcı bir usupla anlatılmaktadır.

Bu bağlamda peygamberlerin seçimi ve hak dinlerin oluşumunun Allah’ın (c.c) mutlak hükmüne bağlı olduğuna dikkat çekmek ve peygamberliği kendi nesillerine uygun görerek Muhammed’in (s.a.v) peygamberliğini kabul etmeyen Yahudilerle, kendileri gibi bir beşer olduğu için onu peygamber kabul etmeyen Arap müşriklere reddiyede bulunmanın amaçlandığı belirtilmiştir.⁷⁰⁶

3. 6. Zekeriyya (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (89/3 Âl-i İmrân 38)

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

“Orada Zekeriyyâ Rabbine duâ edip dedi ki: Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duâyı işitmektesin.”

Zekeriyyâ’nın (a.s) duâsının yer aldığı âyetin bir öncesinde, Zekeriyyâ (a.s) Hz. Meryem’in mâbedde bulunan odasına her girdiğinde yeni yiyecekler gördüğünü ve bunları nereden temin ettiğini Hz. Meryem’e sormaktadır. Söylenildiğine göre Zekeriyyâ (a.s) mabede girdiğinde kış meyvelerini yazın, yaz meyvelerini de kışın Hz. Meryem’in yanında görüyor ve bu meyvelerin zamanı olmadığı halde nereden bulduğunu soruyordu.⁷⁰⁷ Otuz

⁷⁰⁵ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 356.

⁷⁰⁶ Karaman vd., **Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 1, s. 551.

⁷⁰⁷ Suyûtî, **ed-Dürü’l-Mensûr**, c. 2, s. 187.

yedinci âyetin son kısmında belirtildiğine göre Hz. Meryem cevaben bu rızıkların Allah (c.c) tarafından verildiğini söylüyordu.

Zekeriyyâ (a.s) aldığı cevabın hemen akabinde, Hz. Meryem'in Allah (c.c) katında ne kadar değerli olduğunu, ne kadar yüce bir konuma sahip olduğunu görünce, otuz sekizinci âyette yer alan duâsını yaparak, kendi eşi İyşâ'dan, Hanne'nin evladı gibi Allah (c.c) katında seçkin ve değerli bir evlat sahibi olmayı dilemiştir.⁷⁰⁸

Allah'ın (c.c); “Zekeriyyâ orada Rabbine duâ etti.” buyruğundaki *orada* kelimesi asıl itibariyle mekân için olmakla beraber hem zaman hem de mekân için kullanılabilen bir zarf edatıdır.⁷⁰⁹ Söz konusu zamandan kasıt Zekeriyyâ'nın (a.s) Hz. Meryem'in cevabından hemen sonrası, mekândan kasıt da mihraptır. Mihrap ise oturulan bir yerdeki en değerli mekân anlamına gelmektedir. Buna göre Hz. Meryem yüksekçe bir odada kalıyor, Zekeriyyâ'da (a.s) yanına bir merdivenle çıkıyordu.⁷¹⁰

Zekeriyyâ (a.s) duâsında temiz bir nesil istemişti. Otuz dokuzuncu âyette Zekeriyyâ'nın (a.s) duâsının kabul olduğunu ve kendisine verilecek evladın vasıflarını öğreniyoruz. Nitekim burada zikredilen; “Allah'ın kelimesi, tasdik edici.” lafzı, İşâ'yı (a.s) tasdik edici,⁷¹¹ efendi, iffetli ve salih kullardan bir peygamber olması, Zekeriyyâ'nın (a.s) istediği, temiz bir nesil dileğini ziyadesiyle karşılamaktadır.

Bir önceki duâ âyetinin tahlilini yaparken son kısımda Âl-i İmrân suresi otuz yedinci âyet-i kerimede Allah'ın (c.c) Hz. Meryem'i hüsn-ü kabul edip onun güzel bir şekilde yetiştirilmesini sağladığına değinmiştik. Allah (c.c) aynı âyetin devamında, Zekeriyyâ'yı (a.s) Meryem'in (a.s) bakımı ile görevlendirdiğini bildirmiştir. Zekeriyyâ'nın (a.s) Hz. Meryem ile aynı mâbedde ibadet ettiği ve duâsını orada yaptığı âyet-i kerimelerden anlaşılmaktadır. Bu durum ise duâda mekanın önemli olduğunu göstermektedir.

Zekeriyyâ (a.s) duâsında temiz bir nesil talep etmiştir. Kırkıncı âyette ise kendisinin ihtiyar karısının da kısır olduğunu söyleyerek kendisine verilen müjdeye karşılık şaşkınlığını dile getirmiştir. Bu durum ise; İbrahim'in (a.s) ölümlerin nasıl diriltildiğini görmek istemesi üzerine, “Yoksa inanmıyor musun?” buyrulunca, “Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye...”⁷¹² şeklinde cevap vermesine benzetilmektedir.⁷¹³

⁷⁰⁸ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 359.

⁷⁰⁹ Kurtûbî, **el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, c. 4, s. 72.

⁷¹⁰ Kurtûbî, **el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, c. 4, s. 71.

⁷¹¹ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 6, s. 371.

⁷¹² el-Bakara 2/260.

⁷¹³ İbn Aşûr, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, c. 3, s. 241, 242.

3. 7. İsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (89/3 Âl-i İmrân 53)

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أُنزِلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ

“Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e tâbi olduk; artık bizi şahitlerle beraber yaz.”

Burada zikredilen duâ âyeti İsâ (a.s) kıssasında yer almaktadır. Elli ikinci âyette görüleceği üzere duâyı yapanlar İsâ'nın (a.s) havarileridir. Habeşçe'den ve Nebatî dilinden Arapçaya geçtiği ileri sürülen havari kelimesi; beyaz, beyazlık, seçilmiş, kusursuz, hâlis, kendisini bir davaya adanmış, candan dost ve yardımcı gibi manalara gelmektedir. Terim olarak ise; İsâ (a.s) tarafından seçilmiş, tebliğ ve irşad görevinde ona yardımcı olan on iki kişiden oluşan grubu ifade etmektedir.⁷¹⁴

Burada zikredilen duâ âyetinden önce gelen “İsâ onlardaki inkârcılığı sezince...”⁷¹⁵ ifadesi, onların yani İsrailoğullarının inkâr edeceğini hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, tıpkı duyularla algılanan bilgiler gibi kesin bir şekilde bildi, anlamına gelmektedir.⁷¹⁶ “Allah’a giden yolda bana yardımcı olacak kimlerdir?”⁷¹⁷ sözüyle İsâ (a.s), inkârcılara karşı kavminden iman edenlerden yardım istemiştir. İsâ'nın (a.s) bu sözünün; “Allah ile birlikte bana kim yardımcı olur?” demek gibi olduğu ve tıpkı “Onların mallarını, mallarınızla birlikte yemeyin.” âyetinde⁷¹⁸ olduğu gibi birliktelik manasının da olduğu bildirilmiştir.⁷¹⁹

İsâ'nın (a.s) yardım dilemesi ise kavminden inkârcılara karşı korunmak ve davetini açık bir şekilde yapmak içindir. Nitekim Allah'ın (c.c) peygamberleri ve velileri hakkındaki sünnetinin bu olduğu söylenmiştir.⁷²⁰ Âyetin devamında ise havarilerin İsâ'yı (a.s) desteklediğini görüyoruz.

Duâ ayetine geldiğimizde havarilerin iman edip İsâ'ya (a.s) tabi olduğunu görüyoruz. “Bizi şahitlerle beraber yaz.” ibaresindeki şahitlerle ilgili kimlerin kastedildiği hususunda beş farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; Muhammed (s.a.v) ve ümmetidir. İkinci görüş; kendilerinden önce iman eden müminlerdir. Üçüncü görüş; peygamberlerdir, çünkü her

⁷¹⁴ Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 1, s. 581.

⁷¹⁵ Âl-i İmrân 3/52.

⁷¹⁶ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 365.

⁷¹⁷ Âl-i İmrân 3/52.

⁷¹⁸ en-Nisâ 4/2.

⁷¹⁹ Kurtûbî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, c. 4, s. 97.

⁷²⁰ Kurtûbî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, c. 4, s. 97.

peygamber ümmetinin şahididir. Dördüncü görüş; bunlar doğru kimselerdir. Beşinci görüşe göre ise; peygamberleri tasdik etmekle şahitlik edenlerdir, denilmektedir.⁷²¹

Havarilerin yaptığı duâdan bir önceki âyette Îsâ'nın (a.s) çağrısı üzerine havarilerin Îsâ'ya (a.s) destek verdiğini görmekteyiz. Duâ âyetinde de verdikleri bu desteği adeta pekiştirdikleri görülmektedir. Bununla birlikte havarilerin Îsâ'ya (a.s) destek vererek bu şekilde duâda bulunmaları, Îsâ'ya (a.s) verilen peygamberlik görevini ön plana çıkarma açısından önem arz etmektedir. Nitekim Îsâ'nın (a.s) bir peygamber olduğunu havariler vasıtasıyla delillendirip, Îsâ'dan (a.s) sonra ona yüklenen ilahlık iddiasını çürütmesi açısından bu âyette çok büyük mesajlar bulunmaktadır.

3. 8. İbrahim (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetlerinin Tahlili (91/60 el-Mümtehine 4, 5)

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنْتَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (4) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (5)

4- “İbrâhim’de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır; onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: Bilin ki bizim sizinle ve Allah’ı bırakıp da taptıklarınızla bir ilişiğimiz yoktur. Sizi (ve değerlerinizi) reddediyoruz. Sizinle bizim aramızda, siz bir tek Allah’a iman edinceye kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve nefret açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak İbrâhim’in, babasına; "Hiç şüphelen olmasın bağışlanman için duâ edeceğim, ama Allah’tan sana geleceklere karşı yapabileceğim bir şey de yoktur." demesi başka. Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır.”

5- “Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir sınama konusu yapma. Bizi bağışla ey Rabbimiz! Çünkü kudret ve hikmet sahibi olan sensin.”

Surenin başında Allah (c.c) iman edenlere kâfirleri dost edinmeyi yasaklayıp onlardan gelebilecek zararları bildirdikten sonra, “İbrahim’de ve ona uyanlarda size güzel bir

⁷²¹ İbnü’l Cevzî, **Zâdü’l-Mesîr**, c. 1, s. 286.

örneklik vardır.” buyruğu ile İbrahim’in (a.s) kıssasını söz konusu etmekte ve kâfirlerden uzak kalmanın onun siretinin belirgin bir özelliği olduğu bildirilmektedir. Yani babası için bağışlanma dilemesi hariç siz de ona uyunuz ve onu önder belleyiniz mesajı verilmektedir.⁷²²

Burada İbrahim’in (a.s) babası için yaptığı duâ hususuna değinmekte fayda görüyoruz. Meryem suresinde geçtiği üzere, babası İbrahim’in (a.s) uyarılarına sert bir karşılık vererek onu kovalamıştı. İbrahim (a.s) ise babası için bağışlanma dileyeceğini söyleyerek oradan ayrılmıştı.⁷²³ Bu sözü gereğince İbrahim (a.s), babası için iki sefer bağışlanma dilemiştir. Birincisi; *“Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün, beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla.”*⁷²⁴ İkincisi; *“Babamı da bağışla, kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu.”*⁷²⁵ Ancak, kendisi için bağışlanma talebinde bulunduğu babasının inkârcı, Allah (c.c) düşmanı biri olduğunun bilincine varınca babası ile bağıni koparmıştır. Nitekim bu husus Tevbe suresinde şu şekilde geçmektedir; *“İbrahim’in, babasının bağışlanması için yaptığı duâ ise sırf ona verdiği bir sözden ötürüydü. Ama onun bir Allah (c.c) düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. İbrahim gerçekten çok duyarlı, yumuşak huylu biriydi.”*⁷²⁶

Dördüncü âyetin baş tarafında, ona uyanlar şeklinde tercüme edilen kısmı için; İbrahim’e (a.s) iman edip ona uyan müminler veya İbrahim (a.s) döneminde yaşayıp ona tabi olan peygamberlerin kastedildiği belirtilmiştir. Fakat İbrahim (a.s) ile birlikte Nemrut’a karşı mücadele veren bir grubun olmadığı gerekçesiyle ona uyanların peygamberler olduğu görüşü daha isabetli görülmüştür.⁷²⁷

Dördüncü âyetin son kısmı ile beşinci âyette bulunan duânın ise, İbrahim’in (a.s) babası için yaptığı duâ hariç diye belirtilen istisna cümlesinin öncesiyle bağlantılı olup güzel örneklik kapsamında İbrahim (a.s) ve ona uyanların yaptığı duâ olarak bildirilmiştir.⁷²⁸ Beşinci âyette zikredilen; *“Bizi inkâr edenler için sınama konusu yapma.”* ifadesinin, *“Düşmanlarımızı bize musallat etme, eğer böyle olursa kendilerinin hak üzere olduklarını düşünürler veya şayet bunlar hak üzere olsalardı, başlarına bunlar gelmezdi.”* gibi bir manaya geldiği belirtilmiştir.⁷²⁹

⁷²² Kurtûbî, **el-Câmi‘ li-Ahkâmî’l-Kur’ân**, c. 18, s. 56.

⁷²³ Meryem 19/41-49.

⁷²⁴ İbrâhîm 14/41.

⁷²⁵ eş-Şuarâ 26/86.

⁷²⁶ et-Tevbe 9/114.

⁷²⁷ İbn Atiyye, **el-Muharraru’l-Vecîz**, c. 5, s. 295.

⁷²⁸ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 4, s. 514.

⁷²⁹ Râzî, **Mefâtihu’l-Gayb**, c. 29, s. 519.

Dördüncü âyetin baş kısmında yer alan ifadeler müminlere verilmek istenen mesajın ana temasını oluşturmaktadır. Akabinde zikredilen duâlarla birlikte bu mesaj daha da önemli bir duruma getirilmiştir. Bu bağlamda, Allah’a (c.c) ve müminlere düşman olan kişilerle dostluk kurulamayacağı, aralarında akrabalık bağları bulunsa bile onlarla diyaloglarında dikkatli olmaları gerektiği, İbrahim (a.s) ve ona uyanlar örnek gösterilerek dile getirilmiş, “*Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik...*” cümleleriyle de bu husus pekiştirilmiştir.

İbrahim’in (a.s) babası için yaptığı duâyâ burada vurgu yapıldığını görüyoruz. Ancak İbrahim’in (a.s) babası için yaptığı duâlardan da görüleceği üzere, peygamberlerin ancak sonuna kadar devam eden davranışlarının örnek alınabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim babasının din hususunda kendisine apaçık düşman olduğunu görünce ondan uzaklaşmıştır. Bu bağlamda peygamberlerin sonradan terk ettiği davranışlar ile Allah’ın (c.c) menettiği ya da Allah (c.c) tarafından konulan yeni bir hükmün neshettiği davranışların örnek alınmaması gerektiği belirtilmiştir.⁷³⁰

Âyetlerin akışından da anlaşılabileceği üzere İbrahim (a.s) ve kavminin beraber yaptığı bu duâ, bağışlanma talebiyle birlikte Allah’ı (c.c) yücelterek son bulmaktadır. Örnek gösterilen müminlerin duâlarını bu şekilde bitirmesi ve Bakara suresinin sonunda da müminlerin bu şekilde niyazda bulunabileceğine dair örnek duâyâ yer verilmesi müminlerin duâsının nasıl olması gerektiğine dair ipucu vermektedir.

3. 9. Mûsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (112/5 el-Mâide 25)

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

“Mûsâ, “Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet.” dedi.”

Mûsâ’nın (a.s) Mâide suresinde zikredilen duâsının kıssası yirminci âyette başlamaktadır. Mûsâ’nın (a.s) yirmi beşinci âyette zikredilen duâsını daha iyi kavrayabilmek için yirminci âyetten itibaren değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre Mâide suresi yirminci âyete baktığımızda, Mûsâ (a.s) kavmine Allah’ın (c.c) verdiği nimetlerden bahsedip onlara verilen değeri hatırlatmaktadır. Mûsâ’nın (a.s) buradan duâ âyetine kadar ise kavmini yirmi

⁷³⁰ Mevdûdî, **Tefhîmu’l-Kur’ân**, c. 6, s. 241.

birinci âyette zikredilen kutsal topraklara girmeleri hususundaki ikna çalışmasını görüyoruz. Burada zikredilen kutsal topraklarla ilgili birkaç farklı görüş bulunmaktadır. Buna göre bu bölgenin; Eriha yani Beytü'l-Mukaddes, Tûr ve çevresi, Şam, Filistin ve Ürdün'ün bir kısmı veya Şam bölgesinin tamamı⁷³¹ gibi farklı görüşler ileri sürülmüştür.

İsrailoğullarının âyette zikredilen kutsal topraklara girmek istememelerindeki ana neden o bölgede zorba bir kavmin bulunmasıdır. Yirmi üçüncü âyette; “*Korkanlar arasından Allah'ın lütufta bulunduğu iki cesur adam...*” olarak belirtilen ve İsrailoğullarına Allah'a (c.c) güvenip dayanmaları hususunda telkinde bulunan iki kişinin Yûşâ b. Nûn ve Kılâb b. Yûtenne olduğu bildirilmiştir.⁷³² Bunca öğüt ve uyarı İsrailoğullarına fayda vermediği gibi “*Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturacağız.*”⁷³³ sözleriyle ukala bir tavır sergilemişlerdir.

Mûsâ (a.s), İsrailoğullarının kendisine isyan ettiklerini, emirlerine karşı çıktıklarını, küfrü gerektiren o sözleri söylediklerini ve kardeşi Hz. Hârûn'dan başka güvenilebileceği bir kimsenin kalmadığını görünce; “*Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet.*” diyerek, tasa ve şikâyetini Allah'a (c.c) iletmiş, ilahi rahmeti harekete geçirip yardım gelmesini sağlayacak, içten içe yanıp tutuşma kabilinden bir yakarış ile niyazda bulunmuştur.⁷³⁴ Bunun üzerine Allah'ın (c.c) emri gereğince kırk yıl boyunca kutsal topraklardan mahrum bırakılarak yeryüzünde şaşkın vaziyette dolaşmışlardır. Mûsâ'nın (a.s) kavmine bedduâda bulunduğu için pişman olduğu, bunun üzerine Allah'ın (c.c); “*Artık sen yoldan çıkmış toplum için üzülme!*”⁷³⁵ dediği bildirilmiştir.⁷³⁶

Burada zikredilen duâ âyetinden bir önceki âyet örnek gösterilerek; müşriklerin kurbanlıkları geri çevirip, Müslümanların hac etmelerine engel oldukları Hudeybiye günü ile ilgili şunlar anlatılır: Rasulullah (s.a.v) ashabına; “Kurbanlıkları götürüp Kâbe'nin yanında keseceğim.” buyurdu. Bunun üzerine Mikdâd b. el-Esved; “Vallahi biz sana, İsrailoğullarının Mûsâ'ya (a.s); “Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturuyoruz.” dedikleri demeyeceğiz. Fakat; “Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz de sizinle beraber savaşacağız.” demiştir.⁷³⁷ Hadis kaynaklarında ise Hz. Peygamber'le (s.a.v) sahabe

⁷³¹ İbnü'l Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, c. 1, s. 532.

⁷³² Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 10, s. 177.

⁷³³ el-Mâide 5/24.

⁷³⁴ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 621.

⁷³⁵ el-Mâide 5/26.

⁷³⁶ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, c. 1, s. 623.

⁷³⁷ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 10, s. 186.

arasında yaşanan bu diyalogun Bedir savaşının yapıldığı gün cereyan ettiği bildirilmektedir.⁷³⁸

Duâ âyetinden önce gelen yirminci âyette Mûsâ'nın (a.s) İsrailoğullarına verilen nimetleri hatırlatarak âyette belirtildiği üzere kavminden kutsal topraklara girmelerini istemesi, inatçı bir topluma karşı verdiği ikna çalışmasını göstermektedir. Bu ikna çalışmasında pozitif bir sonuca ulaşamayan Mûsâ (a.s) böyle bir duâ yapmak zorunda kalmıştır. Bu duâ âyeti, Müslüman toplumlara peygamberin sözünden çıkmamaları gerektiği, aksi takdirde kendilerine verilen nimet ve imkanların ellerinden alınabileceğini telkin etmektedir.

3. 10. Îsâ (a.s) Kıssasındaki Duâ Âyetinin Tahlili (112/5 el-Mâide 114)

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

“Meryem oğlu Îsâ şöyle yalvardı: “Allah’ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofrayı indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyafeti ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısıdır.”

Peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinin nüzul sürecine göre tahlilini, Îsâ'nın (a.s) havarilerin isteği üzerine yaptığı duâ âyeti ile sonlandırıyoruz.

Bu surede zikredilen Îsâ (a.s) kıssasının iki bölümden oluştuğu, birinci bölümün ikinci bölüme, yani âyetler grubunun asıl hedefi olan bölüme hazırlık mahiyetinde olduğu telakki edilmiştir.⁷³⁹ Buna göre Îsâ'nın (a.s) duâsının bulunduğu âyet-i kerime birinci bölüm kapsamında değerlendirilecektir.

Îsâ'nın (a.s), Allah'tan (c.c) kendileri için gökten sofrayı indirmesini talep etmesi, yüz on iki ve yüz on üçüncü âyetlerde de görüldüğü üzere havarilerin ısrarcı tavırları sebebiyledir. “Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” ifadesi, havarilerin Allah'ın (c.c) kudreti ve buna güç yetirebilmesiyle ilgili herhangi bir şüpheden dolayı değil, sözlerinde bir teklif ve edebe riayet eden bir üslubun olması ile alakalı bir husustur. Nitekim Îsâ'nın (a.s); “Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah’a saygılı olun.” sözüne karşılık, “İstiyoruz ki ondan

⁷³⁸ Buhârî, “Tefsîr”, 103 (No. 4609); Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 1/389.

⁷³⁹ Derveze, **et-Tefsîrü'l-Hadîs**, c. 9, s. 258.

yyelim.” ifadesi, havarilerin böyle bir istekte bulunmalarının sebebinin kötü bir maksat taşımadığı, bilakis bu sofraya ihtiyaç duymaları hasebiyledir.⁷⁴⁰

Îsâ'nın (a.s), yüz on dördüncü âyette görüldüğü üzere yaptığı duâda bayram ifadesi yer almaktadır. Yani “Sofranın indirildiği gün bize bayram olur.” manasındadır. Nitekim o günün Pazar günü olduğu; dolayısıyla Hristiyanlar için de Pazar gününün bu sebeple ayrı bir önemi olduğu belirtilmiştir.⁷⁴¹

Burada zikredilen duâ âyetinin kim tarafından ve kimin isteğiyle yapıldığı gayet açıktır. Îsâ'yı (a.s) bu duâyı yapmaya sürükleyen neden ise havarilerin rızık talebi olmakla beraber, imanî noktada düştükleri şüpheden dolayı adeta birtakım mucizelere tanıklık etmek istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Îsâ'nın (a.s) burada yaptığı duâdan sonra Allah (c.c) o sofrayı mutlaka indireceğini bildirmiştir. Fakat sofranın indirilip indirilmediği hususunda Kur'ân-ı Kerim'de herhangi bir âyet bulunmamaktadır. Tefsir ve hadis kaynaklarında da bu hususta sıhhatli bir bilgi kaynağı yoktur. Bu bağlamda sofranın indirilmiş olması mümkündür. Lakin yine aynı derecede yüz on beşinci âyette gelen uyarıdan sonra, havarilerin isteklerinden vazgeçmesi ve buna bağlı olarak sofranın indirilmemiş olması da mümkün görünmektedir.⁷⁴² Burada sofranın indirilip indirilmemesinden ziyade dikkat edilmesi gereken esas unsur, âyetlerin bize verdiği mesajdır. Nitekim bu âyetlerde de Allah'tan (c.c) bir istekte bulunurken, kulluğun gerektirdiği saygı çerçevesinde bunun yapılması hususunda bizlere ince bir mesaj verilmektedir.

4. Medenî Surelerdeki Peygamber Kıssalarında Geçen Duâ Âyetlerinin Genel Tahlili

Medine'de inzal olan surelerdeki peygamber kıssalarında yer alan duâ âyetlerinin Mekkî surelerdeki duâ âyetlerine nazaran çok daha az sayıda olduğu görülmektedir. Vahyin hikmeti gereğince Mekkî surelerin yoğun bir eğitim öğretim programı içermesi, Medenî surelerin ise bu programın üzerine inşa edilen ahkâm âyetlerini fazlaca içermesi bu sayı farklılığının sebebi olarak gösterilebilir.

Bu bölümdeki peygamber kıssalarında bulunan duâ âyetlerinin konu olarak çeşitlilik arz ettiği ve peygamber harici kişi veya zümrelerin duâlarının da Mekke dönemine nazaran

⁷⁴⁰ Sa'dî, *Teyâsîru'l-Kerîmî'r-Rahman*, s. 248, 249.

⁷⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 1, s. 693.

⁷⁴² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, c. 1, s. 524.

daha fazla olduğu gör÷lmektedir. Yine bu bölümdeki duâ âyetlerinde Allah'ın (c.c) isim ve sıfatlarının daha fazla kullanıldığı gör÷lmektedir.

Hatırlanacağı üzere Mekkî surelerdeki peygamber kıssalarındaki duâlar genellikle kısa âyetlerden oluşmaktaydı. Medine'de inzal olan duâ âyetlerinin ise diğer Medenî âyetler gibi uzun âyetlerden oluştuğu gör÷lmektedir. Bu bölümde zikredilen duâ âyetlerini öncesi ve sonrasıyla beraber değerlendirdiğimizde ise, Yahudi, Hristiyan ve Arap müşriklere yönelik birtakım reddiye tarzı mesajlar içerdiği göze çarpmaktadır.

SONUÇ

Kulluğun gereklerinden biri olan duâ ibadeti, kul ile Allah (c.c) arasında manevi bir köprü oluşturmaya açısından son derece önemli görünmektedir. Bu köprünün ilâhî iradeye uygun bir şekilde nasıl inşa edileceği hususu ise Kur'ân-ı Kerim'deki duâ âyetlerinin rehberliği ile gerçekleşebilmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in ilk suresinde doğru yolu isteyen kulların yakarışlarına yer verilmesi ve bu surenin namaz ibadetinin her rekâtında okunması, duâ âyetlerinin rehberlik gücünü ortaya koymaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'deki duâ âyetleri, peygamber kıssalarının betimleme gücünden ve insanlığın iftihar tablosu konumundaki peygamberlerin karakterinden faydalanmak suretiyle farklı bir boyuta bürünerek, insanlara rehberlik hususundaki gücünü pekiştirmiştir. Bu hususa paralel olarak Kur'ân-ı Kerim'de peygamber kıssaları içerisinde, peygamberlerin, meleklerin, salih insan ve topluluklarının duâlarının zikredildiğini görüyoruz.

Kur'ân-ı Kerim'de yirmi beş peygamberin ismi zikredilirken, bu peygamberlerden on altısının duâsının kısas içinde yer alan âyetlerde zikredildiğini çalışmamızın birinci bölümünde paylaşmıştık. Bu bağlamda, yine bir peygamber olan kardeş veya evlat bir peygamberin, peygamber eşinin ve peygamber kavimlerinden inançlı kişilerin bu duâlara iştirak ettiğini görmekteyiz. Ayrıca peygamber olmadığı halde peygamber kıssası içinde zikredilen, Belkıs, Hanne, iman eden sihirbazlar, Tâlût'un askerleri ve Îsâ'nın (a.s) havarileri gibi bazı salih kişi ve zümrelerin de duâlarına yer verildiğini görüyoruz. Bu da tarih sahnesi içinde yer almış her toplum ve medeniyette duâ kültürünün fitrî bir ihtiyaç olduğunu gözler önüne sermektedir.

Peygamber kıssalarında zikredilen duâ âyetlerine genel bir çerçeveden baktığımızda, Mü'minûn suresi yirmi sekiz ve yirmi dokuzuncu âyetler hariç tüm duâların, peygamberlerin ve salih kişi veya zümrelerin kendi ağızlarından zikredilmekte olduğunu görüyoruz. Bu bağlamda Mü'minûn suresi yirmi sekiz ve yirmi dokuzuncu âyetler de

geçen duâların da bir peygamberden yapılması istenildiğine göre, kıssalarda zikredilen duâ âyetlerinin seksen tanesi peygamberlerin yaptığı duâ olarak karşımıza çıkarken, on tanesinin ise diğer salih kişi veya zümrelere ait olduğu müşahede edilmektedir. Toplam doksan adet duâ âyetinden üçünün ise peygamberlerin eşiyle veya kavmiyle yaptığı görülmektedir. Kıssalar içerisinde en çok duâ âyeti bulunan peygamber, toplam yirmi yedi âyetle Mûsâ (a.s) olarak ön plana çıkmaktadır. İbrahim'in (a.s) kıssalarında ise yirmi iki duâ âyeti yer almakta, lakin hacim olarak Mûsâ'nın (a.s) kıssalarındaki duâ âyetlerinden çok daha fazla yer kaplamaktadır.

Peygamber kıssalarında zikredilen duâ âyetlerini, çalışmamızın birinci bölümü kapsamında, yani peygamberlerin, diğer salih kişi ve zümrelerin yaşadıkları ortamla beraber değerlendirdiğimizde daha çok yardım talebiyle ilgili duâların yoğunlukta olduğunu görüyoruz. Buna bağlı olarak her bir peygamberin yaşadığı bölge, kültürel çevre ve kavminin durumuyla doğru orantılı bir şekilde niyazda bulunduğunu görüyoruz. Nitekim Nûh'un (a.s) duâları daha çok yardım talebiyle ilgiliyken, hükümdar bir peygamber olan Dâvûd (a.s) ve Süleyman'ın (a.s) duâlarının hamd ve şükür, Zekeriyâ'nın (a.s) ise evlat isteğine yönelik duâlarının ön plana çıktığını görüyoruz.

Duâ âyetlerini surelerin nüzul sürecine göre bir tasnif ve değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, kıssalarda yer alan duâ âyetlerinin Mekke'de inen surelerde çok daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim Mekki surelerdeki peygamber kıssalarında geçen duâ âyetinin sayısı yetmiş beş, Medine'de inzal olan surelerdeki peygamber kıssalarında yer alan duâ âyetinin sayısı ise on beş adettir. Bu hususa paralel olarak Mekki peygamber kıssalarında yer alan duâ âyetlerinde, İsmail (a.s) ve İsâ (a.s) hariç diğer on dört peygamberin duâlarını gördüğümüz halde, Medeni kıssalarda sadece beş peygamberin duâlarına yer verildiğini görmekteyiz. Salih kişi ve zümrelerin duâlarının ise Mekki surelerdeki peygamber kıssalarına nazaran, Medeni surelerdeki peygamber kıssalarında daha fazla yer kaplamaktadır. Konumuz kapsamındaki duâ âyetlerini ihtiva eden Mekki sureler on dokuz adet, Medeni sureler ise dört adet olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine nüzul ortamına uygun bir şekilde ilk inen duâ âyetlerinde, yardım, af ve mağfiret talepleri yoğunluk arz ederken, daha sonra inen duâ âyetlerinde hayır ve iyilik dilekleri ön plana çıkmaktadır.

Duâ âyetleriyle ilgili yaptığımız tüm bu tasnif ve değerlendirmelerin yanında, peygamber kıssalarında geçen duâ âyetleriyle ilgili şu hususa değinmekte fayda görüyoruz. A'râf suresi yüz sekseninci âyette; *"En güzel isimler Allah'ındır; bu güzel isimlerle O'na duâ*

edin...” buyrulmaktadır. Bu âyete paralel olarak, çalışmamızın konusu kapsamındaki âyetlerde, gerek peygamberlerin gerek diğer salih kişi ve zümrelerin genellikle Allah’ın (c.c) isim ve sıfatlarını kullanarak duâlarını süslediklerini görüyoruz.

Konumuz kapsamındaki duâ âyetlerini genel itibariyle değerlendirdiğimizde, duânın insan hayatının merkezinde olması gerektiği sonucuna ulaşıyoruz. Nitekim çalışmamız kapsamındaki peygamberlerin kıssalarında da bu durumu müşahade etmekteyiz. Onlar, inkârcı kavimlere karşı yardım beklediklerinde, kavmine öfkelenildiği bir anda öfkesini kontrol etmede, af ve mağfîret dileklerinde, hayırlı nesil taleplerinde, kendilerine verilen nimetlere şükretmede, kısacası dünya ve ahirete yönelik tüm beklentilerinde duâ kapısının bekçileri olmuşlardır. Bu bağlamda duâ öncesinde de tüm zorluklara göğüs gererek, ellerinden gelen tüm gayreti göstermek suretiyle, duâlarının kabulü için gereken altyapıyı oluşturdukları dikkat çekmektedir. Fiilî duânın gereğini yerine getirdikten sonra tüm benlikleriyle Allah’a (c.c) niyazda bulunmaları, duâ için özel bir zaman veya mekân aramadan duâ ibadetini hayatın ve olayların içine enjekte etmeleri, peygamber kıssalarında geçen duâ âyetlerinden alabileceğimiz fayda ve kazanç açısından son derece önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd, **el-Mu‘cemü’l Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dâru’l-Marife, Beyrut 2003.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî, **el-Müsned**, Beytü’l-Efkâri’d-Düveliyye, Ürdün 2005.

AYAN Hidayet, **Kur'an'da Peygamber Duaları ve Dînî Kültürümüzdeki Yeri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

BEYHÂKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhâkî, **ed-Da‘avâtü’l-Kebîr**, nşr. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Ğirasi-li’n-Neşri-ve’t-Tevzî‘ı, Kuveyt 2009.

BİLGİÇ Saliha, **Konuları İtibarı ile Kur’ân’da Dua**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah el-Buhârî, **el-Câmiu’s-Sahih**, nşr. Muhammed Züheyr b. Nâsır, Dâru-Tavki’n-Necat, Dimeşk 1422.

BURSEVÎ İsmail Hakkı, **Muhtasar Rûhu’l-Beyân Tefsîri**, Çev: Komisyon, Damla Yayınevi, İstanbul 2002.

CANBULAT Mehmet, “Îsâr”, İsmail Karagöz (Ed.), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, içinde, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. (322).

CARREL Alexis, **Dua**, Çev: M. Alper Yücetürk, Yağmur Yayınları, İstanbul 2018.

ÇAĞRICI Mustafa, “Dua”, **DİA**, C: 9, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

ÇELEBİ İlyas, “Hızır”, **DİA**, C: 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998.

ÇELİK Muhammed, **Kur’ân-ı Kerim’e Göre Dua**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

DEMİRCİ Muhsin, **Tefsir Terimleri Sözlüğü**, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul 2014.

DERVEZE Muhammed İzzet, **et-Tefsîrû'l-Hadîs**, Dâr'u İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire 1383.

DİA, "Kıptîler", **TDV Yayınları**, C: 25, Ankara 2002.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünen-i Ebî Dâvûd**, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut trs.

ERDAL Mesut, "Kur'an'daki Bazı Dualar Üzerine Mülâhazalar", **D.Ü.İ.F.D**, 1 (1999), s. (231-246).

ERTUĞRUL Resul, "Kur'an'da Fiilî Dua", **İTOBİAD**, 4 (2015), s. (896-921).

GÜLLE Sıtkı, "Kur'an-ı Kerîm'de Dua Kavramı", **Ekev Akademi Dergisi**, S. 18 (2004), ss. (115-130).

HÂKİM en-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, nşr. Mustafa Abdülkâdir, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

HALİL b. AHMED, Ebû Abdirrahmân el-Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, **Kitâbu'l Ayn**, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

HARMAN Ömer Faruk, "İbrâhim", **DİA**, C: 21, TDV Yayınları, İstanbul 2000.

HASÎRİZÂDE Elif Efendi, Mehmed Elîf b. Ahmed Muhtar, **en-Nûru'l-Furkân fi-Şerhi Lugati'l-Kur'an**, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2015.

HÖKELEKLİ Hayati, "Allah'ı Bilmek", Hayati Hökelekli (Ed.), **İslam'a Giriş -Gençliğin İslam Bilgisi-**, içinde, DİB Yayınları, İstanbul 2007, s. (81-101).

İBN ASÂKİR, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî, **Târîh'u Dımaşk**, Dâru'l-Fikr, yy. 1995.

İBN ÂŞÛR, Muhammed el-Fâzıl b. Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tûnisî, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr mine't-Tefsîr**, Dâru'd-Tûnisîyye, Tunus 1984.

İBN ATIYYE, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahman b. Temmâm b. Atıyye el-Endelüsî el-Muhâribî, **el-Muharraru'l-Vecîz fi-Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz**, nşr. Abdüsselâm Abdü's-Şâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1422.

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Râzî, **Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm**, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, Riyad 1419.

İBN HALDÛN, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed, **Târîhu İbn-i Haldûn**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988.

İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr, **Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm**, nşr. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1419.

_____ **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Dâru Hicr, yy. 2003.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **el-Meârif**, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Kahire 1992.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, **Sünen'i-İbn-Mâce**, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-İhyâ'i-Kütübü'l-Arabiyye, Halep 1952.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, **Lisânü'l Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut 1414.

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el- Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, nşr. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut 1968.

İBNÜ'L CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammedü'l-Cevziyye, **Zâdü'l-Mesîr fi-İlmi't-Tefsîr**, nşr. Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1422.

İBNÜ'L CEZERÎ, Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezeri, **el-Hısnü'l-Hasîn min-Kelâmi Seyyidi'l-Mürselîn**, nşr. Abdür-rauf b. Muhammed b. Ahmed el-Kemali, Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 2000.

İBNÜ'L ESÎR, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **el-Kâmil fi't-Târîh**, nşr. Ömer Abdüsselam, Dâru'l Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1997.

KARAGÖZ İsmail, YİĞİT Yaşar, AKAR Muhlis, KOÇ Zafer ve AKBAŞ Bahattin, **Kulluğun Özü İbadetin Ruhu Dualar**, DİB Yayınları, ANKARA 2006.

_____ “Âyet”, İsmail Karagöz (Ed.), **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, içinde, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. (44).

KARAMAN Hayreddin, ÇAĞRICI Mustafa, DÖNMEZ İ. Kafi ve GÜMÜŞ Sadrettin, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, DİB Yayınları, Ankara 2007.

_____ **Kur'an Yolu Meâli**, DİB Yayınları, Ankara 2018.

KAYIKLIK Hasan, “Kur'an'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Değerlendirme”, **Ç.Ü.İ.F.D**, 1 (2001), s. (135-160).

KILIÇARSLAN Mehmet, **Edebî Açıdan Kur'ân'daki Dua Âyetleri**, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.

KÖKSAL Mustafa Âsım, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, Ankara 2007.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, nşr. Ahmed el-Berdûnî, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964.

KUŞEYRÎ, Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik, el-Kuşeyrî, **Letâifü'l-İşârât**, nşr. İbrâhîm el-Besyûnî, Hey'eti'l-Mısriyye, Mısır trs.

MÂTURÎDÎ, Muhammed b. Muhammed Ebû Mansûri'l-Mâturîdî, **Te'vîlâtü'l-Kur'ân**, nşr. Mecdî Basellûm, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2005.

MES'ÛDÎ, Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî el-Hüzelî, **Ahbâru'z-Zamân**, Darü'l-Endelüs, Beyrut 1996.

MEVDÛDÎ, Ebû'l-A'lâ, **Tefhimu'l-Kur'ân**, Çev: Komisyon, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

_____ **Dua Bilinci**, Haz: Abdülkadir Coşkun, Ehil Yayıncılık, İstanbul 2017.

MUKÂTİL b. SÜLEYMAN, Ebu'l Hasen Mükâtil b. Süleyman b. Beşîr, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim (Kur'ân Terimleri Sözlüğü)**, Çev: Mehmet Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul 2004.

MUTÇALI Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, **el-Camiu's-Sahih**, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru-İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut trs.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle**, nşr. Fârûk Hamâde, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1406.

OKUYAN Mehmet, **Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü**, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2017.

ÖZTÜRK Mustafa, **Kur'an Kıssalarının Mahiyeti**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi KURAMER Yayınları, İstanbul 2016.

PARLADIR Selahattin, "Dua: Varlığın Özü, İbadetin Ruhu", Bünyamin Erul (Ed.), **İslama Giriş -Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar-**, içinde, DİB Yayınları, İstanbul 2007, s. (328-345).

RÂĞIB el-İSFAHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed el-Ma'rûf er-Râğıb el-İsfahânî, **el-Müfredât fi-Ğaribi'l-Kur'ân**, Dâru'l Kalem, Dımeşk 1412.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Hasen Fahrüddîn'r-Râzî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Dâru-lhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 1420.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2017.

_____ **en-Nübüvve ve'l-Enbiya**, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut 2010.

SA'DÎ, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdillâh es-Sa'dî, **Teyşîru'l-Kerîmi'r-Rahman fi Tefsîri Kelami'l-Mennân**, nşr. Abdurrahman b. Muallâ el-Lüveyhık, Müessesetü'r-Risâle, yy. 2000.

SARIÇAM İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, DİB Yayınları, Ankara 2007.

SUYÛTÎ, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celaleddîni's-Suyûtî, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, Dâru'l Fikr, Beyrut trs.

_____ **el-İtkân fi-Ulûmi'l-Kur'ân**, Heyetü'l Mısıriyye, Mısır 1974.

ŞERİATÎ Ali, **Dua**, Çev: Derya Örs, Fecr Yayınları, Ankara 2017.

ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'anî el-Yemenî, **Fethu'l-Kadîr**, Dâru İbn Kesir, Dımeşk 1414.

ŞÜKÛN Ziya, **Farsça-Türkçe Lügat**, Maarif matbaası, İstanbul 1944.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân**, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, yy. 2000.

_____ **Tarihu't-Taberî**, Dâru't-Turasî, Beyrut 1387.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, **el-Câmiu'l-Kebîr**, nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.

TOPDEMİR KOÇYİĞİT Oya, "İnfertilite ve Sosyo-Kültürel Etkileri", **İnsanbilim Dergisi**, S. 1 (2012), ss. (27-38).

TURTÛŞÎ, Ebu Bekr İbn Ebû Rendeka Muhammed b. Velid b. Muhammed et-Turtûşî, **ed-Du'a'ül-Me'sûr ve Âdâbüh**, Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut 2002.

ÜNAL Ali ve YETİK Zübeyir, "Dua", **Sosyal Bilimler Aansiklopedisi**, C:1, Risale Yayınları, İstanbul 1990.

YAVUZ Yusuf Şevki, “Peygamber”, **DİA**, C: 34, TDV Yayınları, İstanbul 2007.

YILDIZ Mehmet Sami, **Medenî Surelerde İslam Ekonomisi**, Şule Yayınları, İstanbul 2017.

YILMAZ Ali, “Kur’an’daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi”, **A.Ü.İ.F.D**, S. 35 (2011), s. (51-80).

YİĞİT İsmail, **Kur’ân-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008.

ZEMAHŞERÎ, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an-Hakâiki Ğavâmidı’t-Tenzîl**, Dâru’l-Kitabi’l-Arabiyye, Beyrut 1407.

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı: Murat KAVUNCU		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	✓
2	Kapakta ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	✓
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	✓
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	✓
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	✓
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	✓
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	✓
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	✓
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	✓
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	✓
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	✓
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	✓
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	✓
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	✓
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	✓
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☒		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	✓
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	✓
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	✓
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	✓
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	✓
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	✓
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	✓
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	✓

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası